مەسعود محەمەد؛

ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرێکی خۆکرد

هەندرێن

2012

سوێد

بەرگی ناوەوە:

مەسعود محەمەد؛
ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرێکی خۆکرد

هەندرێن
2012
سوێد

نووسەر: هەندرێن
ناوی کتێب: مەسعود محەمەد؛ ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرێکی خۆکرد
بابەتە: لێکۆڵینەوە
دیزان: نما
چاپی یەکەم:2012
چاپخانە: شەهاب
لـ ە بڵاوکراوەکانی سەنتەری لێکۆڵینەوەی فیکریی و ئەدەبی نما

ژمارەی سپاردن لە سوێد ISBN:978-91-977419-9-6

ژمارەی سپاردن لە کوردستان: لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی١٢١٢ ی لە ساڵی 2012 پێدراوە

"به هەمەحاڵ دوور لە تاوگیری و رەشبینی... دەڵیم... زۆر لە دەوڵەتانی جیهانی سێیەم خۆیان لە خۆیاندا هێوێنی رسکانی دەوڵەتیان تێدا نییە بەڵام تانوپۆی ئەو دەوڵەتانەی بە دەورییانەوەن ناچاریان دەکەن بەردەوام بن چونکە ئەم رۆژگارە بە تاڵایی سیاسی پان و بەرین ناسەلمێنێ سەبەب بە پێوەندایەتیی بەرژەوەندی زۆر و زەبەند پێیانەوە /..../ ئنجا چ خوێرییەکە ئەو حاکمانەی هەڵسوورِ و داسوورِی عیفریتانە بەسەر میللەتدا دەکات و وەک تاووس خۆ فش هەڵدەهێنێت هەموو شان و شەوکەتیشی وەک بابایەکی لاخۆرە بەسەر سفرە و خوانی خەڵکەوە، لەو رووە کە بوونی بەندە بە بوونی عەیرەوە."

مەسعود محەمەد، ("لە پەرۆشەکانی ژیان"، ل: 110)

له بری پێشەکیی

خوێندنەوەی دیاردەی مەسعود محەمەد کردەیەکی ئاسان نییە؛ چونکە شێوازی نووسین لە کن مەسعود محەمەد دیاردەیەکی خۆکردە. کاتێک دیاردەی مەسعود محەمەد بە ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرێکی خوکرد ناودێر دەکەم، پەیوەندی بەوەوە نییە کە من سۆبێکتیڤ، خۆەیەکیی و لایەنگرانە باسی ئەو مرۆڤە هزرکەرەوە دەکەم یانیش، وەک باوە، دەخوازم ئەو مرۆڤە بکەم بە پاڵەوانێک و پیرۆزی بکەم. نەخێر. بخوێنی کوردیی گەرەکە بزانێت، لە کاتێکدا کە لە شەست و حەفتایەکانی سەدە رابردوودا پانتایی رۆشنبیریی کوردیی لە بۆشایی بیرکردنەوەدا دەینالاند، کەچی ئەو وەک گەڕیدەیەکی خاوەن هزر هات و بە تەنیا گەمارۆی ئەو بۆشاییە، پانتاییە نابیرکەرەوەی رۆشنبیریی کوردیی دا. هاوکاتیش ئەو مرۆڤە هەر لە بواری هزرێکی کێوییدا زمانی هەڵنەکۆلی،- ئەو رۆژگارە نووسەرێک مارکسیی – لینینیی و یان دژە مارکسییەکی، کوردایەتییەکی رەشۆکیی نەبووایە، بە نامۆ و کۆنەپەرست سەیر دەکرا،- بەڵکە خودی زمانی کوردییشی هەڵکولی؛ زمانی کوردیی هەڵوەشاندەوە و لە ئاستی رستەسازیی و واتەسازیی و رێنووسەوە ... هتد خەملاند. لەوەش زیاتر، رەنگە زیێدەرۆیی نەکەین کە بڵێین، مەسعود محەمەد پێشەنگی هزراندنی زمانە؛ ئەو مرۆڤە زمانی هەر تەنیا لە ئاستی زمانەوانییدا مشتوماڵ نەکرد، بەڵکە رەهەندێکی کولتووریی و هزرییشی بە زمانی کوردیی بەخشی. کەواتە مەسعود محەمەد یەکێکە لە رووناکبیرە درەوشاوە رۆشنگەرانەی سەدەی بیست کە کۆلەکەی ماڵی زمان، کولتووری کوردیی سازاند.

ئەو مرۆڤە لە گەشتەکانیدا بە دوای زمانی کوردییەوە رۆچووە ناو بنەبانی خاک، کانییەکانی زمانەوە کە ماڵی بیرکردنەوە؛ شیعری کوردیی و دەقگەلێکی جیاواز بوو. لەوێوە لە گەڕانی بە دوای رەگ و ریشەی زمان و مێژووی کوردییەوە، لە گەردوونی شیعرە بڕندەکانی حاجی قادری کۆیی و هۆزانە رامانگرەکانی نالیی و مەحویی و هێمن موکریانیدا لەنگەری گرت. لە هەڵکۆڵینی زمان و شیعری ئەو شاعیرانە، بە تایبەتی حاجی قادردا، هەر تەنیا ریشەی زمان و هزری مێژوو و هەژەندی کوردی نەدۆزییەوە، بەڵکە شێوازی رەخنەسازییەکی ئەدەبی دانسقەی کوردیشی ئەفراند. گەرەکە بزانین بەر لە مەسعود محەمەد، بگرە لە هەنووکەشدا دوای مەرگی ئەویش، نووسەرێکی ترمان نییە لە بواری رەخنەی ئەدەبییدا، هەروەک لە بواری هزر و زماننناسییشدا، وەک ئەو بەو شێوازە هزریی و کولتووریی و فرەماناوە، خاکی شیعریی بخوێنێتەوە و هەڵبکۆڵێت.

بەڵێ، پەرەپێدانی ئەو ئەزموونە هزریی و رەخنەی ئەدەبیی و زمانناسییە، وەک شێوازێکی خۆکرد لە زمانی کوردییدا، لە لایەن نووسەرانی کوردەوە، گەرەکە وەک تێدامانێکی ئەدەبیی کولتووری فامی بکەین. چونکە مەسعود محەمەد، وەک باوە لە رابردوو و هەنووکەی

ڕۆشنبیریی کوردییدا، کۆمەڵێ تیۆریی و گوتەی لە ڕەخنەگران و هزرڤانانی ڕۆژئاوا و نووسەرانی عەرەب و فارس، بێ کۆنتێکست و هەڵکۆڵین و تێهزرین نەگوازتەوە و ناو زمانی کوردییەوە، بەڵکە ئەو ڕۆشنبیریی بیانی لە خاکی خاوی کولتووری نووسەراو، زارەکیی و ئایینزایەکانی کوردییدا تواندەوە خەملاند و ئێستێتیکای شێوازی هزرێکی خۆکردی ئەفراند.
ڕاستییەکەی مەسعود محەمەد لە کاتێکی سەختدا کە زمانی کوردیی دەستکورت بوو، کەچی ئەو بە تەنیا، وێڕای هەوڵی بەهاداریی هاوڕێیەکانی لە "کۆڕی زانیاری کورد"دا، ئینیستوتێت، دا، دەزگەیەک بوو بۆ زمانی کوردیی. ئەو کارە زمانەوانیی و بەرهەمە هزریی و لێکۆڵینەوانەی کە بە زمانی کوردیی بەخشی، ئەرکی دەزگەیەکی ئەکادیمیی بوو، کە هەنووکەش، وێڕای ئەو هەموو نووسەر خاوەن پێشگری "د"ی گەورە و گران و بوودجە و ئازادییەی کە لە کوردستانی باشوودا هەن، کەچی کۆی بەرهەمەکانی ئەو زماناناس، زماننزان، ئەدیب و نووسەرە "د"دارانە هێندەی کتێبی "زاراوەسازی پێوانە"، " چەپکێک لە گولزاری نالی"، "حاجی قادری کۆیی"، "مرۆڤ و دەوروبەر" و کتێبەکانی تری وی، خزمەتی زمان و هزری کوردییان نەکردووە.
کەواتە ئەو هەوڵەی چکۆڵەی من کە لەو کتێبۆکەی بەردەستتان خۆی دەنوێنێت، تەنیا سڵاوێکی هۆگرانەیە لە پەرۆشییەکانی ئەو نووسەرە کە خۆی کورد بە پەیکەرێک لە وشە لە بۆشایی زمانی کوردییدا. هاوکاتیش ئەو کتێبۆکە بانگکردنی بخوێن و نووسەرانی هەنووکە و داهاتووە کە ئەرکێکی ئێتیکییە دەست بە ئەزموونی مەسعود محەمەدەوە بگرن.
هەندرێن/ ئۆکتۆبەری 2012

"نالی مەبە عاجز ، کە ئەمە دەورە نە جەورە
ساقیی کەرەمی یەک بە یەکە و نەوبە بە نەوبە"
نالی

تیرۆژێک لە تەمیان بە دەوری مەسعود محەمەدی تۆقەڵەوە (*)

لە بەراییدا، ئەگەر بۆ تاوێکیش بێت دڕدۆنگی ئەو یادەوەرییانە هێور بکەینەوە، دەبێ ئاماژەیەکی کورتیلە بە پشتینەی مەیلی نووسینی ئەم وتارە؛ خوێندنەوەیە بکەین کە لەوێڕا ئێستێتیکا، جوانناسیی شێوازەکەی؛ پەرۆشیەکەی بۆ زمان؛ دیاردەی مەسعود محەمەد سەرنجی ڕاکێشام، ڕاستییەکەی هەر ئەو شێوازاندنی هزرەش بوو کە ئەوی کردە تۆقەڵەیەک لە زمانی کوردییدا. لە ڕۆژگاری هەشتایەکاندا، کە تەمەنی پێشمەرگایەتی بەرەو پایزیی دەڕۆیشت و ئاستی فامکردنیشم بەرەو گومانێکی هەستەکی نەک ئاگایی دەڕسکا، لە بەهارێکی بناری چیای گارادا لە پەنا کەڤرێکی پشت بارەگاکەماندا، بۆ یەکەمجار بە کتێبێکی دڵکێشی مەسعود محەمەد، "چەپکێک لە گوڵزاری نالی" و چەند بەش لە مشتومڕەکانی نێوان ئەو و محەمەدی مەلا کەریم دا، کە وابزانم لە گۆڤاری "ڕۆشنبیریی"دا بڵاوکرابوونەوە، ئاشنا بووم. لێ هەنوونەکەش نازانم چتۆ ئەو کتێب و گۆڤارە گەیشتبوونە دەڤەرێکی وەک بادینان و ئەو دۆڵ و بنار کێوە تووناوتوونانە! لەگەڵ یەکەم خوێندنەوەی ئەو کتێبەدا، بێ ئەوەی بە ڕەوانی لە کاکڵەی کتێبەش تێبگەم، کەچی شێوازی ئەو زمانەی کە کتێبەکەی چینیبوو، لە هەست و هزری ساوامدا چەسپی.
لێ دوای ڕۆیشتنم لەگەڵ دەستەیەک پێشمەرگە بەرەو دۆڵی بالیسان و ڕۆژهەلاتی کۆیێ و دواجاریش گەیشتنی شاڵاوە سەربازییەکانی "ئەنفال" و گرگرتنی کێوەکان بە بۆردومانکردنی تانک، تۆپ و فڕۆکەکانی ڕژێمی ئەنفالکار، نە هەر ئەو کتێب و گۆڤارە لە بەین چوون، بەڵکە هەرچی کتێب و دەستنووسە، دوور لە بارەگا و باغەڵی پێشمەرگەدا بێماڵ مانەوە. ئاکامی ئەو هێرشە شوومانەی "ئەنفال"ی سەربازە کیمیایی و کوردە هەڵپاسە بەلەدەکانی ئەوێ ڕۆژێی سەدام و حیزبپەروەرەکانی ئەمڕۆ ، دوای بڕینی ڕێیە گەمارۆدراوەکان بە دڕکەزیی مۆڵگەی سەرباز و جاشان، شوێنپێی یادەوەریی؛ ڕوحی هەڵقرچاومان، وەک نسیبەکی دڕدۆنگ، لەناو سوتەمەڕۆی باغەکانی هەنار و ڕەزەکانی ترێی گوندەکانی بنار و لووتکەکانی چیای هەورێ و دەرەشیر و چرپەی کانیاوە کەسیرە و تێنووەکەی گوندی "ئەشکەوتە" ... وێڵبوون و جەستەی دوکەڵگرتوومانیش غەوارەی دوورە وڵاتان بوون. لەوێش "چەپکێک لە گوڵزاری نالی"، کۆشیعرە کۆستکەوتووەکەم "لە سێبەری کێوەکاندا ونت دەکەم، لە پێدەشتێک دەتبینمەوە" نامە

دەستنووس و کتێبەکانی دیکەم، لە ئەشکەوتەکەی گوندی "کافیَ"ی بەری چیای گارادا غەوارە بوون.

کاتێک کە پەناگەی سوێد بوو بە پەناگەی ئەو حیکایەتانەی ژیان، ڕۆژێک ڕێم کەوتە کتێبفرۆشییەکی کوردی و بە دەم سەیر کردنی کتێبە بەسەر یەک کەڵەکەکانەوە، (کتێبەکان لەو یەک دوو کتێبفرۆشییە کوردییانەی سوێدیشدا وەک کوردستان، بێ سەر و بەر بەسەر یەکتردا کەڵەکە دەکرێن)، نیگام لەسەر "گەشتی ژیانم"، "مرۆڤ و دەوروبەر" و "زاراوەسازی پێوانە"ی مەسعو محەمەددا سەنگرایەوە و یەکسەر لەگەڵ خۆمدا هەردووکیانم کردە میوانی ماڵە سێبوورەکەم، کە شەوانە خەونی سەربووردەکانی شەڕە ئەفسانەیی و پێشهاتی شاڵاوەکانی "ئەنفال" و هەژەندی کۆڕەوی دێهاتنشینەکان بەرەو سنووره نادیارەکان گەمارۆیان دەدا و ڕۆژانەش بە هەڵهێنانی مەتەڵی ئەو خەونانەی کە گەمارۆیان دەدام. لێرەدا ناچارم ئەوە جەختبەکینەوە کە ئەمڕۆ تەواوی دەزگە ڕۆشنبیریی، پەروەردەیی و بگرە کۆی ئەو قسەگەلەی کە لەسەر زمانی ستاندەردی کوردیی دەکرێن، نەیانتوانیووە بە قەد کتێبی "زاراوەسازی پێوانە" و ئەو وتارگەل و گفتوگۆیانەی بە تایبەتیش گفتوگۆیەکەی شوکور مستەفا، "گەشتێکی فەلسەفی بەناو زمان..." لەگەڵ ئەودا ڕێی ڕەوانبێژییەکی ژیربێژانە بۆ چارەسەکردنی گرفتی زمانی یەکگرتووی کوردی بدۆزنەوە.

دەبا لە پەرۆشخۆری ئەو یادە بە سفت و سوێیانەوە گوێ لەو دڵنەوایی؛ تێڕامانە؛ شێوازندنی شیعرییەتەی مەسعود محەمەد رادێرین، کە دەکرێ لاواندنەوەیەکیش بێ لەم بێدەنگیکردنەی خودی ئەویش: "چ بڵێم و چ سوود هەیە لە گوتن: وا ئایەتی مەرگ ئایەتی ژینتی کووژانەوە، چراکەشت دووایین تروسکەی خۆی تفاندەوە و دوو پێڵووی بەسەر بیناییدا هێنایەوە و بیلبیلەی چاوتی تیرە کرد کە پڕاوپڕ بوو لە جووانیی خاک و زیبایی ئاسمان، وا لەبەر گوێشت نرکەی نەمان دێت کە ئیرادەی مان تێی ئاڵاوە لەسەر سینەی نیشتمانت. چ بەیان کەم لەو هۆشبەدەرەی بە دڵتدا هات کە فامی خاوەنەکەی لێی حاڵی نییە و ماڵاوی پێ لە دنیا دەکات و ئومێدێکی پێ دەسپێرێ بازووی بڕوات بە خۆیەوە ناگرێت و قاچی هاردراوت ناتگەنێتێ... چ ڕێی بەیان شک نابەم مەگەر ورتەی دڵی بە توێوە کۆست کەوتووم لە گیانی بەبەر من گەڕاوت بچرپێنێ و نزام بۆت بەرزکاتەوە..." (1)

بەڵێ، لەم سەردەم نەهامەتەدا؛ لەم ڕۆژگارە زمانکوژەدا، دەکرێ ئەم جوانناسیی شێوازاندنە لە ئاخاوتنە وەک ئاوڕدانەوەیەک؛ خەمرەوێنییەک بیخوێنینەوە.

ئیتر دوای خوێندنەوەی ئەو کتێبانە مەیلی ناسکردنی بەهای زمانی کوردیی و تێگەیشتن لە سەرچاوەی لەمپەرەکانی زمان و گومان لە هزری کوردی لە لامدا زیاتر فراژان. هاوکاتیش بە

دەم خوێندنی مێژووی هزر و فەلسەفەوە لە زانستگە لە ستۆکهۆلمدا، لە مینانەی گەڕان بە دوای کتێبە فەلسەفییەکانەوە ئاشنای هزرڤانێکی سیاسی سەرنجکێشی سوێدیی، هانس لارشۆن (Hans Larsson) بووم. (*) لەگەڵ شارەزابوون لە پاشخان، بوونی وەک یەکێک لە دەمڕاستێکی نموونەیی لە ئەکادیمیای سوێددا، بەرهەمە فرە رەنگ و بەهای کایەی کتێب و هەوڵە فرە بوارەکانی ئەو هزرڤانە سوێدییە لەسەر زمان و رۆشنبیریی سوێددا، وێنای پاشخان، کەسایەتیی، بوونی وەک دەمڕاستێک لە کۆڕی زانیاری کورد، بەهای کتێب و هەوڵە هەمەچەشنەکانی مەسعود محەمەدیان لە خەیاڵمدا زاندەوە. لە سەرەتایەکانی سەدەی بیستەمدا کە تەوژمی هزر و ئایدیۆلۆجییەکان لە چڵە پۆپەدا بوون و وڵاتە بچووکەکانی وەک سوێدیش بە دەم گەورە بوونی دەسەڵاتی نەتەوە گەورەکانی رۆژئاواوە لە خەمی بنیاتنان و پێناسەکردنێکی جیاوازی نیشتمانەکەیاندا بوون. هانس لارشۆن لەگەڵ دەستەیەک لەو رووناکبیرە ئەکادیمیانەی سوێد، بە راڤە کردن و ناساندنی فەلسەفەی گریکییەوە بگرە هەتا دەگاتە زۆرینەی فەیلەسووف و بزاڤە کولتووریی و ئەو ئایدیۆلۆجییە هەمەجۆرانەی ناسیۆنالیزم کە لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا لە ئارادا بوون، رۆڵێکی وەرچەرخێنەرانەیان بینی لە فۆرمۆلە کردنی بنیاتی کولتووریی و پێناسەی نەتەوایەتی وڵاتەکەیاندا. هاوکاتێکیش لەوکاتەی زۆرینەی دەسەڵاتدارەکانی رۆژئاوا، لە ئاکامی تەقینەوەی ململانێیەکانی نێوان ئایدیۆلۆجیایەکانەوە لە کوورەی ئاگری شەڕی جیهانی یەکەمدا دەسووتان، کەچی رووناکبیر و سیاستەوانەکانی سوێد لاتەریک لەو شەڕە سەرگەرمی بنیاتنان و بە مۆدێرنکردنی وڵاتەکەیان بوون. بەمجۆرە هانس لارشۆن لە رۆژگارێک ژیا کە لەوێدا ئەرکی رووناکبیر پاراستنی بەهای ناسنامە و کولتوورەکەیدا هەڵوێستی هەبێ. یەکێک لەوئەرکە گرینگانەی رووناکبیر گفتوگۆکردن بوو لە رەهەندی ئایدیۆلۆجییەکان. لە ناوەندی رۆشنبیریی سوێدییدا، هانس لارشۆن بە نووسینی زیاتر لە 40 کتێبی تیۆریی، کولتووریی، ئەدەبی و چالاکییە رۆشنبیرییەکانیەوە خۆی دەکاتە بە لەگوین (سەرچاوە)ێکی نموونەیی.

نزیکی قەدەری نێوان هانس لارشۆن و مەسعود محەمەد ئەوەیە، کە هانس لارشۆن هەم بەر لە مەرگیی و هەمیش دوای مەرگی، بۆ زۆرینەی رووناکبیر، ئاکادیمیی، خوێنەرانی سوێدی وێنای هزرڤانێکی ئایدیالیی؛ سەرچاوەیەکی هاندەر؛ هێمای مرۆڤێکی زرینگ؛ واتایەک لە مرۆڤدۆستیی بوو، کەچی قەدەری مەسعود محەمەد هەم بەر لە مەرگیی و هەمیش دوای مەرگی، بە هۆی زمانە دانسقە و هزرینە ناباو و کەسایەتییە سەنگینەکەیەوە لە ناوەندی رۆشنبیریی پاشکۆی داگیرکەر و بێ یادەوەریی کوردییدا گۆشەگیرکردن بوو، لەبۆیە ئەو لاتەریک لە گەردوونی زمانەکەیدا ژیا.

لێ شایەنی باسە، ئەوکات لە ناوەندەی رۆشنبیریی سوێددا ملّملانێیەکی قووڵ لە نێوان بەرەی چەپ و راستدا هەبوو. لەبۆیە هانس لارشۆنیش وەک هومانیستی کۆنپارێز هەمیشە لەگەڵ رووناکبیرە چەپڕۆکاندا لە کێشمەکێشدا بوو. بەمجۆرە وەک چۆن نووسەر و سیاسییەکانی

کوردستان مەسعود محەمەدیان بە کۆنەپەرست و دواکەوتوو دەزانی، بە هەمان شێوەش چەپڕۆکانی سوید هانس لارشۆنیان بە لایەنگیری نازیزم و دژە کۆمۆنیزم دەزانی. (*)

وەلێ لێرەدا بە باشی دەزانین لەمەڕ ئەو "بەندوباوی "رەجعییەکی زیرەکی"یەی کە دەدرێتە پاڵ مەسعود محەمەد، گوێ لە وەرامی خۆی بگرین: "ئەوانەی وەها بە کەودەنی (رەجعیی زیرەک) دەبزرکێن نازانن لە تەپڵی بنی چ چاڵێکی قووڵی تاریکدا دەژین و لێشی دەرنایەن. بێگومان ئەوەی بە رەجعی دادەنێن گەلێک خاوێنترە لەوەی پێی دەڵێن شۆڕگێڕ، چونکە بە لایانەوە کوشتن و سووتاندن و ڕماندن شەقڵی شۆڕشە. /.../ سوسیالیزم و دیمۆکراسی باوەڕی لووتبەرزن و بە نازوفیزن لەگەڵ پرزۆڵەی کوردی عەبایلێ و هەڵاتووی بۆ هەندەران دانووی ناکولێ. (تقدمیە)یش بە فیکەی سمێڵەوە زەنە ناکات. /.../ دەبێ خۆت لەگەڵ خۆتدا خەریکی لێکدانەوە و بەراوردکردن و پێکگرتن، هەڵگێڕ و وەرگێڕی سەرلەبەری مێژوو و کۆمەڵایەتی بیت..." (2)

بە دیوێکی دیکەوە، دەکرێ هۆکردی نەخوێندنەوە یان بێدەنگیکردن لە بەهای دەقەکانی مەسعود محەمەددا، پەیوەندی بە زمانە سەنگین و جوانناسیی شێوازاندی هزرینەکەیەوە هەبێ. شێوازی زمانی مەسعود محەمەد، زمانی سۆز و حەماسەتی نییە، کە ئەو زمانەش زمانی زۆرینەی نووسەری کوردی پۆشیووە، بەڵکە زمانێکی ژیربێژانەی هزرچنە. تایبەتمەندی ئەو زمانەش، بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ کەژ و هەوای شوێنگەکەی؛ پاشخانی کولتوورییە ئەرستۆکراتەکەی. مەسعود محەمەد لە ماڵێک پەروەردە بوو کە خاوەن پایەکیی کۆمەڵایەتیی، سیاسیی و چینایەتی بوو؛ ڕۆڵەی پیاوێکی جوامێری وەک "مەلای گەورە"بوو. ئەولە کتێبەکەی "گەشتی ژیانم"دا بە گێڕانەوەی ژیانی زارۆکایەتیی و لاویەتی خۆیەوە، وێنای ئەو ماڵ و باوکە زانیارپەروەرەی خۆیمان بۆ نمایشدەکا. بەمجۆرە زمانی هزرینی مەسعود محەمەد وەک ئاوێنەیەک لە پایەی پاشخانی ماڵباتە خاوەن رۆشنبیرییەکەی، بارگاویکراوە بە چێژ و سەنگێکی ئەرستۆکراتییانە. لەبۆیە هەرچەندە لە مەدیو نووسینەکانییدا چەشنە سەلیقە و هەناسەیەکی تەوسئامێز و مەتەڵئامێزی کوردییانە هەیە، لێ خوێندنەوەی ئەو زمانە خاوەن چێژە ئەرستۆکراتیی؛ فراژوو هزرییوە؛ ئاکارە جوامێرەی ئەو بۆ زۆرینەی نووسەر و خوێنەری کورد نامۆیە. چونکە خوێندنەوەی زمانی مەسعود محەمەد پێویستی بە خوێنەرێکی خاوەن چێژ؛ یادەوەرییەکی کارا؛ ئاگاییەکی خەمڵیوو هەیە. ئا لێرەوەیە خۆ بە شێوازکردنەکەی مەسعود محەمەد. مخابن ئەو تەرزە خوێنەرەش، بە تایبەتیش ئەمڕۆ لە زمانی کوردییدا لە کشتایەتیدایە. کەواتە ئاستەنگی مەسعود محەمەد ئەوەیە، کە لە ناوەندێکی رۆشنبیریی؛ زمانێکی بیرنەکەرەوەدا یان لە ناوەندی رۆشنبیرییەکی سۆزئامێز و پاشکۆدا، بیرییکردەوە و هەڵوێستە جوامێرەکانیشی وەک چیایەک شکۆمەند بوون. مەسعود محەمەد بە تێهەڵچوونەوەکانی بەناو مێژووی ئەدەبی، سیاسی، کۆمەڵایەتیی و هزرییەکانەوە، خۆی کرد بە پەیکەرێک لە شێوازاندنی زمانێکی خودگەرا.

لەو روانگەیەوە بۆ ئەوەی ئێمە لە پێشینەی ئەو قەدەرەی کە کورد هەر لە دوای "ئیمپراتۆری مادە"وە دەرگیریی بووە فامبکەین، کە هەتا ئێستاش کورد پێیوە دەناڵێنێت، دەبا بە چاوێکی ئاوەڵاوە ئەو تێهزرینەی مەسعودد محەمەد بخوێنینەوە کە مایەی لێ وردبوونەوەیە: " سەیرێکی مێژووی عەرەب بکەیت دەبینی لە ئاکامی فتووحاتی ئیسلام، هەر نەتەوەیەکی زمانەکەی لە خێزانی سامی بووبێت لە ئاکامدا بوو بە عەرەب، کەچی فارس و کورد و ئەفغان و تورک و بەلووچ و نازانم کێ و کێ نەیانتوانی زمانەیکان بهێننە سەر قاڵبی عەرەبی و بڵێن: (یضلل الله). فەقێیەک لە مزگەوتی کۆیێ چەندی کردی نەیتوانی فێر بێ بڵێ: (مثلا مثالێکت بۆ بهێنمەوە لە امثلەی مختلفە) ..." (3)

هەڵبەت ئەو تێهزرینەی مەسعود محەمەد لە قەدەری ئەو بێ دەوڵەتیی و نەهامەتیانەی کورد شەریتەیەکە کە لێرەدا من بە ئەرکی خۆم نازانم هەمووی یادداشت یان شرۆڤە بکەم. وەلێ ئەمرۆ لە هەموو کاتێک زیاتر پێویستره کە خوێنەر و نووسەری زەین پەرتەوازەی کورد ئاورێک لەو تەرزە بابەتانەی، کە ئەمرۆ قەدەری کورد دەرگیریانە، ئەو مرۆڤە پەرۆشخۆرەی کورد بداتەوە.

مەسعود محەمەد، وێرای ئەوەی خاوەن ئەزموونێکی سیاسی سەرنجێکش، یان بە واتای وشە دیپلۆماسیکی بە وەج بوو، هاوکاتیش لە بەرهەمە هەمەرەنگەکانیدا خوێندنەوەی دانسقە بۆ کشتایەتی (تەنگژە)گەلێکی وەک: کێشەی سیاسەت، گەندەڵی، غەمەکانی زمانی کوردیی، دۆزی نەتەوایەتی و ... تاد ئەنجامدا و پێشبینی ژێربێژانەشی بۆ ئاکامی زۆرێک لەو پرسیارانە کرد کە ئەمرۆ بوونی کوردیان داهێزراندووە. لێرەدا بوارمان نییە ئاماژە بە تەواوی خوێندنەوەکانی مەسعود محەمەد بۆ ئەو کشتیانە بکەین. لێ بۆ نموونە ، ئێمە نیگای خوێنەر بۆ کتێبی "ژیان و جیهانبینی" رادەکێشین، کە لەوێدا مەسعود محەمەد پرسگەلێکی هەنووکەیی و گرینگی وەک رەهەندی ئایین و بە تایبەتیش ئیسلام راڤە دەکا، کە بە رای ئێمە، هێژاترین لێکدانەوەیە لە زمانی کوردییدا.

دیسانەوە گومانکردن لە فەرامۆشکردنی ئەو مرۆڤە لە پانتایی رۆشنبیریی کوردییدا، لە خەیاڵدانی پەرتەوازەی مندا زایەوە. لێ هەر جارەی کە دەستم بە نووسین لەسەر ئەو مرۆڤە یان دەستپێکردنی گفتوگۆیەک لەگەڵ بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤەدا دەکرد، کەچی بە دەم ئەو ئاخاوتنەوە لەناو خورە و شەپۆلی جۆگەلە و لک و پۆیەکانی زمان و هزرینە زەمەند ئاساکەی ئەو مرۆڤەدا هەڵەتە دەبووم. –رەنگە لەم سەفەرەشدا گیرۆدەی ئەو هەڵەتە بوون بم – دەکرێ بەشێک لە هۆکردی ئەمەش نەبوونی نووسینگەلێکی بەهادار بێ لەسەر بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤە لە زمانی کوردییدا، چونکە بوونی ئەو نووسینگەلە بەشێک لە پەژارەکانی ئەو بۆ زمان و بەهای هزرین، گەلێ ئەرکت لە کۆڵ بکەنەوە. لەبۆیە مرۆڤ بە تاکە وتارێک لەسەر رەهەندی

مەسعود محەمەد لە زمانی کوردییدا، ناتوانێ بوونی ئەو وەک خۆی لەناو ئەو بۆشاییە پان و پۆڕەدا ئامادە بکاتەوە؛ بەرهەمبهێنێتەوە. کەواتە خوێندنەوەیەکی ورد بۆ دیاردەی مەسعود محەمەد، وەک خوێندنەوەی دەقگەلێکی هەنووکەیی نییە، بەڵکە خوێندنەوەیەکی ناوکۆیی (کۆنتێکست)یی گەرەکە.

هاوکاتیش ئەنجامدانی ئەو ئەرکە بە تەنیا، پێویستی بە تەرخانکردنی کاتێکی رەخساو و بێندرێژ هەیە، لێ مخابن ئێمە بە هۆی ئەرک و چەپەرەکانی ژیان توانای دەستەبەرکردنی ئەو کاتەمان نییە تاکوو بتوانین فرەتر رەهەندەکانی دیکەی بخوێنینەوە. وێڕای ئەمەش لە داهاتوودا هەوڵدەدەین، بە گوێرەی توانای خۆمان، ئەو کات و بوار بڕەسێنین تاکوو لە کولانەی جیاوازەوە رەهەندگەلی دیکەی گەردوونی بەرهەمەکانی ئەو مرۆڤە بەسەر بکەینەوە.

لەوەش بترازێین، ئەو مرۆڤە کوردە، نەک هەر لە زمانی کوردییدا زایەڵەیەکە؛ لەریەنەوەیەکە لە هزراندن، بەڵکو لە زمانی عەرەبیشدا خودان شێوازێکی دەگمەنە. بەمجۆرە ئەو مرۆڤە، یەکێک لەو کوردانەیە کە جیهانی دەهزرێ. بەمەش توانی بە خۆی و زمانەکەیەوە بەرەو جیهان بڕوات. کەواتە خوێندنەوەی بەرهەمە عەرەبییە دانسقەکانیشی، کات و خوێندنەوەیەکی بە جیای گەرەکە.

لەبۆیە هەقە کتێبەکەی نووسەری عێراقی حمید المطبعی بەناوی "مسعود محمد" کە لە بارەی ژیان و فەلسەفەی مەسعود محەمەدی نووسیوە،- مخابن بەندە نە ئەو کتێبە خوێندۆتەوە و نە تشتێکیش لە بارەی ئەو نووسەرە دەزانێ- بە یادی خوێنەر بهێنینەوە کە هەڵۆ بەرزنجەیی لە میانەی گفتوگۆیەکەیدا لەگەڵ مەسعود محەمەددا ئاماژەی پێدەکا. بەو کتێبەوە دەزانین کە حمید المطبعی لە لاپەرە 128 کتێبەکەیدا مەسعود محەمەدی بە "لهجە مفکر" پێناسەکردووە. هەڵبەت ئێمە دەزانین ئەمڕۆ لە کوردستاندا نووسەرە خاوەن دەزگەی وەشان و دەزگەیەکان سامانێکی فرەیان بۆ وەرگێڕانی کتێبەکانی خۆیان و هاوڕێیەکانیان بۆ عەرەبی زمانەکانی دیکە تەرخانکردووە، هاوکاتیش ساڵانە گەلێک نووسەری عەرەب و فارس و بیانی بۆ "فیستیڤاڵ"ەکانیان داوەت دەکەن، تاکوو ئەو نووسەرانە بە"مەزن" و "داهێنەر" ناودێریان بکەن.

لێرەدا پرسیار ئەوەیە: لەوکاتەی کە ئەو نووسەرە عەرەبە کتێبێکی لەسەر سەنگینی زمان و هزرەکانی مەسعود محەمەدد نووسیوە، کە ئەوکات ئەدەبی کوردی لە ناوەندی رۆشنبیریی عەرەبیدا قسەیەکی لەسەر نەدەکرا، بۆ ئێستا نووسەرێک قسەیەک لەسەر ئەو کتێبە ناکا یان نەیکات بە کوردی؟ گەلۆ ئەوە بەشێک نییە لەو گەندەڵییە رەوشتییەی کە لە دەزگە رۆشنبیرییەکانی ئەمڕۆی کوردستاندا بڕەوی پێدەدرێت؟

بە هەمەحاڵ، بە رای من، لەم رۆژگارەی ئێستادا کە زارقەڵەباڵغی لە لاساییکردنەوەی هزر و چەمکە باوەکانی رۆژئاوا لە ئارادەیە و زمانی رۆژنامەوانیش ئاگایی نووسەر و خوێنەر زمانی کوردیی ئیفلیج و کولکردووە، بۆ ئەوەی بتوانین بەهای هزرینی مەسعود محەمەد، کە ئێمە لێرەدا بە دیاردەی جوانناسییەک لە شێوازندنی هزر، دیادەیەک لە فەلسەفاندنی پەرۆشی کورد

ناودێری دەکەین، بەرهەم بهێنینەوە؛ رەهەندە نەگۆتراو؛ جیهانە نادیارییەکان لە گەردوونی هزرینی ئەودا بە دیاربخەین و بدۆزینەوە. راستییەکەی دەبوو ئەو تەرزە خوێندنەوەی کە مەسعود محەمەد بۆ نالی و حاجی قادریی کۆیی بەرهەمهێنا، ببێتە سەرچاوە و هاندەرێک بۆ رەخنەسازیی و رەخنەگرانی ئەدەبی کوردی، لێ لە خۆمان رادەبینین کە تا ئێستاش رەخنەی کوردی نەیتوانیووە شێوازێک لە وێنەی ئەو بەرهەمبهێنێت. لەبۆیە بۆ ئەوەی ئەمڕۆ رەخنەی کوردی لە دەست ئەو نووسینە مجگێز ئامێز و هاورێبازیانەی کە بەناوی رەخنە دەنووسرێن هەناسەی ئازاد بوون هەڵبمژێ، پێویستە بە ئاوەزێک لە رەخنە بەرەو فرەواندنی ئەو ئەزموونە رەخنەسازییە دەگمەنەی مەسعود محەمەد و هاووێنەکانی بگەڕێینەوە. راپەڕاندنی ئەم پرۆژەیەش پرۆژەیەکی بە کۆمەڵیی؛ تەوەرگەلێکی جوودا؛ روانگەگەلێکی فرە رەهەند و بێلایەنی گەرەکە. لێ بە دەم ئەو پاڵەواندنەی چەند نووسەرێکەوە کە ئەمڕۆ لە روانگەی شارچییەتی، هاورێچییەتی، حیزبچییەتییەوە لە پانتایی یان بازاڕی نووسەرانی کوردییدا لە هەرمێندان، هاوکاتیش لەو دەمەی کە زمانێکی رووتەڵە بۆتە زمانی نووسەر و خوێنەران، رەنگە ئەنجامدانی ئەو ئەرکە لە لایەن ناوەندە رۆشنبیرییەکانی کوردییەوە، جۆرە خەیاڵپڵاوییەک یان مەیلێکی سافیلکە بێ.

وێڕای ئەوەش، ناکرێ ئەو دوو هەڤپەیڤینە پان و پۆڕ و زانیار بەخشەی هەڵۆ بەرزنجەیی لەگەڵ مەسعود محەمەددا لە یاد بکەین کە لە دوو کتێبێکدا، "ژیان و جیهانبینی" و "پەرژینی بێدەنگی"دا بڵاویکردوونەتەوە، کە تژییە لە بیرۆکەی نەگووتراو و بوێرانە لەمەڕ ئایینی ئیسلام، ژن ، کێشەی بیری نەتەوایەتی کورد، هاوکاتیش ناکرێ خەمخۆری ئاسۆس کەماڵ لە چاپدانەوەی بەشێک لە کتێبەکانی مەسعود محەمەد و چاپکردنی نامەکانی مەسعود محەمەد لە لایەن گۆڤاری "رامان" و کردنەوەی سایتێک بۆ زۆرینەی بەرهەمەکانی ئەو لە لایەن نووسەرگەلێکی مێرخاسی وەک وریا ماملیسی لە زەین نەگرین، کە گشت ئەمانە و ئەو هەوڵانەی دیکەش کە بەندە لێیان بێئاگایە، واتای بە هەند وەرگرتنی دەقەکانی ئەو مرۆڤەن.

لێبەلێ لێرەدا بۆ بەیاد هێنانەوەی واتای فەرامۆشکراوی مەسعود محەمەد لەزمانی ئەمڕۆی کوردییدا، حەز دەکەین تیرێژێک لە روانگەکانی ئەو مرۆڤە لە مەڕ ئەو کۆگرفتانەی کە ئەمڕۆ بەرۆکی کۆمەڵگەی کوردییان گرتووە، بچنینەوە. بۆ نموونە با ئەو تێرامانەی لەمەڕ گرفتی گەندەڵی بخوێنینەوە کە بۆتە دێوەزمەی کۆمەڵگەی کوردی: "... هەروا خراپە لە قەتلەوەیە نەک لە تفەنگ، ئاژێری هەڵەشەوەیە نەک لە گەڕۆک. حاڵوباری گەندەڵیش لە کۆمەڵدا بەچکەی خەڵقەکەیە هەرچەندە هۆیەکەشی ستەمکارەکە بێت کە ئەویش مرۆیەکە مرۆی وەک خۆی بەکاردەهێنێ بۆ لێخوڕینی ئەو خەڵکەی سەریان بۆ دانەواندووە /.../ رەقایی بەردیش، دوور لە بەرد، ناتوانێ کاریگەر بێت. پێویستە مرۆ هەبێت و بەرد هەبێت و کاریگەر بێت بە چاک یان خراپ..." (4) ئەو خوێندنەوەیە لە هۆکردی گەندەڵیی و کێشەکانی، رامان ورووژێنە نەک وەک

زۆر لــەو نووســینە هەرزەگۆیــە ســەرگێژکەر و خوێڕیلانــەی کــە ئــەمڕۆ لەســەر دیــاردەی ئــەو گەندەڵییەی کە بەناو ناخی حکومەت و کۆمەڵگەی کوردستاندا ڕەگی داکوتاوە، دەنووسرێن.

یـان دەبـا بـەراوردێک لـە نێـوان ئـەو تێهزرینـەی مەسـعود محەمـەد لەسـەر گرفتـی ژن و ئـەو قسەگەلە پفکراوانەی ئەو هەموو پیاوە دێوجامەپۆش و قسـە سـوواوەکانی ئـەو ژنـە بـە زار ئـازاد و بە ئاوەز وابەستانە بکەین، کە ئەمڕۆ بە هۆی بە قوربانیبوونی ژنـان لـە قەسابخانەی شـەرەفی پیــاودا ڕووبــەری بڵاوکراوەکــانی کوردیــان پڕکردۆتــەوە، کــە ڕاســتییەکەی زۆرینــەیان بازرگــانییکردن یــان بــۆ ئــەوەی دەســت بــە هەمەگیرییــەوە بگــرین، ئــەو تــەرزە نووســینانە خوێندنەوەیەکی زانستیی نین بۆ کێشەی ژن.

"... ئافرەت لە زۆر وڵاتاندا دووری ئەو موعادەلانە دەژیا کە فەیلەسووف بڕیارە مێژوویەکانی لەســەر هەڵــدەنێت تــا ئێســتاش لــە زۆر وڵاتــدا حــاڵی ئــافرەت هەروەهایــە ئنجــا چۆنــاوچونی سەرجەمی کاران ڕاست هاتووە لەو دەرفەتە تەسکەدا کە هێز و پیتۆڵی "پیاو" تێیدا دەگەنەوە یەکتر؟ وەرامی یەکەم و بەر لە هەموان ئەوەیە کە ئەو سەرجەمە هەرگیز ڕاست نەهاتووە بە پێی ئـەوە کـە فەلسـەفە چاوەڕوانە پیاو هەمیشـە داڵدەی بەرژەوەندی گرتبێتـە بـەر: نـە هـەموو کەس بە داڵدەکەوە چووە و نە هەموو پێوە چوونێکیش بەرژەوەند ئـامێز بـووە، لـە ڕابردووشـدا کە کار بە جۆرێک لە جۆران ڕاست هـاتووە لـەوەوە بـووە بـاری ژیـان لـە خـۆوە، ڕۆژ بـە ڕۆژ، گلۆر بۆتەوە بێ ئەوەی ئـاوڕ بداتـەوە لـە خەفـەتی فـەیلووسـوفان کـە ناچـارن ژیـان و گـوزەران هــەڵنێن لەســەر بەرژەوەندبینی و هۆشــمەندایەتی هــەر هــەتا بتــوانن هۆکاریــەکی هۆشــگرانەی لــێ داڕێژن بۆ ئەوەی ماجەرای مێژووی تێبهاوێژن..." (5) . لێرەدا ئێمە درێژە بەو باسـە نادەین، لـێ بەراوردکردنی ئەو تیرێژگەلە لە ڕوانینە لەگەڵ زۆرینەی ئـەو قسـە ڕۆژنامەییانـەی کـە ڕۆژانـە لـە سـەر زار و لاپـەڕەی بڵاوکراوەکـان دووبـارە دەکرێنـەوە، بـۆ ئـەو خوێنەرانـە بـە جێدەهێڵم کـە دڵسۆزانە لە خەمی کێشەی ژنانن.

کەواتە هۆکردەکانی فەرامۆشکردنی بەهای جیهانبینی مەسعود محەمەد هەر تـەنیا پەیوەندی بـەو دۆخە دابەشکراوەی ڕۆشـنبیریی کورد نییـە لـە نێوان ئایدۆلۆجی دەڤـەریی؛ قەریحـە و مجگێـزی حیزبـی؛ هاوڕێچییــەتی، بەڵکــە هــۆکردی ســەرەکی پەیوەنــدی بــە بــوێری هــزرین؛ جوانناســیی شـێوازاندنی زمـانی ئـەو مرۆڤـەوە هەیـە. ڕەسـەنی مەسـعود محەمـەد لەوەدایـە، کـە ئاراسـتەی هزرینــی ئــەو بــە پێچەوانــەی ئــەو مارکســیزمە ستالینســیتییە مێگەلییــە بــاوە و کوردایەتییــە سافیلەکەییە بوو، کە بە دەروێشایەتییە وشکەڕۆیەکانیانەوە زمـانی کوردییـان سـیخناخ کردبـوو و دەکەن. لەناو ئەو ڕەوشە ڕۆشنبیرییە داخراوەدا، یان بە واتای مەسـعود محەمـەد، ئـەو دۆخـە ڕۆشنبیرییە دەروێشایەتییەدا، ئەو بە تێگەیشتنێک لـە بـەهای مارکسـیزم، مەودایـەک لـە بەرانبـەر ئـەو مارکسـیگەراییە وشـکەڕۆیەدا وەردەگرێ و هەوڵدەدا بـە ئاوەزێکی ڕەخنەییەوە مارکسـیزم بخوێنێتــەوە. ڕاســتییەکەی مەســعود محەمــەد، هــەر لــە شەســت و حەفتاکانــدا، هــاودەمی هزرڤانگەلێکی مارکسیستی ڕۆژئاوایی، مینا ئالتوسێر، ئەدۆرنۆ، دۆرکهایم؛ هزرڤانانی سـەر بـە

"قوتبخانەی فراکنفۆرت"دا، جاڕی بۆ گۆڕانێکی بنەڕەتی لە تیۆری مارکسیزم و میراتگەرەکانی ئەو تیۆرییە ڕاگەیاند. ئەوکات لە ناوەندی ڕۆشنبیریی کوردییدا، ئەگەر نووسەرێک رەخنەی لەو مارکسیزمە بە ئایینکراوە بگرتبا، نەک هەر خوێنتاڵ دەکرا، بەڵکە بە نووسەرێکی "رەجعی"؛ دواکەتوو لە قەڵەم دەدرا. جێگەی سەرنجە دوای زیاتر لە چارەگە سەدەیەک؛ دوای رمانی بلۆکی کۆمۆنیزم، ئنجا خودی ئەو نووسەر و سیاسییانەی کورد، بێ ئەوەی سڵاوێک؛ ئاماژەیەک بۆ پێشبینییەکانی مەسعود محەمەدیش بکەن، نەک هەر فێر نەبوون بە ئاوازەێکی رەخنەییەوە لە ئایدیۆلۆجی بڕوانن ، بەڵکە بەشێکیشیان بە هەمان شێوەی هەمەگیرییەوە بوون بە نەیارێکی سەرسەختی مارکسیزم و چەپڕۆیی.
وێڕای ئەمەش، ئەو مرۆڤە هەر زوو دوای ڕاپەڕین، بە تێگەیشتنێکی قووڵ لە پێکهاتەی کۆمەڵگەی کوردیی و ڕوانگەی نوێنەرە سیاسەتوانەکانییەوە، پێشبینی ئەو ڕەوشە سیاسیی و جڤاکییە تەقلەهەقەی کردبوو کە ئێستا لە ئارادایە. خوێنەر دەتوانێ بگەڕێتەوە بۆ هەڤپەیڤین و وتارەکانی ئەو لە نەوەدەکاندا، کە لەوێدا وردبینانە و هاوکاتیش دڵسۆزانە لە ئاکامە بەدەکانی ئەو حیزبگەرایی و ڕەوشە ڕۆشنبیرییە گەندەڵهێنەی کە ئاراستەی کورد دەکەن، دەپەیڤێ.

کەواتە، بێ لە گەمە مەسعود محەمەد وێنای ئەو ڕووناکبیرە ئایدیالی و ماندوونەناسەی کوردە کە لەمڕۆی ژیانی کورددا ئامادەیی نییە. هەرچەندە ئێمە، وەک دڵناواییەک بۆ یادکردنەوەی ئەو، لە کتێبە "هەتککراو "وەکەماندا " گوڵنارەکانی شوێنپێ لە باخچەکانی تاراوگەدا" و وتارگەلێکدا جەختمان لە بەهای ئامادە بوونی ئەو مرۆڤە لە زمانی کوردییدا کردۆتەوە ، لێ ئامادە بوونی دیاردەی مەسعود محەمەد، وێڕای بەشێکی زۆر لە نووسەرە ئاوزە و هاوڕێنەکانی وی، کە بە ڕاستی، وەک شێوازێک لە ژیان، لە زمانی کوردییدا ژیان، دەکرێ بکرێتە پیوانەیەک؛ وێنایەک؛ ئەزموونێکی کارا بۆ بەهای هزرین و نموونەی ڕۆشنبیریی کە ئێستا زمانی کوردیی لە هەموو کاتێک زێتر حەوجەیەتی. مەسعود محەمەد جوانناسیی شێوازندنە هزرییەکەی لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە، کە ئەو بە ئاکامگیرییەکانی لە هەڵکۆڵینی زمان؛ لەراندنەوەی نەگوتراوە گوتراوەکانی زمان، ژیانێکی نوێ بە زمانەکەی دەبەخشێ. بە تێهەڵچوونەوەک لە دەقە ئەزمووکراوەکان؛ بە ڕاڤەکردنێک لە شیعرەکانی نالی و حاجی قادری کۆیی؛ بە سەفەرێک بەرەو وێستگە و دووڕیانەکانی مێژووی ڕابردوو، خۆی دەکا بە مینا پەیکەرێکی کولتووریی، مێژوویی هەنووکەیی. هاوکاتیش لە کن ئەو مرۆڤ ***ئاکامێک نییە لە گۆڕانەکانی دۆخی ژێرخان و سروشت***، بەڵکە ***خودی مرۆڤ ژێرخان سەرخانە***. بەمجۆرە مرۆڤ سەرشاری کاتە: ڕابردوو و ئێستا و داهاتووە.
کەواتە ئەو سۆزەی من بۆ مەسعود محەمد هی هەستێکی وابەستەیی، هاورشاریی و پێوەنانێکی بێهۆکرد نییە کە ئەمڕۆ لە نێوەندی نووسینی کوردییدا بە هەرمێنە و هەمیشەش مجگێز و تەبیاتمان تێکدەدەن، بەڵکە سەرچاوەی ئەو سۆزە لە کردەی خۆکردنی ئەو بە جوانناسیی شێوازاندنی هزر هەڵقوولاوە. لەوەش زیاتر، ئەو ڕۆژگارە سیاسیی و ڕۆشنبیرییەی

کە مەسعودتیایدا ژیانی نووسینی بە هەرمێن بوو، مایەی سەرنجدانە. لەبۆیە نەک هەر زمان، شێواز و هزرینەکەی ئەزموونێکە لە نەوازەیی، بەڵکە، بە قرساندن لەگەڵ هەموو نووسەرێکی کورد و بگرە جیهانیش، خودی ژیانەکەشی ئەزموونێکی دەگمەنە. لێرەوە، ئەگەر خوێنەر و نووسەری ئەمڕۆ، کە زۆرینەیان، بە هۆی ئەو دۆخە مرێنراوەی رۆشنبیریی کوردییەوە، نە ناوی مەسعود محەمەدیان بیستووە و نە کتێبەکانیشیان خوێندۆتەوە. ئەمەش چونکە ئەمڕۆ دەمڕاستانی رۆشنبیریی کوردی خۆیان لە لاسایکردنەوە پاشکۆیی نووسەرە بیانییەکان خنکاندووە. هەرچەندیش ساڵانە دەیان کتێبی خوێڕیلەی نووسەرانی خۆماڵی و بیانی چەندان جار چاپدەکرێنەوە، کەچی کتێبەکانی مەسعود محەمەد، لە کتێبفرۆشییەکانی کوردستاندا دەست ناکەون! لەوەش بترازێین کە دەمڕاستەکانی ئەو "فیستیڤاڵ" و "دەزگەیە خەڵات" بەخشانە دوای دابەشکردنی ئەو هەموو "خەڵات" و "رێزلێنان"ەش بەو هەموو نووسەر و شاعیرە "مەزن و داهێنەر"انە، کەچی جارێک ئەوەیان بە زەین دانەهات واز لە مجگێز و قەریحە حیزبازیی و گرووپبازیی خۆیان بهێنن و کۆڕێک یان فستیڤاڵێک بۆ ئەزموونە بە نرخەکەی مەسعود محەمەد و هاونموونەکانی تەرخان بکەن. لێرەدا پەرۆشخۆریمان بۆ تەرخانکردنی فیستیڤاڵێک یان ئاوڕدانەوەیەک لەو نووسەرە ماندوونەناسانە، واتای دووبارە کردنەوەی ئەو تەرزە پەسندان و نمایشکارییە سارد و سڕانە نییە کە بۆتە پیشەی فیستیڤاڵ و کۆڕەکانی کوردستان، بەڵکە رەخساندنی بوارێکە بۆ راقەکردن؛ رەخنەگرتن؛ گفتوگۆیەکی پلۆمیکی لەسەر بەرهەمەکانی مەسعود محەمەددا. بەش بە حاڵی خۆم من کەیفم بە هێماکردن؛ "مەزناندن"؛ "پاڵەواندن"ی هیچ مرۆڤ؛ رووناکبیرێک؛ بوونەوەرێکی سیاسی؛ کۆمەڵایەتی؛ ئایینی نایێ، بەڵکە پەرۆشی من بزواندنی بۆشاییە فەرامۆشکراوەکانی یادەوەریی زمانی کوردیی و بە دەنگهێنانیانە؛ راقەکردنیانە بە ئاوەزێکی رەخنەیی. چونکە تەنێ کولتووری رەخنە، تێخوێندنەوەیە کە رابردوو بە زیندووی لە هەنووکەدا ئامادە دەکاتەوە و خاکی نوێش بۆ هزرین دەدۆزێتەوە.

لێ لەمڕۆی کوردستاندا، بڵاوکراوە کوردییەکان رۆژانە سەرقاڵن بە تەرخانکردنی تەوەری تایبەتی رووکەش و رۆژنامەیی لەسەر بابەتی بێبەها و چەندین نووسەری بێگانە، کە زۆرێک لەو نووسەرانە نەک هیچ کتێبێکیشیان بە کوردیکراوە، بەڵکە سوودێکی ئەوتۆشیان بۆ پێداویستییەکانی ئەمڕی کورد نییە. ئەو دیاردەیەش لە رۆشنبیریی ئێمەدا بێجگەلە قووڵکردنەوەی نەخۆشی پاشکۆیی و لاساییکردنەوە بترازی هیچی تر نییە. ئەرێ ئەو دۆخە رۆشنبیرییە واتای یادەوەرییەکی تاڵانکراو نییە؟! بەهەمە حاڵ، دیسان دەبێ بڵێم، کە هەرچەندە درێژبوونەوەی ئاخاوتنەکەمان نیگەرانهێنەرە، لێ ئەمەش زادەی تەمیانی منە بۆ رەواندنەوەی ئەو تەمی فەرامۆشکردن و بێدەنگییە بە دەوری دیاردەی مەسعود محەمەدی تۆقەڵەدا .

لەراندنەوەی زمان؛ دیاردەیەک لە جوانناسیی شێوازاندنی هزر

کاتێک گەردوونی کتێبەکانی مەسعود محەمەد دەخوێنینەوە، لەگەڵ ڕۆچوون لە ئاوازی پەیڤ و ڕستە لێکچنراوەکانییەوە دەبینە هاوسەفەری ستایل، شێوازە زمانێکی چێژ بەخشی شکۆمەند. لەوێدا ئەو زمانە لە سەفەرە بێن درێژەکەیەوە لە خەمی ئەوەدایە لە ئاراستەیەکی بێدەنگی ڕاماودا بە ئەزموونە تەنیایەکەی؛ بە گەوهەری بوونەکەی لە ئاسۆی شێوازێکی ڕەسەن و دانسقەدا رابگەیەنێ.

بەمجۆرە تەنیاییەکەی مەسعود محەمەد، هەر تەنێ لە خودی ڕەسەنەیی و کارامەیی لە کۆزانیار (ئێپیستیمۆلۆجی)، راڤەکاریی و بیرۆکە لێکچنراوەکانیدا نییە، بەڵکە لە لەرینەوەی بەهایەکانی زمانەکەی، هزرەکانیدایە لە جوانناسیی شێوازێکی خەملیوودا. مەیلە جوانناسییە بەرجەستە کراوەکەی ئەو شێوازە لە گەردوونی زمانی مەسعود محەمەددا ئەوەیە، کە بوارێک، دیدارێک بۆ بوونی خوی برەخسێنێ کە بهزرێ، کە بە جوانناسییەک لە شێوازی خۆیەوە بێژێ: من هەم، کە بوونم هەیە. لێ لە کن مەسعود محەمەددا خۆ کردنە بە سێنتەری بوون لە شێوازێکی هزریندا، واتای راگەیاندنی ئەو بوونایەتییە. ئەمەش خۆ نیشاندان یان خۆ بەراوردکردن نییە لە بەرانبەر مرۆڤێکی دیکەدا، بەڵکە هەڵبژاردنی ژیانێکە لە ناو زماندا؛ خۆ کردنە شێوازێکە لە زمانی کوردییدا، یان خوداندنێکە لە زماندا، یانیش بانگکردنی دۆستە هاوزمانەکانی خۆیەتی وەک فریادرەسێک. خوێندنەوە سەلیقەدار و پەژارە ئامێزەکانی ئەو بۆ حاجی قادری کۆیی، نالی، مەحوی و هێمن، جەختکردنەوەیەکە لە خولیای ئەو گفتوگۆیە دۆستانە و بوونایەتییە هۆگرەی ئەوە لە هاوبوونێکدا ، هاوزمانەکانی خۆیدا. گەڕانەوەی مەسعود محەمەد بۆ دیمانەی ئەو شاعیرە ئایدیالی، نموونەییانە یان هاوویستانەی خۆی، واتای راگەیاندنی پەرۆشی ئەوە بۆ نیشمەنی لە بوونی ئەوانیتردا. بە دەربڕینێکی دیکە، سەفەری مەسعود محەمەد بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەو شاعیرانە، خەمێکە بۆ بەخشینی شێوازەکەی بە یادەوەریی فەرامۆشکراوی زمانەکەی؛ لەراندنەوەیەکی دیکەی نادیارییەکانی ئەو شاعیرانەیە، تاکوو لەوێدا، بە دیویکەوە، بوونەکەی لە بوونایەتییەکی پێکڤەییدا لە یادەوەریی زماندا جێنیشن بکا، بە دیوێکی دیکەش، تاکوو ئامادەیی بوونی کورد؛ زمانی ئەو شاعیرانە و ڕەوشی ژیانی کورد بە ڕۆشنایی جوانناسیی شێوازاندنەکەیەوە لە یادەوەریی زماندا بپەیڤێنێ و نیشمەن بکا.

مەسعود محەمەد لەمدیوی شیعرەکانی حاجی قادرەوە "حەقیقەت"ێک تامدەکا و دواجاریش بە دواندنی ئەو "حەقیقەت"ەوە، شێوازی حاجی قادرێکی دیکە لە شێوازاندنی زمانەکەیدا جێنیشدەکا: "یەکێکی وەک من بێ تەرەفی بێ لایەنگیری کە مەبەستی گوتنی حەقیقەت بێ هەرچییەک بێ با ببێ و پیی وەتەنگ نەیێ... حاجی لە شیعرەکانیدا دەروونی خۆی کردۆتەوە و هەست و بیری دەربڕیوە. تا فیکری تێی بڕ کردبێ بە دڵێکی پاک و قەناعەتێکی تەواوەوە ویستوەتی خزمەتی کوردەواری بکا... ئەگەر فێڵ لە خۆمان نەکەین تا ئێستا زۆربەی بیرەکانی حاجی هەر لە کاردان ڕێپیشاندەری خەباتن بۆ کورد. چونکە هەمان گیروگرفتی ئەوسا هەبوون لەبەر هەنگاوی کوردا ئەمڕۆش هەن و بە قەدەر ڕۆژگاری حاجی ئێستاش هەرەشە لە حازر و دوارۆژی کورد دەکەن. لە باری ژیان و ئابووری و گۆڕانی مادیشەوە کەمێکی کەم نەبێ لە

سەرانسەری کوردستاندا ئەو گۆڕانە رووی نەداوە ببێتە بنکە بۆ گۆڕانێکی قووڵ لە بیر و ئامانج. (6) بەمجۆرە پەرۆشی بەردەوامی مەسعود محەمەد بۆ پێشهاتە ئەزموونبەخش و شاعیرە ئەفرێنەرەکانی یادەوەریی زمانەکەی، بەرجەستە کردنەوەی مەیلی ئەو میوانداریی؛ دڵسۆزیی؛ پەژارەییە لە بەرانبەر بەهای ئامادەیی "ئەویدیکە"دا.

هەر لێرەوە پێویستە بێژین، کە لەم رۆژگارە داهێزراوە؛ لەو رۆژگارەی "رێزلێنان"؛ "تەقاویتکردن"ە ماددە ئاکارانە نەک داهێنەریانەدا؛ لەو رۆژگارەی کە پێرە نووسەر و خوێنەرێکی دۆنکیشۆت ئاسا بە زارقەڵەبالغیی کردن لە چەمکە باوەکانی ئەمڕۆدا، کە ئاکامی ئەمەش لە فیز و منەتێکی بکوژانەی بەهای نووسین؛ بە هەدەر بردنی گەوهەری زمانی کوردیی بترازێ هیچی تر نین، - ئەگەر بۆ دڵدانەوەیەکی خودی زمانی کوردییش بێ-- پێویستە ئەوە بە یادی ئاخێوەری زمانی کوردیی، کە خوێندنەوەی کۆزانیارەکەی مەسعود محەمەد لەسەر ئەزموونی شیعریی نالی، حاجی قادری کۆیی، مەحوی و هێمن، بە تایبەتیش گفتوگۆیەکانی ئەو لەگەڵ ئەو دوو شاعیرە شکۆمەندەی پێشەوە، کە وێڕای رەهەندی "حەقیقەت"هەکەی، ئەفراندنی جوانناسیی شێوازاندنی زمانیشە، نەک هەر لە ئێستای نووسینی کوردییدا دەگمەنە، بەڵکە، وێڕای دەراوێتەکردنی لێکۆڵینەوە و شرۆڤەکردنەکانی ئەزموونی رۆشنبیریی و بابەتە زمانەوانییەکانی نووسەرگەلی هێژای وەک شێخ محەمەدی خاڵ، عەلاءالدین سجادی ماڵباتی مەلا عەبدالکریمی مدرس، شوکور مستەفاو هاووێنەی ئەمانە، لە ئەزموونی نووسەرە ئاوزەکان؛ هاورۆژگاری خۆشییدا کەم وێنەن. مەسعود محەمەد بەو جوانناسییەی لە شێوازاندنی زمانەکەیەوە، بێوچان هەتا مەرگی جووڵەی دەستی بە دەم نووسینەوە، وەک پێویستییەک؛ پەژارەییەی بۆ میوانداریی؛ پەنا بردنەی ئەو بۆ گفتوگۆکردنەی لەگەل ئەوانیدیکەدا؛ بوونیشنکردنەی ئەوانیدیکە لە بوونی ئێستای کوردییدا، لە زماندا ژیا.

هەڵبەتە ئێستاش جووڵەی رۆشنایی روحی ئەو دەستە جوانناسییە شێواز وەشێنەی ئەو لە گەردوونی زمانەکەیدا دەژی. لەبۆیە هەرچەندە ئاخێوەرە بێزۆکەکانی زمانی کوردیی ئەو جوانناسیی شێوازاندنەی هزرینی مەسعود محەمەد فەرامۆش بکەن، کەچی ئەو زمانە لە پشوودانەکانیدا؛ لە بێدەنگییەکەیدا، ئاورێکی پەژارە ئامێز بۆ شوێنپێیەکانی شێوازەکەی ئەو لە جەستەی زماندا دەداتەوە.

لێرەدا بۆ ئەوەی بنەمای ئەو فەرامۆشکردنەی پایەی ئەزموونی رۆشنبیریی مەسعود محەمەد، ئەو بیرکردنەوە نارەسەنانەی کە گەردوونی زمانی کوردییان تەنیونەتەوە فامبکەین،با پێکڤە ئەو کۆپلە رۆشنکردەی مەسعود محەمەد بخوێنینیەوە کە بۆ پێشەکی کتێبە بەهادار و لە یادکراوەکەی "زارەوسازی پێوانە"دا نووسیویەتی: "بابای زمانزان و پسپۆڕی رێزمان و دەنگناسی و فەرهەنگنوویسی بە هۆی خنکانی لە گۆمی خوێندنەوەکانی دا بە درەنگەوە هەناسە لە مەزرای بەربەڵاڵی زمانە دایکزاکەی خۆی هەڵ دەکێشێ چونکە دەستوورەکانی ناو کتێبان رێی پێ دەگرن و خۆیان بەسەر هۆشی ئاگا و ونیدا دەسەپێنن کە ئیتر لەوانەیە زاراوەی دەستووری و یاسایی وەها دابڕێژێ چ خزمایەتی بە زمانی خۆیەوە نەبێت و خەلق بە بیستنی

گوێ قوت بێت." بەڵێ، دۆخی هەنووکەی زمان و نووسینی کوردی لەوەش خەمهێنەرترە کە مەسعود محەمەد لەو کۆپلەیەدا ئاماژەی پێدەکا.

لە کن مەسعود محەمەددا چۆنییەتی گۆکردنی زمان؛ نمایشکردنی بوونی کورد، وەک ئەوەی کە هەیە، هەروا بوار رەخساندن بۆ هەموو تشتێک کە ئامادەییان رابگەیەنن، پەیوەندی بە شێوازاندنی هزرەوە هەیە. ئەم تاتیبەتمەندییەش لە کن ئەودا، پەیوەندی بە بوونی سەرچاوەی هزرێکی سەربەخۆ؛ تێگەیشتن لە گەوهەری زماندا هەیە، کە ئەو لە خەمی ئەوەدا بوو، نە تەنیا بە رۆشنایی شێوازەکەیەوە زمان بنووسێتەوە، بەڵکە خودی خۆشی بکاتە منێکی هەمیشە هزرکەرەوەی ئامادە لە زماندا. خودی ئەمەش بەرهەمهێنانی جوانناسیی شێوازەکەیەتی. لەبۆیە ئەو ناچارمان دەکا سەرنجی بدەین؛ لە بێدەنگییەکدا بمانورووژێنی یان بە پەژارەوە یادی بکەینەوە. بەمجۆرە مەسعود محەمەد بە ئاکامگیرییەک لە ئەزموونە بێن قووڵەکەیدا، تاکوو شێوازاندنی هزرینەکەی بەرجەستە بکاتەوە، هەروەک وێنای رەزوانێکی بناری لووتکە و دۆڵا و دۆڵی چیاییەکی کورد، بێدەنگ بە سەفەری گفتوگۆی نووسینەکانییەوە؛ بە چاندن و هەڵکۆڵینی زمانەکەیەوە، دەنگە بەهرەوەشێنەکان؛ شاعیر و پێشهاتە ئەزموونبەخشەکانی لە یادەوەریی زمانەکەیدا موتوربە کرد و خەملاند. ئەو مرۆڤە بەو شەونخوونیانەوە جوانناسیی شێوازەکەی خۆی بەرجەستە کردەوە. لێرەوە، بە دەستپێوەگرتنێک لە رێزگرتنماندا، دەبێ بێژین، کە لە پانتایی نووسینی رابردوو و هەنووکەیە کوردییدا، بێجگە لە ئەزموونی شوکور موستەفا و عەزیز گەردی لە وەرگێراندا، ئاخێوەرانێکی هاووێنەمان لەو جوانناسییە لە شێوازندنی ئاخاوتندا نین. مەبەستمان لە خۆ کردنە تەلارسازێک لە شێوازاندنی زماندا؛ هەر تەنیا هزرینێکی نەوازە، زۆرزانیی و دەستبردن بۆ هەموو هەموو ژانرێکی نووسین نییە، بەڵکە مەبەستمان خۆکردنە بە پەیکەرێک لە زمان، یان بە واتای هایدگەریی، جێنشینکردنی بوونی کوردییە لە زمانەکەیدا .
لێرەوە رەنگە بە هەند وەرنەگرتنی ئەو زمانە بوونشینە، پەیوەندی بەوەوە بێت کە ئەو "رۆمان"نووس نەبوو؟! چونکە ئەمڕۆ رۆماننووسین کراوە بە پێوەرێک بۆ ژیارییبوونی کورد؛ داهێنانی زمانی شار.

وێرای ئەمەش، مەسعود محەمەد بە بەرهەمهێنانی ئەو شوازاندنەی هزرین؛ داهێنانە لە کردەی گفتوگۆیە دانسقەکانی لەگەڵ یادەوەریی زمانی کوردیی و بگرە نووسینەوەی ئەزموونی ژیانەکەی؛ بیرەوەرییە مینا ئەرشیفە سیاسیی و رۆشنبیرییەکەی لە شێوازێکی بێوێنەدا، ئاشکرا کردنی نهێنی ئەرک یان کردەی هونەریی هەموو بیرکردنەوەیەکە. هەرچەندە، وەک دەڵێن، مەسعود محەمەد لە نووسینەکانییدا بایەخی بە رێسایە ئاکادیمییە باوەکان نەداوە، کە بە دیوێک ئەو کارەشی چەشنە بوێرییەک بوو لە بەرهەڵدانی مەیل و گەردوونە پەنادراوەکانی هزر خودی مرۆڤیش، لێ بە دیوێکی تریشەوە ئەوە جەختکردنەوەیەک بوو لە چۆنییەتییە جیاوازەکانی

وێناندنی گەوهەری ژیان و نهێنییە بێکۆتاییەکانی خودی هونەریی هزر و هزراندنی هزر. بە دەربڕینی تر، دەکرێ بێژین، مەسعود موحەمەد یەکێکە لە نووسەرە دەگمەنانەی کورد، کە توانی بە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیەوە، دوای تێگەیشتن و وەرچەرخاندنی ڕێسایە بێزارکەرەکانی ئەکادیمی، نووسینی زانستیی بشعرێنێ؛ بکا بە چێژێکی هونەریی. ئەمەش بە واتای نیتشەیی، وەرگرتن و هاوێژانی ئەو ڕمە فەلسەفەییە؛ ئەو ئەزموونە فەلسەفییانەیە بەرەو پێشتر کە پێشتر فەیلەسووف و هزرڤانەکان وەشاندوویانە. لەو ڕوانگەیەوە دەکرێ بە دەستپێوەگرتنێک لە چەمکەکان بێژین، کە دەقە هزریی و ڕەخنەییەکانی مەسعود محەمەد، تەرزە ڕاڤەکردنێکن یان شەبەنگێک لە شێوازی خوێندنەوەکانی فێنۆمێنێۆلۆجی (دیاردەگەرایی)؛ ئێشکردن لە بوونی دیاردەی شتەکان و بە ئاگاییکردنیان لە زماندا، ئاوەڵاکردنەوەی هێما و مانایەکانی وشە، کارایی ئاگایی ڕۆشنبیریی لە بەرهەمهێنانی مانا، هێرمێنتیک (تێخوێندنەوە، شرۆڤەکاریی)؛ بەرهەمهێنانەوەی ئاگایی مرۆڤ لە مانا و هێمایەکان و بە مێژووبوونی مرۆڤ لە پرۆسەی ئاگاییدا، ڕەخنەی بوونگەرایی؛ سەیررکردنی مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی ئازاد و هاوکاتیش گەڕان بەدوای خۆ کردنە خودێکی جیاواز لەگەل ئەوانیتردا، بگرە فیلۆلۆگی؛ زانستی زمانناسی؛ شەیدا بوون بە دوای مێژووی وشە و ئەدەب. هەر بۆیە بەرهەمەکانی مەسعود محەمەد گەردوونێکن لە ڕەهەندی مرۆڤگەرایی و خوێندنەوەی ، شرۆڤەکردن، گفتوگۆکردن لەگەل بەهای پێشهاتەکان بە مرۆڤەوە، هێمای پەیڤ، دیاردەی زاراوە و بن زارەوکانی کوردی.

لە دەقەکانی مەسعود محەمەددا چەشنە کەسایەتییەکی شەبەنگی هەیە، کە لێرەدا دەکرێ بە مرۆڤگەرا (هومانیست)ێکی کولتووری خودگەرایانەی کۆنپارێز ناودێری بکەین.

لێرەدا مەبەست لە "کۆنپارێز-کۆنسێرڤاتیزم" بە مانا باوەکەی، پاشکەوتوویی نییە، بەڵکە بەو واتایەی کە مرۆ پێی وایە دەبێ گۆڕانەکانی کۆمەڵ بەرە بەرە ڕوو بدەن و لەو پرۆسەیەشدا دەبێ ڕەچاوی تایبەتمەندی ڕەگ یان پشتینەی کۆمەڵگە بکرێت. لە دیدی مرۆڤێکی کۆنپارێزەوە خێزان شانەیەکی گرینگی کۆمەڵگەیە. ئەو کۆمەڵگەیەش دەبێ کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر بێ. هاوکاتیش کۆنپارێزەکان بایەخێکی تایبەتی بە مافی کولتووریی و سیاسەتی کولتووریی دەدەن. لە دیدی ئەو کۆنەوارخوازییەوە، پرۆسەی گۆڕانکارییە جڤاکییەکان، بە پێچەوانەی کۆمۆنیستەکانەوە، دەبێ هەنگا و بە هەنگاو یان لەسەرخۆ بێ. کەواتە دەکرێ مرۆ لەمدیو دەقەکانی مەسعود محەمەددا ڕەهەندێک لەو جیهانبییە بخوێنێتەوە. ئێمە لێرەدا بە خوێندنەوەی تیرێژێک لە دیدەکانی مەسعود محەمەد لەمەڕ پێویستبوونی ڕێنێسانسێکی کوردانە، دەتوانین، وێڕای ڕەهەندە ئاوەزگەراییەکەی، وێنایەک لەو ڕەهەندە کۆنپارێزییە مرۆڤگەرایەی ئەو نمایشبکەین: "پێویستبوونی ڕێنێسانسێکی کوردانە بۆ پێکهێنان و هێز و بینا و کیان و کەینوونەیێکی کوردی... ئامانجی وەها ئەریستۆکرات و بەرز کە زۆر دوورەدەستە بۆ ئێستاکەی کورد،... وەک لە بەهاردا بە تەمای میوەی هاوینە بیت،... هەروەهاش ڕێنێسانسی کورد کە هەبوونێکی potensial بە خۆیەوە دەبینێ یان بە جارێ نایبینێ... با بڵێین وەک

جەنینی یەک مانگەی لە پزدانی دایکیدا نموو دەکات، ئەگەر خێراییت لێ کرد بە سێ مانگی و چوار مانگی مردەزاد دەبێت، لەوانەیە دایکەکەشی پێوە بمرێت.... هەروەزی کوردانە بۆ ڕێنێسانسی کوردانە، هەڵناگرێ وەک لە سەرەتای پایزدا قوتابی دەچنەوە بۆ فێرگەکانیان، ئەویش قۆڵ و باسکی لێ هەڵماڵیت و بەبەریەوە دانیشێت... پێمان ناکرێ پایسکلێک دروست بکەین، تاکە یەک شەقامامان بە فەننی کورد قیرتاو نەکردووە... ئەوەی پێی دەگوترێ "ژێربینا-ژێرخان" بە مەفهوومی سەردەم جارێ لە ناوماندا نەزاوە... هەرچی ئەسبابی پێوە ژیان و گوزەرانە بە حازری لە دوورەوڵاتەوە بۆمان دێت، ناشزانین چۆناوچۆنی مامڵەی لەگەڵدا بکەین و چەندی لەو ئەسبابانە هی حکوومەت بێت بە ماڵی تاڵانی دەزانین: یا دەیدزین یا تێکی دەدەین..." (7) مەسعود محەمەد، وەک ئەو نووسەرە هەرزەگۆیانەی یان بە واتای مەسعود محەمەد "سافیلکە و سۆزاوی"یانەی ئەمڕۆ کە دوای خوێندنەوەی چەند گوتارۆکەی ڕۆژنامەوانی لەسەر هزرڤانەکانی ڕۆژئاوا خۆیان لێ دەبێتە پسپۆڕ و باس لە گرفتەکانی کۆمەڵگەی کورد و گۆڕانەکانی دەکەن، لە ڕێنێسانس ناپەیڤێ، چونکە ڕێنێسانس مەرجی خۆی هەیە. ئاخۆ ئەو هزرینە وردبینە، ئەو پێناسە ژێربێژییە لە دیمەنی کورد، کتومت گرفتە سەرەکانی ئێستای کۆمەڵگەی کورد نییە، هەرچەندیش زۆرێک لە ئێمە پێمان وایە کوردستان خەریکە دەبێتە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی؟

پێشتر وتمان کە مرۆڤ لە دەقەکانی ئەودا هۆکردی هەموو گۆڕانێکە نەک سرووشت و دەوروبەرەکەی. هاوکاتیش لەمدیو پەرۆشەکانی زمانی مەسعود محەمەددا سۆزێکی شاعیرانە بۆ دەستپێوەگرتنی ئاکارە جوامێرەکانی کوردەواری ئامادەیە. لەبۆیە مەسعود محەمەد لە دەقەکانیدا هەمیشە جەخت لەسەر بەهاگەلێکی وەک شکۆمەندیی؛ ڕاستگۆیی؛ ئاکاری چاکە و خەسڵەتگەلێکی لەم تەرزە دەکاتەوە، کە لە ناخی مرۆڤی کوردییدا ریشاژۆیە. لە کولتووری کوردیشدا مرۆڤی خودان ئەو خەسڵەتانە وێنای جوامێریی و کارامەیی دەنوێنێ. گەڕانەوە هەمیشەییەکەی ئەو بۆ شیعرە پەندئامێز و هەڵوێستە جوامێرەکانی باوکی و هاورێکانی، زادەی ئەو پرینسیپە ئێتیکی و شکۆمەندییە بوو کە لە ژیانی ئەودا بنەما بوون. مەسعود محەمەد لە دووتوێی وتارێکیدا ئەو بەها کۆنپارێزیانە دەکاتە سەرشاری کردەی نووسین، لەوێدا دەفەرمووێ: "من بەش بە حاڵی خۆم کە بەسەر نووسینی یەکێکی دیکەدا دەچمەوە هەستی ناڕەحەتی دام دەگرێ، ئنجا کوردی گوتەنی دەبێ هەستی خاوەن تەعام چۆن بێ! لە نێوان هاندان و بەرتەک دانەوەی ئەم دوو ماکەی فەرمان و ئێسک قووڕسییەدا چەند شەفاعەتێک کارێک رووی خامە سپی دەکەنەوە: دەست خاوێنی، نیازی پاک، ئەدەبی شێواز.. نووسینێک ئەو مەرجانەی پێوە نەبێ خوێندنەوەی لێ خەسارە،..." (8)

گەردوونی وێناندنی ئەو خودە شکۆمەندە لە زمانی مەسعود محەمەددا لەو کەسایەتییە ناوەکییەی ئەودا بەرجەستە دەبێتەوە کە بەمەش دەخوازێ رووخساری مرۆڤانەی خۆی نمایشبکا. وەلێ ئاستەنگی ئەو خۆوێناندنە ئەوەیە کە پەرژینێک لەبەردەم راگەیاندنێکی

راستەوخۆی بوونایەتییەکەی ئەودا قووتدەکاتەوە کە نەتوانێ پەیوەندی لەگەڵ دەوروبەرەکەی خۆی بەرجەستە بکاتەوە. بۆ ئەوەی ئەو هزرینە خودگەرایەش بتوانی هزرینەکەی نیشانبدا دەبێ شێوازێک دابهێنێ، کە ئەمەش چەشنە هاودژیی (پەرادۆکس)یەک لە بوونایەتی ئەودا دەسازێنێ. وەلێ بوونایەتی وەک خۆی بریتییە لە لێکناکۆکی. چونکە مرۆڤ ناتوانێ بوونایەتی لە تاکە دەربڕینێکدا دەرببڕدرێ.

لەبۆیە جوانناسیی شێوازاندنی هزرینە مرۆڤگەرایەیەکەی مەسعود محەمەد لەسەر نیشاندانی کێشمەکێشەکانی نێوان ئەوهاودژییانەدا، نەک بنەبڕکردنی ئەو لێکناکۆکییانە، چڕ دەبێتەوە، کە لە بوونایەتی ئەودا ئەزموو کراون (تاقیکراونەتەوە). چونکە بە دیوێکەوە کەسایەتییە ناوەکییەی ئەو بە دەم هزرینەوە یەکسەر بیر لەوە دەکاتەوە کە دەربڕینی ئەو هەقیقەتەی کە ئەو ئاماژەی پێدەکا، شتێکی ئاسان نییە، بە دیوێکی دیکەشەوە بە بڕوایەک دەگا کە ناکرێ خودیهەقیقەت گوبکرێ، بەڵکە دەبێ لە شێوازاندێکدا وێنابکرێ، بەمەش شەپۆلی هزرەکان؛ بیرۆکەکانی دیکە نەتوانن هەقیقەتی زمانەکەی بێبایەخ بکەن. ئەو پەیبردنەی ئەو بۆ شەپۆلدانی هزرەکان بۆتە هۆی ئەوەی کە دەقەکانی وەک وێنایەکی سەخت یان پەتی (ئەبستراکت) بنوێنن. بەمجۆرە رەنگە بەشێک لە گرفتی فەرامۆشکردنەی مەسعود محەمەد بۆ ئەو وێنایە رووتەی بەشێکی زۆر لە دەقەکانی بگەڕێتەوە، کە بۆ ئەو خوێنەر و نووسەرانەی ئەمڕۆی کورد، کە بە گشتی نەک هەر هەمووی، خوێنەری رۆژنامە و ناونیشانە نەک خوێنەری هزر، فەلسەفە و دەقی کوزانیار (ئێپیستمی)، ئاسان نەبێت. سەرچاوەی ئەو تەرزە خوێنەرەش، زەنەی خودی ئەو پێکهاتە سۆزاویی و دەروێشایەتییەی نووسەر و خوێنەر و رەوشە کۆمەڵایەتییەی کوردە، کە ئەمەش لێکۆڵینەوەی فرەی گەرەکە.

هەر چۆنێک بێ، تاکوو وێنای ئەو شێوازەی کە لێی دەپەیڤین راشکاوتر بێ، دەبا پێکڤە ئەم تیرێژە لە روانینەی ئەو بخوێنینەوە: " ئەو قەڵەمەی کە خستمە پەنجەکانمەوە و گەرمای دەروونمی خستە سەر کاغەز لە رێی ئەو ***شێوازە*** (لارکردنە هی منە) و ئەو لوغەتەوە پلەیەکی پێپلکەی رێزی بۆ رەوا دیترا کە هیچ پلەی تر لە ژووریەوە نییە... هەروەک لە پیکاسۆ بە عەیب ناگیرێ تابلۆکانی بەلای زۆربەی هەرە زۆری ئادەمیزاد نامەفهوومە، عەیبیش لە نووسینی من ناگیرێ یاخود نابێ بگیرێ کە سەخت و خەستوخۆڵە... لە رۆژنامەی (العراق) بۆیان گێڕامەوە گوتیان کە گوتاری (تحاور الخواطر فی غمرات موت السجادی)م دەرچوو شەوی رۆژی دووەمی دەرچوونی کاربەدەستێکی سەفارەتی رووسی هاتبوو دانەیەک لەو ژمارەیە بکڕێت بەڵام هیچ دانەی لێ نەمابۆوە تەنها دانەی ئەرشیف نەبێ ... کابرا لەبەر ئەو دانەیە سەرلەبەری گوتارەکەی دەستنووس کردبوو... تۆ بڵێی ئەگەر بە ***شێوازێکی*** (لارکردنە هی منە) عادەتیی مەیلەو بازاڕی نووسرابایە چ ئیمکان هەبوو سەفارەتێک ئەو زەحمەتە بکێشێت!" (9)

مەسعود محەمەد بەو پەرۆشخۆرییە بۆ ***شێوازی*** زمانەکەی، هەم بەهای رەهەندی ***شێواز*** لە نووسین و ژیانی رۆشنبیریی وێنا دەکا و هەمیش هەستی پێشبینیکردنەکەی خۆی لە فەرامۆشکردنی نووسینەکانی لە لایەن خوێنەری ئەمڕۆدا، دەلاوێنێتەوە.

بە واتایەکی روونتر، کایەی شێوازاندی هزر لە کن مەسعود محەمەددا لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە کە ئەو هزرە خۆکردەی لە چڕترین دەربڕیندا رادەگەیەنێ: "چاکترە مرۆ بە بێ تەفسیر بژیت نەک بە تەفسیرەوە بمرێت." (10)

کەچی وێڕای ئەو گرفتەش هەر خودی ئەفراندنی ئەو جوانناسیی شێوازاندنەی ئاخاوتن لە بە ناوەندکردن یان بە سەرشاکردنی مرۆڤ لە کن مەسعود محەمەددا کە توانیوویەتی سەرنجی خوێنەر بۆ ئەو بوونایەتییە پەنهانەی کە لەمدیو زمان و کەسایەتییەکەیدا ئامادەیە رابکێشێ و بەمەش سەرەداوێک لە کلافەی بوونایەتی خۆی بداتە دەستی خوێنەر تاکوو بەناو گەردوونی دەقەکانی؛ هزرینە خودکردەکەی پەلکێشی بکا. خودی ئەمەش پرسیاری گەوهەری ئەفراندن و نهێنی بوونە. سەبارەت بەوە هۆمیرۆس لە سەرەتای "ئەلیادە"یەکدا باسی ئەوە دەکا کە خوایەکان نەهامەتی بەسەر مرۆڤەکانەوە دەبارێنن بۆ ئەوەی ئەوان باسیان بکەن.

لەبۆیە خوێنەری دەقەکانی مەسعود محەمەد دەزانن کە ئەو هەمیشە رەخنەی لە خەمساردی سیاسەتوان و کەهێڵی خوێنەری کورد دەگرت، کە بیر لە رەهەندەکانی ئەمدیو پێشهات و دەقەکان ناکەنەوە، چونکە، بە رای ئەو، کرۆکی واتایەکان لە ئاکامی هۆکرد و ئەمدیوی شتەکاندا حەشاردراون. مەسعود محەمەد بە رۆچوونەکانی بەناو خاکی شیعرە کۆزانیار ئامێزەکانی نالی، باخچەی شیعرە رامانشینەکانی مەحوی و شیعرە بزوەندە و راساوەکانی حاجی قادری کۆییەوە توانی هەم بۆشایی؛ پەنهانییەکانی قەدەری کورد لەمدیو شیعرەکانی ئەوان رۆشنبکاتەوە؛ لە ئێستادا وەک فریادرەسانێک نیشانیان بداتەوە و هەمیش جوانناسیی شێوازێک لە هزرین بۆ خۆی دەستەبەر بکا. ئەو خۆ تەرخانکردنە؛ هزرینەی مەسعود محەمەد لەو پرسیارە شەبەنگییانەی کە لەمدیو دەق یان "تشتەکانەوە" پەنهانن، لە پەرۆشخۆری هایدێگەر لە گرفتی فەلسەفەی نوێباوی رۆژئاوا دەچێ، کە بە رای هایدێگەر هزر لە سەردەمی تەکنیکدا لەمدیوی بوونایەتی ناهزرێ و بەمەش بوونایەتی فەرامشکردووە.

بەمجۆرە مەسعود محەمەد بەو رۆچوونەوە بەناو شیعرەکانی ئەوانەوە، خۆشی دەکا بە شاعیرێک لە شەبەنگی ئەواندا. ئەو بە گەڕانەوە پان و سەرمەستەکەی بۆ ناو گەردوونی حاجی قادری کۆییەوە، بە باڵێک لە رۆشنایی شیعر و بە باڵێکی دیکەی جوانناسیی شێوازاندنی هزرەوە بەرەو ئێستا و داهاتوو دەزڕێتەوە و دوجاریش خۆی دەکا بە وێنای هزرڤانێکی خۆکرد. ئەو گەڕانەوەی مەسعود محەمەد، وێڕای جیاوازەکان، گەڕانەوەکەی مارتن هایدێگەرمان بۆ هۆلدەرلین، تراکل بە یاد دێنێتەوە. مەسعود محەمەد، وەک هایدێگەر، پێی وابوو نالی و حاجی قادر لە کاتێکی زوودا ئەو تشتانەیان وت کە ئێمە هەتا ئێستاش بە دەستیانەوە گرفتارین یان ئەو قسانەی ئێمە تەنیا پەراوێزگەلێکن لەو روانینەکانی ئەوان. هەر چۆنێک بێت مەسعود محەمەد بەم دەربڕین، رۆچوونە بێسنوورانەوە بەناو گەردوونی حاجی قادری کۆیێ چڕ دەکاتەوە و دەڵێ ئەگەر: "بەراوردییەک بکەیت لە نێوان فەلسەفەی سەر بە کوردایەتییەوە لای خانی و شەرەفخانی بەتلیسی و حاجی قادری دوا پلەی ژیانی لە ئەستەمبووڵ دەبینیت خانی لە زانایی و هەستیاریی خۆیەوە پەرۆش دەخوات لە نەبوونی حکوومەتێکی کورد و نارەوایی

حاڵەتی ئەوتۆیی: لەوەشدا نەکەوتە سەر باری پلام دانان بۆ پێکهێنانی دەوڵەت بەڵام هەمیسان بە قۆناغ پێش ڕۆژگاری خۆی کەوتبۆوە. بەتلیسی لە ڕوانگەی مەسڵەحەت و دژ وەستانی بەرانبەر شیعەگەری هەوڵێکی دا... حاجی قادر لە دیوی کوردستانی ئێران هەستی سوننیگەری و دژەشیعەیی کە لە تەعەسووبی قاجارەکانەوە سواری دەبوو، قەڵەمەکەی دەبزوات، هەستەکەشی لەگەڵیدا ژیا تا ئەوەی تومەتی بێژووەتی دەهێنێتە ناو هەڵبەستی لە ڕێی (متعەوە) کە بەلای سوونەوە حەرامە (سەیری دیوانی بکە)... {حاجی} ئەو دوو بەیتە دەنووسێ، کاتێک لە کوردستانی ئێران دەیخوێند:

"یا ڕەب بەقەدەر حەرفی سیوطی یەک یەک
ڕەحمەت لە "مصنف" و لە قاریئی گەلەک
ئەمما عەجەم و ئەو کەسە چاپی دانا
بیباتە جەهەننەم بە عەذاب و بە کوتەک"

دواتر لە ئەستەنبووڵ کەوتە سەر فکری کوردایەتی بەو شکڵەی وەها ئاشفتە کە دەیزانێت." (11)
ئەو بەو ڕۆچوونانەی بەناو خاکی شیعرییەتی هزینی نالی و ڕوحی ڕاساوی حاجی قادری کۆییەوە، لەرینەوەیەکی هزریی لە زمان، یادەوەریی؛ مێژووی دەمکوتکراوی کورد دەقەومێنێ. وەلێ بەر لەوەی مەسعود محەمەد بەو هزرینە خۆیەکییە؛ خۆدکردەی خۆیەوە ئەو لەرینەوەیە دەرببڕێ، لەوێ خودی ئەو لەرینەوەیە لە خاکی شیعرەکانی ئەو شاعیرانەدا زایەڵەدار بوو.
بەڵێ، ئەمەیە مەرج و ئەرکی کردەی هزرڤانی خۆکردی فەرامۆشکراوی کورد؛ جوانناسیی شێوازاندنی هزر. لێ پرسیار ئەوەیە: چۆن نالی و حاجی قادری کۆیی لەو ڕۆژگارەدا خاوەنی ئەو لەرینەوە، ویستگەراییە؛ ڕامانە؛ جوانناسییەی هزرین بوون؟ مەسعود محەمەد دوای گەڕان و سووڕانێکی ئەڤیندارانە بە دوای ژیان و سەرهات و نهێنی شیعرەکانی حاجی قادرەوە، ئەوها حاجی قادرمان بۆ وێنا دەکا: "تا من دەنگ هەڵێنم لە خوێندنەوەی دەفتەری ژیانی حاجی لە غەریبی و نێو بێگاناندا دەنگم خۆ نانوێنێ لە تەک نەعرەتەی قارەمانانەی دلێرانەی پاڵەوانانەی حاجی... ژیانی حاجی لە پلەیێکی ئەوتۆی شەرافەتە قەرزدار دەکاتەوە لە مەیدانی بێ عەیبی و فیداکاری و نیشتمانپەروەییدا، گلەیی ئەوەشیان دێنێتە سەر کەوا دەیان ساڵ تێپەڕێ بە دوا خەباتی ئەودا بێ ئەوەی یەکێکی دیکەی وەک خۆی لەناو کوردا پەیدا بێ و خۆ بکا بە مەشخەڵی دوەم بە دوا چراکەی حاجیدا. (12)

مەسعود محەمەد بە جۆرێک پەیڤەکانی دەوەشێنێ تاکوو بوار بۆ واتا ئاوەڵا بوون؛ لەرینەوە؛ ئامادەکردنی شێوازاندنی هزرین بڕەخسێنێ. پێشتر ئاماژەمان بەوە کرد، کە مەسعود محەمەد بە مەوداگرتن لە ڕوانگە و چەمکگەلی مارکسیزم، هەم بوارێکی بۆ خۆی ڕەخساند کە خۆی

بیر بکاتەوە و هەمیش توانی بوارێک بۆ رەهەندە شاراوەکانی چەمکگەلێکی وەک: "تەنگ و چەڵمە"، "پەیوەندییە دیالێکتەکان"، "ماددە"... تاد بسازێنێ کە لەو پێناسەکردنە وشکەڕۆیانەی مارکسیستە نەریتەگەراکان ئازاد بن.

بەمجۆرە جوانناسیی شێوازاندنەکەی هزر لە کن مەسعود محەمەددا، چەشنە بوونایەتییەکە بۆ خۆکردن بە هزرڤانێکی خودکردی کولتووریی نموونەیی. لێرەوە دەکرێ بێژین کە بەهای ئەو شێوازاندنەی هزر لە کن مەسعود محەمەددا پەیوەندی بە دووبارکردنەوەی گوتراوەکانی پێشوو؛ لەراندنەوەی یادەوەریی؛ زەمان؛ مێژووەوە هەیە. بە واتایەکی دیکە، پەرۆشخۆری مەسعود محەمەد بە بە گەڕانەوە بۆ ئەو شاعیرە راساوانە بۆ ئەوە بوو تاکوو هەم بەهای ئەوان لە ئێستادا دووبارە بکاتەوە و هەمیش بوونی کورد لەو خەونە بەدینەهاتووە؛ مێردەزمەی بندەستییەدا راچڵەکێنێ. ئەو شێوازاندنەی هزر لە فەلسەفەدا، بە تایبەتیش لە فەلسەفەی ئەلمانییدا گرینگی زۆری هەیە. بۆ نموونە لای نیتشەدا کردەی گەڕانەوە بۆ گرێکی کۆن، جەختکردنەوەیەکە بۆ بەهای ئەو"دووبارە بوونەوە هەتاهەتایی"ە. نیتشە لە کتێبی "لە دایکبوونی تراژیدیا"دا جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە پلاتۆ (ئەفلاتوون) فیلەسووفێکی شێواز تێکدەر بوو، چونکە چەندان شێوازی سامناکی تێکەڵاوی یەکتر کرد. لە کن نیتشەدا شێواز دەربڕینی مەرجەکانی بوونی نووسەرە. هەر بۆیە بە لای نیتشەوە شێوازە ئۆقرەنەگرتووەکەی پلاتۆ و گۆڕینی تراژیدیا لە لایەن ئوریپیدیسەوە، سەرەتای ئاوابوونی گرێکی کۆن و سەرشاری دەستپێکردنی مێژووی رۆژئاوایە وەک نیهیلیزمێک. بە رای نیتشە رەتکردنەوەی شێواز لای پلاتۆ دەگەڕێتەوە بۆ کاردانەوەی ئاوەزگەراییەکەی خۆی تاکوو بە دژی بوونەکەی خۆی؛ هونەرەکەی بوەستێتەوە؛ کە بەمەش ئاگایانە مەیل، جەستە؛ خودی ژیان رەتبکاتەوە.
هاوکاتیش هایدێگەر لە گەڕانەوە هەمیشەییەکەیدا بۆ سەرچاوەی تەکنیک وەک هونەرسازیی و ئامادەیی ئەو بوونایەتییە ئایدیالە لە جیهانبینی فەلسەفەی گرێکییدا، بە تایبەتیش لەهونەر و جیهانبییە فەلسەفییەکانی پارامینیدس و هێراکلیتۆسدا، بۆ ئەوە بوو تاکوو گرێکی کۆن دووبارە ئامادە بکاتەوە و بەمەش رۆژئاوا یان ئەلمانیا لەو دارمانەدا رزگار بکا. لە روانگەی نیتشە و هایدێگەرەوە لەو رۆژگارە تراژیدیایەی گرێکدا هزرینی فەیلەسووفەکانی پێش سۆکرات تەنیا غەمیان ژیان، روحی دیۆنیستیی بوو. لەوێدا ئەوە پارامینیدس و هێراکلیتۆس بوون کە هونەریان دەهێنا نەک مێتافیزیک. ئەوە شیعرەکانی پەرامێندیس بوون کە بە وشە، میوزیک، سەما زەویان رازاندەوە تاکوو ئەو زەوییە لە ژیانی مرۆڤدا بلەرێتەوە؛ ببیسترێ. بە بڕوای نیشتە گرێکییە کۆنەکان "شێوازێکی مەزن"یان هەبوو، بەمجۆرە تاکوو هەموو تشتە پەنهان و ئاشکرایەکان بێنە گۆ.

کاتێک ئێمە خوێندنەوە و شرۆڤەکارییەکانی مەسعود محەمەد لە نالی، حاجی قادری کۆیی، مەحوی و بگرە لە بابەتە هەمەتەرزەکانی دیکەشی دەخوێنینەوە، یەکسەر زەینمان بۆ کایەکانی

شێوازاندنی زمان و هزرینی ئەو دەچی، کە ئەمەش بە نۆرەی خۆی پرسی چۆنییەتی راڤەکردنمان بۆ قووتدەکاتەوە. کاکڵەی راڤەکارییەکانی ئەو لە شیعرە بڕندەکانی حاجی قادری کۆیی و نالی لەوەدا بەرجەستە دەبنەوە کە لە یەک کاتدا هەم زرینگی هزرین و پێشبینییەکانی ئەوان ئامادە دەکاتەوە و هەمیش ژانەکانی ئێستای زمانی کوردیی. ئەو پێی وایە کە ئەوانە زیاتر بەر لە سەدەیەک نەک هەر دەرکیان بە کۆمەڵێک پەنامەکی برد، بەڵکە دەستیان خستە سەر کاکڵەی گرتفتەکانی بوونی کورد، کە تا ئێستاش کورد بە دەستیانەوە دەناڵێنێ. هەر بۆیە مەسعود محەمەد لە خوێندنەوەکەی بۆ شیعرەکانی نالیدا سەرنجمان بۆ بەهای سەرچاوەی کولتووریی خۆیەکی رەدەکێشێ، کە هاوکاتیش نمایشکردنی دیدی مرۆڤگەرا کۆنپارێزییەکەی ئەومان بۆ جەختدەکاتەوە: "لەم سەردەمەدا کە سەردەمی پشت لە کەلەپور کردنە، بە تایبەتی لە نێوان میللەتی کەساسی وەک میللەتی کورد، گەنجان وەک پەروانە لە تاریکایی رابردوو هەڵدێن بەرەو گەشایی ئەدەب و هونەری نەوباوی ئەورووپا، نالی قەد و قامەتی بەرزی ئەدەبەکەی لە جەرگەی صەدەی نۆزدەمەوە وەک فەنار بەسەر دەریای صەدەی بیستەمدا گەردەن کێل دەکات و گەشتی دەریانەوەرانی شیعر و ئەدەب بۆ تیشکە گەشەکەی رادەکێشێت. /.../ هەر دەڵێی خاسیەتە نەمرەکانی بە پێی بڕیاری یاسای سروشت، کە خۆشئامەدی لە هەموو هێزێکی خۆ نوێکەرەوە دەکات...(13)

ئەو بە کردەکردنی ئەرکەی نووسەر توانی گەوهەری توانست و ویستگەرایی ئەو شێوازاندنەی هزرینە لە یادەوەریی زمانی کوردییدا بلەرێنێتەوە و بەمەش، بۆ ئەوەی بیربکەینەوە، بۆشاییەکانی ئێستای زمانی کوردییمان بە یاد بهێنێتەوە یان راچڵەکێنێ. ئەمەش لە کن مەسعود محەمەددا پەرۆشخۆری ئەو ئێتیکە جوامێرانەیە کە ئەرکی نووسەرە بە هەندی وەربگرێ. نووسەریش ئەگەر پەرۆشی ئەو ئێتیکە نەبێ ناتوانێ خەم لە بەهای مرۆڤ و بوونی پێناسەیەکی جیاوازی نەتەوەکەی خۆی بخوا. وێرای ئەمەش مەسعود محەمەد بە ئاشکراکردنی بوونی شێواز لە جەم ئەو شاعیرانەدا، ئەرکە ئێتیکییەکەی، رۆشنبیریی؛ زمانەکەی خەتم دەکا.
هاوکاتیش بە بەراوردێک لە نێوان نالی و حاجی قادری کۆییدا، سەرنجمان بۆ بەهای پشتینەی ئامادەیی "سروشت" لە شیعری ئەواندا رادەکێشێ و دەبێژێ: " لەو شیعرانە گەلێ شوێنی دیکەدا نالی کە ناوی گوڵ و دار و درەخت دێنێ ئەو شاعیرە نییە لە قامووس و کتێبان ناوی دیتوون ... نەخێر کابرایێکی دەشتەکی ئەتۆیە سەدان جار دەستەی لێ بەستوون و لەسەریان نوستووە و ئەمدیو ئەمدیوی کردوون. بە ئاسانی نایەتە مێشکی بوێژەوە تەشبیهی زمان بکا بە "سووسنی تەڕ و پاراو" یانخوود دوو چاوی خێڵێک، یەکیان بە "نەشکوفتە و وەنەوشە" و ئەوی دییان بە "نەیلووفەڕ" دابنێ، یاخود بە هەموو دەسەڵات و دیققەت کارییەوە "زار و زبان و ددان و پووک" بکا بە وێنەی ناو ئاوێنە کە لە غونچەیێکی شەونم لێ نیشتوو دووبارە ببێتەوە."
کەچی، بە رای مەسعود محەمەد، "ئەو زاهیرەیەی "نباتی" بە هەردوو رووی "چەند و چۆن"یەوە لە دیوانی حاجی قادردا خۆ نانوێنێ. بەڵێ گوڵ و گیا و میوە و دەشت و دەر لە شیعری هەموو

شاعیرێکدا هەیە، بەڵام هەبوونی تێ هەڵەنگووتن وەیا بەدوادا گەڕان و خۆ پێوە ماندوو کردن یەکجار جیاوازە لە هەبوونی "زگماک"ێکی ئاسایی کە دەڵێی پارچەیێکە لە سروشت و دەروونی شاعیر." لێ بە دیدی مەسعود محەمەد ئەو جیاوازیانە لەوەوە هاتوون کە رەنگە : " ... حاجی بە ساوایی وەیا لە سەرەتای منداڵیدا لە لادێی رانەبواردبێ... " (14)

هەڵبەت لێرەدا رەنگە خوێنەر لە دوو تۆیی ئەم وتارەدا چاوەڕێی ئەوە بێ کە پێناسەیەکی دیاریکراو بۆ رەهەندی ئەو شێوازەی کە پرسیاری بابەتەکەی ئێمەیە بخوێنێتەوە. لەبۆیە ئێمە ناچارین ئەوە بە یادی خوێنەر بهێنینەوە کە شێواز ئەو چەمکەیە کە لە پێناسەیەکدا کەمۆ ناکرێ: هەروەک بۆ نموونە، گەوهەری مرۆڤ، ئەڤین لە پێناسەکردنێکدا بەرجەستە ناکرێ. کەواتە گەوهەری شێوازەکەی مەسعود محەمەد لەو تێهزرینەی ئەو بۆ مرۆڤ چڕ دەبێتەوە: "پەرۆش و خەفەتم بۆ سوور بوونی فەیلەسووفان لە دانەوەی "هۆ-ی رووداو" بۆ حاڵوباری سوود و ماددە، یەکەو هەروا، لە نادروستی فکرەکەوە دێت، کە من هەموو دەم گوتوومە، نە حاڵوبار و نە بەرژەوەند و نە ماددیات لە کۆمەڵایەتی و مێژوودا وجودی دەبێت بێ مرۆ..." (15)

بە کورتی "مرۆڤ" لای مەسعود محەمەد هۆ و هۆکردە. لێرەدا بوارمان نییە لەوە زیاتر بە دوای گرفتەکانی ئەو بە ناوەندکردنەی مرۆڤ لە جیهانبینی مەسعود محەمەددا شۆڕ بینەوە.

ئیدی شێوازی مەسعود محەمەد لەوەدا خۆکردە کە ئەو لە گەردوونی شێوازی "ئەوانی دیکە"دا کە بە راڤەکردنێک لە خویەکی، کلاَفەی بوونی کوردی تاو و تویێ دەکا و بەمەش خۆی دەکا دەکا بە شاعیرێک؛ رووناکبیرێکی خودان شێواز؛ شێوازێکی چێژ نەکراو. هاوکاتیش شێوازی "ئەوانی دیکە"ش پێناسە دەکا. کەواتە تاکوو لە رەهەندی ئەو شێوازاندنە لە نووسینی مەسعود محەمەددا دڵنیا بین، دەبێ گوێ لە خودی ئەو بگرین: "لایەنی مەتانەت و هێزی نووسینەکان و قەشەنگی تەعبیر پاسەپۆرتی بێ دەمەتەقەی هێرشە بێوچانەکەی سەر دیکتاتۆریەتیم بوون... هەر ئەو شێوازە دەگمەنە بوو سەرجەمی ئەدیب و مامۆستاکانی عەرەبی عێراقی هێنایە سەر دانهێنانی پاتەوپاتی و بێ زمان گرتن بە ڕابەرایەتی ئەو نووسینانە... وا بە ڕاشکاوی لەقەبی "مفکر" بۆ کاکە مەسعودڕەوا دەبینن... ئاپۆرەی خوێندەواری شلک و خەڵقی کوچە و بازاڕ ئەگەر بشخوێننەوە (کە زۆربەیان نەخوێندەوار نین) باشترە بۆ خۆیان و خەڵقیش کە هەر تێی نەگەن چونکە بێگومان تێگەیشتنیان بەرەواژوو دەبێت... خوێندەواری خاوەن شەهادەی بەرزی ئەوروپا بە گەشە گەشەی روویەوە رەزامەندی خۆی لە نووسینەکانم دەردەبڕی کە گۆیا فلانە شەکردم شکاندووە، فیسار مەتەڵی فیکریم هەڵهێناوە: پێم گوت فلان، چی تێی گەیشتووی ئاوەژووی بکەوە ئەوجا ئەوە دەردەچێ کە گوتوومو... نووسینەکەشم کوردی بووا!" (16)

بەڵێ، مەسعود محەمەد لە راڤەکارییەکانیدا پرسیارە کولتوورییەکان بە گشتی و بە تایبەتیش لە راڤەکردنەکانی بۆ شیعری نالی و حاجی و مەحوی دا، ئەڤیندارێکە سەری خۆی بە دوای

پێناسەیەکی ئەڤینداریی‌یەکەی خۆی هەڵگرتووە، لێ لە کانگای ئەو سەرهەڵگرتنە؛ ڕۆچوونە پان و پۆڕەدا نەک هەر بەو مرازە ناگا، بەڵکە پێناسەی ئەو ئەڤینە پەنامەک ئامێزتر دەکا. هەر ئەمەشە وامانلێدەکا بە پەژارەیەک لە ئەڤین یادێک لە مەسعود محەمەد بکەینەوە و هەمیش خەمێک لە ڕازاندنەوەی ماڵی زمانەکەمان بخۆین.
کەواتە **ڕەنگە** هۆیەکی دیکەی پشتگوێ خستن و قورقەپیکردن لە سەفەری زمانەکەی مەسعود محەمەد پەیوەندی بەو ئاکارە ئێتیکییە؛ ڕوانگە کۆنپارێزی؛ هەستە دڵسۆزەی مەسعود محەمەدەوە هەبێ. ڕۆشنکردنەوەی ئەو گومانەمان بۆ خوێنەری هی دڵی بەجێدەهێڵین. وەلێ ڕاستییەکەی ئەوەندەی من تێبگەم، لە کن مەسعود محەمەددا، زمان و ئەڤین یەک گەوهەریان هەیە: خۆکردن بە شێوازێکی خۆکرد؛ ئەڤینداریکی زمان نموونەیی؛ دروستکردنی زرینگانەوەیەکە لە گەردوونی بوون؛ مرۆڤی کورد کە نادیارە. مەبەست لە خودی دەستەواژەی شێواز تەنیا ئێشکردن نییە لە ڕاڤەکردنی مانای چەمک بەڵگەکان، بەڵکە ئێشکردنیشە لە کردەی دەقدا لە شێوازدا. بەمجۆرە شێواز لە کن مەسعود محەمەددا لە واتایەکدا دەستەبەر ناکرێتەوە، بەڵکە لە دۆزینەوەی ئەو ڕەهەندانە بەرجەستە دەبێتەوە کە هەمیشە زیندوو و کاران یان نەبینراو و نەگوتراون. دۆزینەوە و ئاوەدانکردنەوەی بۆشاییەکانی ناو زمان و ژیانی کوردیی لە جوانناسیی شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرددا بە کردەی وەرگرتن و بەخشین؛ لە وەرگرتنی ئەو ڕمە لە دەستی ئەوانەی کە پێشتر هاوێژتوویانە و هاوێژانەوەی ئەو ڕمە بەرەو پێشەوە، بەرجەستە دەبێتەوە. لەو ڕوانگەیەوە خوێنەر بە دەم خوێندنەوەی دەقەکانی مەسعود محەمەدەوە، دەبێ نەک هەر بە ئاوەزێکی بێلایەن ڕەخنەی لێ بگرێ؛ ئەو بەرهەمبهێنێتەوە، بەڵکە دەبێ لە دانەپەیڤەکانیشی ورد بێتەوە و پرسیار بکا.

دەبا ئەو پێناسەکردنەی ئەو لە گرفتی قەدەری کورد بخوێنینەوە کە ، بەرای ئێمە، ڕەنگە بە دەگمەن هزری کوردی دوای ئەو توانیبێتی هێندە بە قووڵی مینا هزرێکی ئەها بوەشێنێ: "لە هیچ ڕویکەوە هەڵکەوتی مادی کورد زەرف و سەرچاوەی ئەو "زانست و مەعنا" یە نەبوە، ئیمکانیش نەبوە ببێ بەو زەرف و سەرچاوەیە. ئەم دیمەنەی لەیەک نەچوونی بوونی "مادی" و بوونی "معنوی و زانستی" کورد هەرچی ڕاستە حیسابێکی لێکدانەوەی مادی هەیە لە بەستنەوەی "فکر" بە مادەوە دەکا بە کارێکی خەیاڵی ئەفسانەیی. نیسبەتی ڕۆشنبیری و زانست و "معنی" ی کوردەواری لەگەڵ میللەتی کورد و خاکی کوردستان وەک نیسبەتی مێوان وایە لەگەڵ ئەو قۆناغەی لێی دابەزیوە." (17) هەڵبەت شریتەی ئەو بیرۆکە لە کتێبەکەی حاجی قادری کۆیی مەسعود محەمەددا پەل و پۆدارە، لێ لێرەدا تاو و تووێکردنی ئەو هەموو لق و پۆپە، لە ڕەوتی سەفەرەکەمان هەڵەتە دەکا.
کەواتە لەوە بترازێین، بەڵام ئێمە بۆ کردنەوەی کلافەی ئەو بیرۆکەوە، دەبێ لە ڕەهەندە کولتوورییەکانی ئەو پەیڤگەلەش بهزرین کە ئەو لە ڕۆچوون بەناو ناوکۆیی، کۆنتێکستی کولتووری کوردییدا جەختیان دەکاتەوە.

لێرەوە حەز دەکەم ئەوە بە یادی زمانی کوردیی بهێنینەوە، دەکرێ ئەو پاشەگەردانییە خەمهێنەرەی کە ئەمڕۆ زمانی کوردیی ئاراستە دەکا، پەیوەندی بەو "ئیمکانی نەبوونەی زەرف و سەرچاوەیە" و نەبوونی "فکرە"وە هەبێ. لە ئاکامی ئەمەشدا خوێنەر و نووسەری کورد ئاوێزانی "خەیاڵی ئەفسانەیی" بن و بەلای ئەو تەرزە دەقانەوە نەچن کە هەڵگری غەمی جوانناسیی شێوازندنی هزرن. کەواتە بە واتای مەسعد محەمەد ئەو دۆخە رۆشنبیرییەی ئەمڕۆمان زادەی ئەو "هەڵکەوتی مادی"یەیە کە نەیتوانیووە "زانست و مەعنا" بەرهەمبهێنێ، کە ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ رەوشی خودی مرۆڤی کورد، نەک "زانست و مەعنا". بەمجۆرە لە ژێر رکێفی مەرحەمەتی رێسایەکانی ئەو پاشەگەردانییە بە هەرمێنەشدا، کە شانی خۆی لە ناوەندی رۆشنبیریی کوردییدا داکوتاوە، دەمڕاستەکانی ئەمڕۆی رۆشنبیریی کوردی نەک هەر خەمێک لە ئاکامەکانی ئەو مەیلە لە سادەکردنەوەی زمان و خوێندنەوە ناخۆن، بەڵکە بە "سولحە عەشایر"ییەکانی پاساویش بۆ ئەو دۆخە داهێزراوەی رۆشنبیریی کوردی دەهێننەوە. لە ئاکامی ئەمەدا ئەگەر نووسەرێک بە جوانناسییەک لە زمان دەقێکی کەمێک درێژ بنووسێ، دەبێتە نووسەرێکی خوێنتاڵ. لەوەش بترازێ، بۆ ئەوەی ئەو نووسەر و خوێنەرە کە هێڵەی ئەمڕۆ لێت بێزار نەبن، دەبێ نووسینەکەت لە زمانێکی رووتەڵەی رۆژنامەییدا لە یەک دوو لاپەڕەدا تێپەڕ نەکا.

کەواتە لێرەدا، بە دەستپێوەگرتنێک لە رێزگرتنی دەقە جوانەکانی ئەمڕۆی کوردییەوە، لەو رۆژگارەی کە ئەرکی زار و زمانی کوردیی بۆتە گوتنەوەی بێ ئامانی قسەیەکی سەرگێژکەری وەک "گەندەڵی"، دەکرێ بە هەڵێنجان یان چنینەوەی تیرۆژێک لە هزری مەسعود محەمەدەوە، زمانی ئەو ئەدەبە باوەی ئەمڕۆ بە ***ئەدەبی گەندەڵی*** ناودێر بکەین. چونکە لە رۆشنبیریی کوردیی ئەمڕۆدا، ئەوە جوانناسیی رەخنە و هەبوونی داهێنان نین کە ئەو دەق و خوێندنەوانە بە "داهێنان" و "رەخنە" ناودێر دەکەن، بەڵکە خزمایەتیی، هاوڕێیایەتیی و مجێزەکانی شەخسین. ئەم ئەدەبە، وەک وێنایەک لەو دۆخە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەی کە ژیانی کوردی بێبەها کردووە، لەسەر بنەمای **پیرچییەتیی** و وابەستەییدا دامەزراوە. بەمجۆرە دەمڕاستەکانی ئەم ئەدەبە لە رێی قۆرخکردنی گۆڤار و وەشاندنەکاندا هەموو وزەیەکی زیندوویان لە زمانی کوردییدا پەراوێز کردووە. هاوکاتیش ئەو ئەدەبە گەندەڵە لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە، کە وەرگرتن و لە چاوکردنەوەی چەند شاعیرێکی فارس و عەرەب و بیانی، بوو بە واتای داهێنان. کارەساتیش لەوەدایە کە دەمڕاستەکانی ئەمڕۆی زمان و رەخنەی کوردی، ئەو نووسەر، شاعیر و رۆماننووسە گەندەڵانەش بە"داهێنەر و مەزن" یان نەوەیەک کە لە رۆشنبیریی کوردیی نموونەیان نەبووە ناودێر دەکەن. بەمجۆرە زمانی ئەو ئەدەبە، لە دۆخە پاشکۆیی و لاساییکارەکەیدا نەک هەر چێژی شیعرییەتی روانین؛ جوانناسیی لە گوتنی پەنەماکی شیلۆ کردووە، بەڵکە گوتنە جیاوازەکانی زمانیشی پەراوێز کردووە. لەوەش زیاتر، زمانی لێکچووی ئەو ئەدەبە نەک هەر توانای خوێندنەوەی خودی خۆشی نییە، بەڵکە بەهای خوێندنەوەشی ئیفلیج کردووە. بە کورتی ئەو ئەدەبە نەک هەر بە دوای دۆزینەوەی ئاسۆیەک نییە تاکوو

دابڕانێک لەو دۆخە گەندەڵییە دروستبکا کە زمانی کووردی؛ بوونی کوردی سیخانخکردووە، بەڵکە خۆی دیۆیکی تری ئەو گەندەڵییەیە. هەر بۆیە زمانی ئەو ئەدەبەی ئەمڕۆ، کتومت وەک زمانی ئەو دۆخە گەندەڵە، بە پۆشینی ئەو چەمک و کەرەسە باوانەی کە لە دەرەوەی زمانەکەی خۆی بەرهەمهاتووە؛ بانگەشەی ئەدەبێکی نوێ دەکا، کە ئەمەش جۆرێکە لەو زانیارە چاوەشەکارانەی کە ئەمڕۆ لە کۆمەڵگەی ئێمەدا بازاڕیان بە هەرێمێنن. بە واتایەکی سادەتر، وێنای ئەو ***ئەدەبە گەندەڵەی*** ئەمڕۆ، هەروەک زمانی حیکایەتاندنی پرسە نەتەوایەتییەکان، بریتییە لە حیکایەتاندنی بابەتگەلێکی وەک عەشق یان " یار"ێکی مێتافیزکی لە زمانێکی بێ چێژ، وێنەگەلێکی سواو و خەیاڵێکی خاودا. هەڵبەت ئەو عەشقە لە ژیانی کورددیدا هەرگیز ئەوها وەک ئەمڕۆ ریسوا نەکراوە، لەوەش بترازێین کە کورد پێشتر هەرگیز وەک ئێستا قەسابخانەی بۆ ژن دانەناوە.
بە کورتی زمانی ئەدەبی ئەمڕۆی کوردیی، ئامانجی جوانناسیی بە دیارخستنی پەنهانییەکانی بوون و خودی زمان نییە، بەڵکە زمانێکی کەرەسەییە و لە خەمی پێڕبازیی و خۆ دابڕان لە کۆی یەکایەتی زمان، بوونی کوردی دایە. ئا لێرەدا لێکناکۆکی لە نێوان ئەو ئەدەبە دروشمباز و خودی ئەو نووسەرە کەنفتە سەرهەڵدەدا. بەهەمە حاڵ لە "پێڕگری رەخنگر: داهێنانی گەندەڵی"دا ئەم بابەتەم راڤەکردووە. (بڕوانە کتێبی:"زمان ئاسۆیەکە لە نێوان ئاسمان و زەویدا"، 2011).

کاتێکیش ئەرکی زمان بوو بە حیکایەتاندنی ژیان و داهێنان، ئیدی لەو کۆمەڵگەیەدا هیچ تشتێک بەهای نامێنێ.
ئەو جوانناسیی شێواندنەی هزر لە کن مەسعود محەمەد بریتی نییە لە راڤەکردنی چەمک و مانایەکان، بەڵکە بریتییە لە چەشنە چەکێک، بە دەقکردنی خود و دەقگەراییەک. لە جەم ئەو شێواز وەک کردەیەک لە پرۆسەی ئاڵوگۆڕکردن؛ گفتوگۆیەکی بەردەوام لەگەڵ ئەوانیدیکەدا بەرجەستە دەبێتەوە. ئەوشێوازە بەدەم ئەو گفتوگۆکردن یان ئاڵوگۆڕکردنەوە، واتایەک؛ نەگوتراوێک ئاشکرا دەکا، کە ئەمەش وا لە چەمک و مانایەکانی دەکا کایەبەخش بن. هەڵبەت خودی مەسعود محەمەد لە دووتوێی کتێبی "پەرژینی بێدەنگی"دا رۆشناییەک دەخاتە سەر ئەو ئەرکەی شێواز کە ئێمە لە هەوڵی راڤەکردنیداین. کەواتە گەلۆ دەبێ بە کام شێواز لە مەسعود محەمەد نزیکبینەوە؟ بە کام شێوازیش جوانناسیی شێوازاندی هزر لە دەقەکایدا بخوێنینەوە؟ راستییەکەی بۆ ئەوەی لە خودی ئەو نزیک بینەوە دەبێ چەند جار دەقەکانی بخوێنینەوە، هاوکاتیش بۆ ئەوەی لە خودی خۆشی نزیکبینەوە دەبێ چەند جار ئەو بخوێنینەوە. چونکە دەقەکانی مەسعود محەمەد گەردووونێک لەو پرینسیپ و هەڵوێستانەی کە لە ژیاندا بە ئەزموویکردن. لەبۆیە خودی مەسعود و دەقەکانی ئاوێنەیەکی دوو دیون.
مەسعود محەمەد لە نووسینەکاندا وەک تەلارسازێک تەلارێک بە زمان دەسازێنێ. لەبۆیە لە کاتی خوێندنەوەدا دەبێ بە وردی دیقەت لە هونەری ئەو وردەکاریانە بدەین کە چۆن بە هۆنینەوەی پەیڤەکانی هاوڕمۆنیایەک لە نێوان جیاوازییەکانی بەژن و باڵا و رووخساری ئەو

تەلارە دروستدەکا. لێرەدا بوارمان نییە بەشیک لەو هونەری تەلارسازییە لە بەشێکی دەقەکانیدا نمایش بکەین. لێ خوێنەر بە دەم خوێندنەوەی ئەو نووسینەوە رەنگە ساتمە لەو کۆپلانەی مەسعود محەمەد بکا، کە لەوێدا دەتوانێ تاوێک بۆ سەرنجدان لەو هونەری تەلارسازییەی ئەو تەرخان بکا، کە بە کردەی ئاڵوگۆڕی نێوان پەیڤەکانی دەیسازێنێ. خودی مەسعود محەمەد لەمەڕ کایەی شێوازی ئاخاوتنەکەی خۆیەوە بە شرۆڤە کردنی کۆپلەیەک لە کتێبەکەی "لە پەرۆشەکانی ژیان"دا، ئەوها دەبێژێ: "ئەگەر (باطل)ی دڕ نەپووچێنینەوە و بەڵگەکانی بە درۆ نەخەینەوە نیوەی هێزی "حق"ت پەکخستووە چونکە پووچاندنەوەی باتڵ برینی نیوەی ڕێگەیە بەرەو تەواو بە دەستەوەدانی بەڵگەکان... ئەو دوو دێرە {مەبەستی لە دوو دێرە نووسینەکەی خۆیەتی} فەرقێکی نییە لەگەڵ وێنە یاخود پەیکەری هونەراوی کە لێ زیاد کردن و کەم کردنەوەی نرخی پێوە ناهێڵێ." (18)

ڕاستییەکەی ئەو دەخوازێ مەودایەک لەو گفتوگۆیە زمان رووکەش و سۆزئامێزانە وەر بگرێ، تاکوو بە رۆچوونێک بەناو خودی سەرچاوەکانەوە پرسیار و گۆرانکارییەکانی رۆژگارەکەی گەمارۆ بدا. بە واتایەکی دیکە بە کردەی جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیەوە هەوڵیدا خۆیی و بەرهەمەکانی نەبنە دیاردەیەک لە جەماوەراندن، کە خەمی سەرەکی زۆرینەی نووسەرە سیاستێنراوەکانی کوردە. ئا ئەمەش لە رابردوو و داهاتووشدا ئەرکی نووسین و نووسەری داهێنەر بووە و دەبێ. خودی مەسعود محەمەد لە میانەی ئاخاوتنەکانیدا بە راشکاوی ئاماژە بەوە دەکا کە ئەو بۆ جەماوەر نانووسێ. ئاوەتا دەڵێ: "من لە سەرەتاوە بریارم دا ڕووی وتووێژم لەگەڵ ڕیزی هەرە هەرە پێشەوەی رۆشنبیر و خاوەندەسەڵاتی سیاسی... من لە تەبیاتمدا ئەسیری چەند بنەمایەکی بنەڕەتیم و لەو بیروڕایی بە نیازی هێنانی قەناعەتی بیسەر و خوێنەر وەدەریان دەنێم: یەکەمیان دەستخاوێنی و نیازپاکیی. دوومیان: ڕوونکردنەوەی بابەت تا ڕادەی کوشتنی کرمی گومان لە دڵی مرۆی حەقسەڵمێندا. سێیەمان: تێخوێندنەوەی عوزری کەسانێکی بە نیاز پاکەوە هەڵە دەکەن و بەسەر خۆیاندا دەسەپێنن و بۆی دەبن بە دەروێش بە مەرجێک زۆر لە خەڵق نەکەن بە زەبری کوتەک یان چاو زەق لێ کردنەوە هەست و نەستیان بخەسێنن تاو ئەوەی لە ئاست ئەو دەستدرێژیەدا گوتوومە و نووسیوومە: مرۆڤ بە ئازادی هەڵە بکات بە شەرەفترە لەوەی بکرێتە عەبدی سوخرەکێشی حەقیقەت..."(18)

لێ ئەو زۆر جار لە ڕێرەوی سەفەری نووسینەکانیدا ئاماژە بە رەهەندی "حەقیقەت"دەکا کە زمانەکەی ناتوانێ هەموو ئەو "حەقیقەت"انەی کە ئەو دەرکییان دەکا دەرببڕێت. لە دیدی مەسعود محەمەدەوە هەندێک "حەقیقەت" بە دەق ناکرێن. رەنگە ئەمەش هۆکردێک بێ کە وا لە نووسەرێکی هی دڵی؛ خاوەن پرۆژەیەکی هزری یان داهێنان بکا لاتەریکی و تەنیایی هەڵبژێرێ. مەسعود محەمەد بەمجۆرە گۆشەگیرییەکەی خۆیمان بۆ وێنا دەکا: "... من لە گۆشەی گۆشەگیریی پڕ لە تەوازوعمەوە لە ماوەی 40 – 50 ساڵدا، خەریتەیەکی هەمەگیری جیهانی ماددی و حەیوانی و ئینسانیم پێکهێناوە لە هیچ یەکێک لە ناوەڕۆکەکانی جێگە بە جیرانە دوور و نزیکەکەی لەق ناکا... بەڵی بەتاڵیی شتی نەزانراو لەو خەریتەیەدا هەیە،... بەڵام بە بەریانەوە

هەیە جێگەی هەموو راستییەکی تازە دۆزراوەی زانستی سەردەم لەو خەریتەیەدا بکەنەوە و بایی خۆیان لەو بەتاڵاییەدا پڕ بکەنەوە..." (19) بەمجۆرە ئەو لەم لاتەریکییەدا هەوڵیدا پەنامەکی بەشێک لەو "حەقیقەت"ە زانراوانە لە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەیدا بە گۆ بێنێ، بەرجەستەیان بکاتەوە و هاوکاتیش بەو کارە شێوازەکەی زیاتر بخەملێنێ، بەمەش هەمیشە، بەڵام لاتەریک، لە یادەوەریی زمانەکەیدا بژی.

بەڵێ، وتووێژەکانی ئەو لەگەڵ نالی و و حاجی قادر و ئەوانیدیەکەدا کتومت ئاوێنەبوونەوەی ئەو تێگەیشتنەی خۆیەتی لە بەهای "حەقیقەت"ەکانی زمان و خودی نووسەری "حەقیقی"یش. مەسعود محەمەد خواستی بە خوێندنەوەی ئەو شاعیرانە، وێنایەک لە جوانناسیی شێوازاندنی زمانەکەی؛ ناسنامەیەکی جیاواز بۆ بوونی کوردی رابگەیەنێ. لێ ئەو دەیزانی کە فەرامۆشکردنی ئەو لە لایەن هاوزمانەکەیەوە، بەشێکە لەو قەدەرە هەژەندەی کورد، کە ئەو تا لە ژیانیدا بوو پەرۆشی ئەوە بوو کە بە زمانەکەی، دابڕانێک لەو قەدەرە دروستبکا، کەچی بە حەسرەتی ئەووەوە سەری نایەوە.

لە کۆتادا جارێکی دیکەش پرسیاری دیاردەی جوانناسیی شێوازاندی هزر قووتدەبێتەوە. بەڵێ، ئێمە لە میانەی ئاخاوتنەکانی ئەم گفتوگۆیە؛ سەفەرەماندا بەناو گەردوونی مەسعود محەمەدەوە، گوتمان مەسعود محەمەد دەخوازێ سەرنجی خوێنەر بۆ ئەو بوونایەتییە پەنهانەی کە لەمدیو زمان و کەسایەتییەکەیدا ئامادەیە رابکێشێ و بەمەش سەرەداوێک لە کلافەی بوونایەتی بداتە دەستی خوێنەر تاکوو بەناو گەردوونی دەقەکانی؛ هزرینە خۆکردەکەیەوە پەلکێشی بکا. خودی ئەمەش پرسیاری گەوهەری ئەفراندن و نهێنی بوونە. لەبۆیە ئێمەش لە هەوڵی ئەوە دابووین کە ئەو سەرە داوە لە بیرۆکەکەمان؛ جوانناسیی شێوازاندنی هزر لە کن مەسعود محەمەددا بدەینە دەستی خوێنەر. لەوەشدا پەرۆشی ئەو نووسینە بەخشینی ئاکامگیرییەکی حازربەدەست نییە بە خوێنەر، بەڵکە پەرۆشی ئەو نووسینە ئەوەیە کە خوێنەر تا دەروازە یان ناخی ئەو گەردوونە تووناوتوونەی زمانەکەی مەسعود محەمەد داوەت بکا و وێجا لەوێدا لە دووڕیانێکی راڕەوەکانی ئەو گەردوونەدا خوێنەر دەتوانێ بە مەیلی خۆی ئاقارێکی تری بەرەو رۆچوون بەناو ئەو گەردوونە یان دەرچوون لێیەوە هەڵبژێرێ؛ بە خۆی بیر بکاتەوە. ئاخۆ ئەمەش چەشنە پەرۆشخۆرییەک نییە بۆ جوانناسیی شێوازاندنی خوێندنەوە؟ گەلۆ ئەو نووسینە ئەو ئەرکەی راپەڕاندووە؟

دواجار دەخوازم بە تەمیانێک لە زمان بێژم کە تا ئەمرۆش دەقگەلێکی رەخنەیی و لێکۆڵینەوەگەلێکی زانستی نوێتر و بەهادارتر لە دوای دەقگەلە رەخنەییە هزرپۆش و هەڵکۆڵینە زمانەوانییە زانستییەکانی مەسعود محەمەد لە ماڵی زمانی کوردییدا لە دایک نەبووە. هەروا، ئەوەندەی خەیاڵمان بڕ بکا، تا ئێستاش زمانی کوردیی نەیتوانیووە چەند نووسەر و

سیاستوانێکی بێلایەن لە وێنەی کەسایەتییە راستبێژ و هەڵوێست نەگۆڕەکەی مەسعود محەمەد بەرهەمبهێنێ. مەبەستمان لەو نەگۆڕییە، قەتیسمانی ئەو نییە لە هزرکردنەوەیەکی وشکەڕۆدا، بەڵکە ئەو پرینسیپە ئەگایی خۆیەکییەیە لە بیرکردنەوە و بوونی ئەو هەڵوێستە خەملیووەیە لە ژیانی ئەو و شێوازێک لە زمانێکی خۆکردە، نەک وەک ئەو نووسەرە سافیلکانەی کە هەر رۆژە و لەسەر پەتێک بازدەدەن، پانتایی نووسینی کوردییش تژییە لەو تەرزە نووسەرە. کەواتە دوای مەسعود محەمەد گوتراوێکی ئەوها خاوەن شێوازی خۆکرد و بێندرێژی نوێ لە ئاستی زمانزانی، رەخنە و هزردا، لە ژێر ئاسمانی زمانی کوردییدا لە ئارادا نییە.

ماوەتەوە بڵێین کە ئاستەنگی بوونە هاوسەفەر لەگەڵ زمانی مەسعود محەمەددا لەوەدایە، بە دیوێکەوە بە جوانناسیی شێوازاندنی ئەزموونی هزرینەکەیەوە، بەناو ئاخاوتنە بازنەییە بەڵگەدارییەکەیەوە میواندارێت دەکا، کە بوونی منی هاوسەفەر؛ خوێنەر لە بری ئەوەی بتوانێ مەودایەک؛ کەلێنێک؛ دەریچەیەک بۆ روانینێکی جیاواز بدۆزێتەوە، کەچی دەبێتە دۆستێکی هۆگریی ئەو، بە دیوێکی دیکەوە، ئامادەیی ویستگەرایی شێوازی ئەو ئاخاوتنە بازنەییە بەڵگەدارەی ئەو بۆ بە سەرچاوە کردنی بەهای مرۆڤ و رۆڤگەرایی، مەودایەک؛ کەلێنێک؛ دەریچەیەک بۆ گومانکردن ناهێڵێتەوە. ئەمەش تووشی تاسەگیریی؛ بێدەنگبوونت دەکا. بەمجۆرە رەنگە هەندێک جار تۆی هاوسەفەر، خوێنەر بە دەم ئەو نیگەرانییەوە لە نێوان دووریانی ئەو دۆستایەتییە هۆگرە و تاسەگیرییەدا، یان لێی جیا ببیتەوە و یانیش لە بێدەنگییدا یادی بکەیتەوە.
لێرەوە، بە بڕوای من، **رەنگە** خودی ئەو شێوازە باڵادەستەی مەسعود محەمەددا، یەکێک لەو هۆکردانە بێ کە وا لەو خوێنەر و رەخنەگرە بە سەلیقانەی ئەمڕی کورد کردووە، - کە هەتا حەز بکەی دەگمەنن- نەخوازن رەخنە لە دەقەکانی ئەو بگرن یان بیخوێننەوە. بەمجۆرە وەک لای نووسەری کورد باوە، رەنگە کاتێک بە رێککەوت لە رەوشێکدا ناوی دەهێنرێت،هەندێک لەو خوێنەرانە بە دەم باسە سەر زارەکییەکانەوە یادی بکەنەوە. لێبەڵێ ئەمە بابەتێکی دیکەیە.

"ڕاستییەکەی ئەگەر بە عەقڵییەتی بژی برمێ کوردستان ئاوەدان بکرێتەوە هەر خۆی کوردەکە، لە جیاتی ئازەری و ئێران و نازانم کێوە، دەماری خۆی دەردەکێشێت و دەمارەکەش دەکاتە تەقەڵی درووومانی ئەو کفنەی خۆی بە بەژنی خۆی هەڵبڕیوە... دەڵێن قانوون پارێزگاریی ئەحمەق ناکات، ئەشەدوبیللا فریشتەش حەقی نییە پەرۆشی بابایەکی هەبێت کە لکەدارێک دەبڕێتەوە خۆی دوو لینگانەی پێدا شۆڕ کردۆتەوە..."

مەسعود محەمەد، "پەرژینی بێدەنگی" ل: 28.

"ئەمێستەیش، گەرچی عەیش و عوشرەتت هەر تاڵ و تاڵاوە
بە مەرگی تۆ، لە پاشانیش دەخۆی تاڵاوی تاڵاوی"

نالی

پەیڤین لەوانیتر، پەیڤینە لە خۆت

دیارە یەکێک لەو ئاکارە سەرەکییانەی کە مرۆ لە ئاخاوتن و نووسینی نووسەر و پسپۆڕی ئەکادیمی چاوەڕوانی دەکا، رەهەندی دەستپێوەگرتنی ئێتیک؛ جوامێریی؛ راستبێژیی؛ جوانبێژییە. بەڵێ، ئاخاوتنێکی جوامێرانە مانای بوونی ژیانێکی جوامێرانەی ئاخێوەریشە. پیرۆکردنی ئەو

ئاكارە لە ژیاندا، واقیعاندنی ژیانێکی جوامێرانەشە. ئەگەر نووسەر، بگرە هەموو مرۆڤایەتی وەک خدووگرتنێک خولیای چاندنی ئاکاری چاکە بێت، ئەوکاتە ژیانێک لە جوامێری دێتە کایەوە. لەو روانگەیەوە جوامێری شێوازێکە لە کردەی ژیان. ئەو ژیانە جوامێرییەش تەواو دابڕاوە لە مەیلە مادديی یان خۆویستییەکانی نووسەر و مرۆڤ. بەڵام لە یادمان نەچێت کە جوامێری نەریتێکە لە روحی مرۆڤدا دەژی، ئەرکی نووسەریش ئەوەیە کە ئەو نەریتە پەروەردە بکا و لە ژیانیشیدا پێڕۆی بکا. کاتی خۆی ئەریستۆش دەیگوت کە مرۆڤ ئەو جوامێرییەی لە سروشتەوە پێدەخشرێت، لێ تاکوو ئەو جوامێرییە بەرەو رەفتارێکی جوامێرانە بفراژێ، دەبێ نووسەر یان مرۆڤ بە گشتی خۆی بەو جوامێرییە پەروەردە بکا، فرچکی پێوە بگرێ و لە قانوون و نەریتەکاندا بیچێنێت.

بەمجۆرە کە نووسەر شتێک دەبێژێ، دیارە دەخوازێ واتایەک لەسەر بەرانبەرەکەی خۆیدا رابگەیەنێ. نووسەر کە بە شێوەیەکی جوامێرانە وێنای نووسەرێکی دیکە دەکا، واتا نووسەر لە خۆی دەپەیڤێ؛ خۆی رادەگەیەنێ. ئیتر لێرەوە مەیل و ئامانجی نووسەر بەرەو ئەو ئاقارە جوامێرییە رێدەکا. هاوکاتیش ئەگەر زۆرینەی کۆمەڵگە هەڵگری ئەو ئامانجی جوامێرییە بوون، ئیتر ئەو ئاکارە جوامێرییە پانتاییەکی کارا و خەملیوو وەردەگرێ و کۆمەڵگەش بەختەوەرتر دەبێ.

ئەمڕۆ وەک چۆن لە بواری سیاسیی و جڤاکییدا پێوانەکان لینگەوقووچ بوونەتەوە: گەندەڵکارە زەبەلاحەکان باس لە تیۆرییەکانی چارەسەری گەندەڵیی، دیمۆکراتیی، ئەخلاق و کۆمەڵگەی مەدەنی دەکەن؛ بەرپرسە حیزب پەرست و واسیتە داهێنەرەکان ماف و ئەرکی هاووڵاتییە بێدەسەڵاتەکان دیاریدەکەن؛ کۆنە هەڵەپاس، کۆنە سەرۆک جاش و کۆنە کەواسوورە حەربا ئاساکانی رژێمی سەدام بوونەتە دەمڕاستی ئەنفال، پێشمەرگەکانی دوێنێ و خوێنتاڵکراوەکانی ئەمڕۆ و رۆڵی ئەکتەری "شۆڕگێڕ و پاڵەوان" دەگێڕن، بە هەمان شێوەش، لە بواری رۆشنبیریی و زماناسییدا زۆرێک لە دکتۆرە "ئاکادیمی"، "رووناکبیر" و رۆمانووس و شاعیرە قسە ناسک و گەوهەر کلۆڵەکانی ئەمڕۆ خۆیان بە تاکە "دەهێنەری مەزن"، پسپۆڕی زمانەوانی"ی" و موجیزە ساز نمایشدەکەن. بەمجۆرە ئەو دەمڕاستە مشەخۆر و مۆرانگەلە لە پرۆسەی دارمانی بەهاکاندا، بە رۆژی رووناک ئەرک و قوربانی پێشمەرگەی بەڕاستیی و نووسەرە ماندوونەناسەکانی دوێنێ، سووک و بێ بەها دەکەن. لەوەش خەمهێنەرتر، خەریکە پرۆسەی ئەو ئەخلاقە دارماوەی کە وەک مۆدەی مۆبایل لە ژیانی دڕدۆنگی کورددا بازاڕی بە هەرمێنە، جێگەی بەهاکانی پێشتر بگرنەوە و ببێتە بەهایەکی رەوا.

هەر چۆنێک بێت، لێرەدا بواری ئەوە نییە زیاتر لە هەژەندی ئەو دۆخە بوودەڵەیە و گرفتی ئاوابوونی بەهای جوامێریی بدوێین. ئەوەی کە من لێرەدا دەخوازم هەڵوەستەیەکی لەسەر بکەم، وێناندنە لە نێوەرۆک وێکچوو و لە شێوە جیاوازەکانی کاک ئەمیری حەسەن پوور و کاک جەمال نەبەزە سەبارەت بە زانستیی و پرسی زمان و روانگە رۆشنبیرییەکانی مەسعود

محەمـەد. هەڵبەتـە ئـەو نووسـینە نـە داکۆکیکردنـە لـە زامانناسـیی و هاوئاهـەنگی هەڵوێسـتە سیاسـییەکانی مەسـعود محەمـەد، نـە کەمکردنەوەیـە لـە خولیـای "زانسـتاندن"ی زمـان و مارکسایەتی ئەمیری حەسەن پوور و نە فەرامۆشکردنی توانای زمانەوانیی و رۆشنبیرییەکانی جەمال نەبەزیشە. لێ ئەوەی کە لێرەدا لە کن من مایەی سەرنجدانە، تەنیا ئاوڕدانەوەیەکە لەو هەوڵوێسـتە هاودژانـەی هـەردوو ئاکادیمیسـتی هێژامـان کـە لـە ئاخاوتنەکانیاندا لـە هەمبـەر ئەزموونی مەسعود محەمەددا سەرەتاتکێ دەکەن.
دەبا لێرەدا ئەوەش بێژم، کە بە رای من، یەکێک لەو هۆکردانەی کە هەتا ئێستاش نووسەر و ئەکادیمیسـتی کـورد، وەک هێزێکـی بەرهەمـدار و بگـۆڕ، لـە جـەم حیـزب و جڤـاکی کوردییـدا حیسابیان بۆ ناکرێ، یان ناتوانن ببنە وزەیەکی بەرهەمهێنەر لە ژیانی کورددا، ئاستەنگی ئەو هـاودژیی ئەوانـە لـە نێوان بانگەشـەکردن و کـردەی نووسـیندا. نووسـەر و ئەکادیمیسـتی کـورد لەوکاتەی کە خۆیان بە دەمڕاستی زانست، دادپەروەریی، راستبێژیی و ژیانێکی رازاوە دەزانن، کـەچی هاوکـاتیش کاتێـک لـە بەرانبـەر هـزر و کەسـە جیاوازەکـانی بەرانبـەر خۆیانـدا ئـاوەڵا دەکەنەوە، دێنە گۆ، وەک هەر دەسەڵاتدارێکی تاکڕەو یان کەسانێکی خۆویست خۆیان بە تاکە راسـتبێژ و چاوگـەی چاوگـەکانی زانین دەنوێنن و هەوڵـەکانی ئەوانیدیکەش رەشـدەکەنەوە. ئـەو رەوشە لە بێبەهاییەی کە جڤاکی کوردیی تێیدا بەسەر دەبا، ئاکامێکە لە بێباکیی ئەو هەڵوێست و رەفتارانـەی کـە نووسـەر و ئاکادیمیسـتی کـورد لـە مـاوەی زیـاتر لـە چارەگـە سـەدەیەکدا بەرهـەمیان هێنـاوە. بـە واتایـەکی دیکـە: لێـرەدا دەمـەوێ بڵـێم، کـە باڵادەسـتبوونی هێـزە کۆنخوازەکانی کورد لە جڤاکی ئەمڕۆی کوردییدا، ئاکامێکە لە هەرەسی ئەو هێزە رۆشنبیرییە بـەناو چـەپڕۆ و ناسیۆنالیسـتەی کـە لـە دوای شکسـتی 1975ەوە رۆڵـی سـەرەکی لـە ئاراستەکردنی بزاڤە رۆشنبیریی و سیاسییەکان بینیووە. چونکە کاری ئەو دەمڕاستە لە چەپڕۆ و ناسیۆنالیسـتییەی کـورد، هـەر لـە حەفتایـەکانەوە تـا نـەوەدەکان، بـێ ئـەوەی ئیشـی لەسـەر هەلومـەرجی جڤـاکی کـوردی کردبێـت، تـەنیا "زانیـاری سـاختە"ی لەمـەڕ تیـۆریی و ئیدیۆلۆژییـە مارکسـیی و نەتەوایەتییـەکان بـە کـورد بفرۆشـتووە. هـەر بۆیـە دوای راپـەڕینی بـەهاری 1991، جڤاکی کوردی گەڕایەوە بۆ هێزە کۆنخوازەکان و ئەمەش بواری بۆ گەندەڵیی و گەشـەکردنی هێزە ئاینییەکان خۆشکرد کە شانۆی رۆشنبیریی و سیاسیی کورد بە دەستەوە بگرن. بە هەمە حاڵ، ئەو بابەتە خوێندنەوەی تایبەتی گەرەکە، لێرەدا ئەرکی ئێمە نییە.

لێ ئەگەر نووسەر و ئاکادیمی کورد ئـەو هـەموو بەرهـەم و پەرۆشـخۆریانەی مەسـعود محەمـەد بۆ زمـان، مێژوو، سیاسـی، چانـدی کـوردی بـە گشـتی بـە هەنـد وەرنـەگرن؛ لـە بـری کردنیـان بـە چاوگە و راڤەکردنـەوە و رەخنـەی گرتن لێیـان، بێبایـەخ و فەرامۆشـیان بکـەن، ئـەدی یادەوەریی رۆشنبیریی کوردی چ بەهایەکی بۆ ئـەمڕۆ و ئایینده هەیـە؟ ئەگـەر ئێمـە تـەنیا "زانسـت"ێـک لەبـەر چاو بگرین، کەواتە نەک هەر نەوەی مەسـعود محەمـەد "زانسـت"ی نـەبوو، بەڵکـە نـەوەی پێشـیش زانستی نەبوو؟ ئەگەر وایە، ئەدی ئـەزموونی پێشـوومان چ بەهایەکی هەیـە؟ ئایا کاتێـک حەسـەن

پوور له ماوەی دەیان ساڵدا له له دیداره رۆژنامەوانییەکانییدا سەرپێیانه بەرهەمه زمانەوانییەکانی مەسعود محەمەد بە "نازانستی" و رەخنەکانیشی لە مارکسایەتی بە "بەد حاڵیبوون" بزانێ، مەتەڵاندنی "زانست" و خەمساردی نییە بەرانبەر ئەوانیدیکە؟ ئاخۆ کاتێک جەمال نەبەز، بێ ئەوەی وشەیەک لەمەڕ بەهای زمانە کوردییەکەیی و خزمەتەکانی مامۆستا مەسعود محەمەد له "کۆڕی زانیاری کورد" بێژێ، زمانە عەرەبییەکەی پەسندەدا، کاڵکردنەوەی خودی ناونیشانی بەرسڤەکەی خۆیی و دواجاریش جەختکردنەوەی قسەکانی کاک ئەمیری حەسەن پوور نییە؟

له دەسپێکدا وتمان، که نووسەر لەسەر ئەویدیکە دەپەیڤێ، خۆی رادەگەیەنێ. کەواتە نووسەر دەبێ خۆیی و خوێنەر بە ئاکاری جوامێری فرچکبدا. کاک مەسعوودێک، وێڕای مافی ئەو بەڕێزانە بە رەخنەگرتن له کارەکانی، لێ ئەو یەکێک بوو لەو نووسەرە دەگمەنە هەناسە قووڵ و پڕ بەرهەمە نایابانەی هاودەمی خۆی، بۆیە ناکرێ هاوزمانەکەی، وێڕای روانگە جیاوازەکانی لەگەڵ ئەودا، ئامادەیی شکۆمەندانەی ئەو له زمانی کوردییدا نەبینێ.

لێرەدا جەختکردنەوەی من لەو ئاکارە، بێبەرییە لە مەیلی ئامۆژگاریی و خوتبەدان. لێبەڵێ ئەوەی کە هانیدام لەو دیدگەیەوە بێمە گۆ، ئەو دوو هەڵوێستە لە شێوە جیاواز و لە نێوەڕۆک لێکچووەی کاک ئەمیری حەسەن پوور و کاک جەمال نەبەز بوو. حەسەن پوور له هەڤپەیڤینەکەی لەگەڵ هەفتەنامەی "میدیا"دا، کە له ژمارە 304ی گەلاوێژی 2007 دا بڵاوکراوەتەوە، لە چەند رستەی ئاسانگۆیدا بەمجۆرە هەوڵە زمانەوانییەکانی کاک مەسعود محەمەد پێناسە دەکا: "سەبارەت بە زمان پێموایە بۆچوونی باشی هەبوو، دژی زمانی عەرەبی و فارسی و تورکی نەبوو...". گەرەکە مرۆی هۆشیار دیقەت لەو کۆپلەی دوایی دەربڕینەکەی کاک ئەمیر بدا کە هەڵگری خەمێکی ئیدیۆلۆجی مارکسیزمییە نەک خەمی زانستی زمانەوانی. مرۆی ئەکادیمی دەبێ بێلایەنانە یان "زانست"یانە سەیری زمان بکا. چۆمسکی چەپڕۆیە، لێ روانگە زمانەوانییەکانی، ئەگەر مارکسییانە بهزرین، وێڕای دەستپێوەگرتنیش بە پێناسەکەمان لەو چەمکانە، جۆرێک لە داروینیزمی و بگرە نازیزمیشی تێدایە. چۆمسکی توانستی زمان لای مرۆڤ "له نێوان لێهاتوویی (کۆمپێتێنس) و نمایشکردن (پێرفۆرمانس) جیا دەکاتەوە، هەرچەندە ئەو واتای لێهاتوویی کەم بەیاخ دەبینێ. ئامانجی چۆمسکی لە لێهاتوویی ئایدیالی، خۆرسکی زانینی ئاخێوەر/بیسەرە (intrinsic knowledge) لەمەڕ زمانەکەیدا، کەچی نماییش مانیفستێکگەلێکە لە زانینی مرۆڤێکی نێر یان مێ لە کردارێکی کۆنکرێتدا. لێهاتوویی زانینێکی ***بوونایەتییە***، بەمجۆرە کە ئەوە بە چەشنە سنووردارییەکی کاتیی و سنووربەندی (بۆ نموونە ئەوەی کە پەیوەندی بە توانستی یادەوەریی یان بێکاتییەوە هەیە) بێزار نابێت کە هەمیشە کەم تا زۆر نمایشکردن رادەگرێت." (1) بە کورتی چۆمسکی ئەو لێهاتووە خۆڕسکییە بە توانستی تاکەکەسێکی ئایدیالی دەناسێ. کەواتە ئەو پۆلێنکردنەی مرۆڤ لە ئاستی زمان و ئایدیۆلۆجییە مارکسییەکەی، جیاوازیان هەیە.

لێ دەکرێ بپرسین: گەلۆ زمان چییە؟ ئاخۆ دەکرێ لە تاکە شێوەیەکدا، تەنانەت فرە رەهەندی زمانی سروشتیش لەبەر چاونەگرین، زمان پێناسە بکەین؟ دیارە دەکرێ هەر یەک لە ئێمە لە روانگەی جیاوازەوە پێناسەی زمان بکا، کە دواجار هیچێک لەو روانگانە ناتوانن دوا پێناسە بن بۆ زمان. چونکە وێرای ئەوەی کە زمان وەک خودی بوونی مرۆڤ چەمکێکی بزۆکە، لە پێناسەیەکدا بەرجەستە نابێتەوە، لێ لە بواری زانست، فەلسەفە، جڤاکیی و مێژووییەوە تیۆریی و پێناسەگەلی جیاواز لەمەڕ زمان هەن. بەڵێ، لێرەدا ئێمە مەبەستمان نییە لە بری "زمانناسە ئەکادیمییەکان"ی کورد لە کۆی ئەو تیۆریی و روانگانەی زمان بدوێین، لێ لە سادەترین پێناسەدا زمان هەندێک جار بریتییە لە شێوەگەلی میکانیکی نامۆ، کە ئەو شێوانەش ناتوانن گشت پێشهاتەکانی ژیان و ئەزموونەکانی مرۆڤ دەرببڕن. لەوەش بترازێین، مرۆڤ چالاکییەکانی بە رێی زمانەوە دەردەبڕێ. بەمجۆرە ئەگەر ئێمە هەوڵبدەین ئەو چالاکییە بزۆکانەی مرۆڤ بسڕینەوە و تەنیا شێوەکانی دەربڕینی زمان لەبەر چاو بگرین، کەواتە ناوەڕۆکە زیندووەکانی ئەو چالاکییانەی مرۆڤیش دەسڕینەوە. لێرەوە زمان بریتییە لە بوون و ژیانی مرۆڤ، واتا هەبوون و زمان پێکڤە یەکاتییەک پێکدەهێنن.

لەوەش بترازێین، ئەدی زانستی زمان چییە، کە ئەمڕۆ لە کن "ئەکادیمی"یەکانی کورد بۆتە مۆدە و لە دیدارەکانیاندا، نەک لێکۆڵینەوە"ئەکادیمی"یەکان دەیڵێنەوە؟ گەلۆ ئەو "زانستی زمان"ە چۆن ئەو کێشە مرۆڤایەتییە چارەسەر دەکا؟ بەڵێ، وەک گوتم، لێرەدا نیازم نییە لە بری زامانزانە"ئەکادیمی"یەکانی کورد ئەو پرسیارانە راڤە بکەم. لێ لە زمانە رۆژئاواییەکاندا ساڵانە لە روانگەی تیۆرییەوە بە سەدان توێژینەوە و وتار لەسەر ئەو بابەتەوە دەنووسرێن، کە مخابن رەنگە زۆرینەی خوێنەری کوردستان لەبەر هۆکاری زمانەوە لە خوێندنەوەی ئەو هەموو توێژینەوە و وتارە هەمە رەهەندانەوە بێبەش بێت. هەر چۆنێک بێت، لە بواری زانستی زمانەوانیدا تاکە پێناسەیەکی "زانستی" بۆ زمان نییە، کە مامۆستا حەسەن پوور لە هەموو هەڤپەیڤینە رۆژنامەوانەکانیدا دووبارەی دەکاتەوە، بێ ئەوەی ئەوە بە ئەرکی خۆی بزانێ کە ئەو روانگە و پێناسە جیاوازانەی کە لەسەر زمان هەن بە خوێنەری کوردی بناسێنێ.

لەو روانگەیەوە ئەرکی زانستی زمانەوانی ئەوەیە کە ئەو پێناسە و تیۆریانە لەسەر زماندا هەیە راڤە بکا. لێرەوە دەکرێ هەوڵە زمانەوانییەکانی مەسعود محەمەد لەو رەهەندەوە سەیر بکەین، کە ئەو لە کاتی خۆیدا بەشێک لەو پێناسە و تیۆریانەی راڤە کرد. ئەمڕۆ ئەرکی ئەو زمانزانە "ئەکادیمی"یە نوێیانەی وەک حەسەن پوورە کە بە پێناسە و تیۆرییە نوێیەکانەوە ئەو کێشانەی زمانی کوردیی چارەسەر بکا. بۆیە پێناسەکردنی بەرهەمە زمانەوانییەکانی مەسعود محەمەد بە رستەیەکی نیوەچڵی وەک "مەسعود محەمەد شارەزاییەکی ئەوتۆی لە زمانەوانی نەبووە" نەک هەر دەربڕینێکی "زانستی" نییە، بەڵکە ئێتیکیش نییە. چونکە وێرای ئەوەی کە بابەتە زمانەوانییەکانی مەسعود محەمەد زانستین، ئێمە نازانین ئەو "ئەوتۆ"یە چ مانایەکی هەیە. ئاخۆ ئەو "ئەوتۆ"یەی کاک حەسەن پوور، مانای ئەوەیە کە بابەتە زمانەوانییەکانی مەسعود محەمەد گرفتی زانستیان هەیە؟ یان چونکە مەسعود محەمەد بەو "زانست"ە نوێیەی نەنووسیوە کە

حەسەن پوور بە تاکە "راستی" دەزانێ؟ ئەگەر وایە، کەواتە بۆ نموونە، دەبێ زمانناسەکانی ئێستای رۆژئاوا ئەو تیۆریی و پێناسانەی کە بەسەر سێ ئاراستە دابەشکراوە: زمانەوانی لە سەردەمی گریکی کۆن، کلاسیکی و مۆدێرن بە زانستی نەزانن و رەتیبکەنەوە؟ چونکە، بە واتای حەسەن پوور، ئەو هەوڵانەی پێشتر "زانستی" نەبوونە. بەڵام ئەوەی ئاگای لە بواری زمانناسی ئەمڕۆ بێت، دەزانێ کە زمانزانەکانی ئێستای رۆژئاوا قسەی لەو تەرزەی حەسەن پوور لەسەر هەوڵەکانی پێش خۆیان ناکەن. دیارە ئەو تیۆرییە نوێیانەی ئەمڕۆی زمانناسە رۆژئاواییەکان خەریکی ئەوەن کە بۆشایی و گرفتەکانی ئەو رێزمان و شێوە نووسینەی کە لە تیۆریی و پێناسەکانی پێشتردا پێشکەشکراون چارەسەر بکەن.

بۆ نموونە، ئەمڕۆ بە هۆی بە هەرمێن بوونی تەکنیک و دەرکەوتنی کۆمپیوتەرەوە بواری توێژینەوەی زمانەوانی سەرگەرمی تیۆریی و پێناسەی نوێن بۆ زمان، کە پێشتر ئەو بوارە لە ئارادا نەبوو. جێگەی سەرنجە، کە مەسعود محەمەد لە نەوەدەکاندا، کە ئەوکات لە کوردستاندا هێشتا کۆمپیوتەر وەک ئێستا نەبوو، لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ شوکوور مستەفادا ئاماژە بەو ئەرکە نوێیە دەکا کە تەکنیک دروستی کردووە.

سەبارەت بە کۆمپیوتەر، زمانناسی سوێدی Anna Sågvall Hein، دەبێژێ: "لەگەڵ هاتنی کۆمپیوتەر بۆ بواری زانستی زماندا، پێویستی نوێش هاتە ئاراوە؛ مرۆ پێویستە بتوانێ لەمەڕ زماندا زانیاری بە مۆدیلەکانی زمانی کۆمپیوتەر پێشکەش بکا. هاوکاتیش ئەرکی پێناسەکانی زمان هەم لە ناوەڕۆک و هەمیش لە شێوەدا گۆڕانیان بەسەر داهات." (2)

بەهەمە حاڵ، ئەرکی ئەم وتارە نمایشکردنی کۆی ئەو پێناسە و تیۆرییە جیاوازانە نییە کە لە کۆن و ئێستادا لەمەڕ زماندا نووسراون، هاوکاتیش بوارمان نییە باسی روانگەی فەلسەفەی زمانیش بکەین، کە خۆی بەشێکە لە "زانست"ی زمانەوانی. لێ پێویستە بزانین، کە "زانست" مەتەڵێک نییە کە "زانستوان" هەڵی بهێنێت. زمانناسیش، وەک هەر بوارێکی دیکە پرۆسەیەکە و لە هەر قۆناغێکدا، بە گوێرەی پێویستییەکانی مرۆڤی سەردەم و سروشتی زمانەوە، خوازیاری پێناسە و تیۆری نوێیە. مەسعود محەمەدیش لە سەردەمی خۆیدا، وەک چۆن هاوتەمەن و ئەوانیدیەکەی پێشی خۆی، بە کتێبە بەهادارەکەی، "زاراوەسازی پێوانە" و دەیان وتاری زامانەوای دیکەوە، بە واتای "زانستی" زمانی کورد راقە کرد، مشتومالکرد و هەڵکۆلی. ئەمڕۆش ئەوە ئەرکی ئەکادیمیگەلێکی زمانناسی وەک حەسەن پوورە کە بە پێناسە و تیۆرییە نوێیەکانەوە گرفتەکانی زمانی کوردیی چارەسەر بکەن و گەشەی پێبدەن، تاکوو زمانی کوردیی بتوانێ ئەزموون و پێشهاتەکانی ئەمڕۆی مرۆی کورد نمایشبکا.

هاوکاتیش ئەوە ئەرکی چەپڕۆی نوێی وەک حەسەن پوورە، کە لێکۆڵینەوە و رەڤەمان لەسەر ئەو چەشنە مارکسیزم و سۆسیالیزمە پێشکەش بکەن، کە گوایە مەسعود محەمەد "تێنەگەیشتووە".

هەر چۆنێک بێت، پەسندانەکەی کاک حەسەن پوور لە مەسعود محەمەد کە "دژی وشەی عەرەبی نەبووە"، بەندە بە ئایدیۆلۆجییە مارکسییەکەی نەک زانستییەکەی. لێ مامۆستا حەسەن پوور دوای ئەو رستە ئایدیۆلۆجییە، بە رستەیەکی "ئەکادیمی" ناساندنەکەی لە مەسعود محەمەد خەتم دەکا و دەبێژێ: "دیارە مامۆستا مەسعود محەمەد زانیارییەکی ئەوتۆی دەربارەی زمانناسی نەبووە..." هەروا کاک حەسەن پوور کاک مەسعودبە کەسێکی "کۆنسەرڤاتیڤ" پێناسە دەکا، ئەویش چونکە، بە گوێرەی چەپرۆییەکەی کاک حەسەن پوور، مەسعود محەمەد پێی وابووە کە "لە کورستاندا دەرەبەگایەتی تێدا نییەو ئەوەی هەیە ئەوەیە کە دەرەبەگەکان برا گەورەی برا بچووکەکانن..." بەوەندە وێناکردنەکەی کاک ئەمیری حەسەن پوور لە توانای زمان و هزری مەسعود محەمەد تەواو دەبێ، ئیتر ئاوێ بێنە و دەستان بشۆ.

دیارە ئەو یەکەم جار نییە کە خوێنەر و رۆژنامەڤانان پرسیاریان لە هۆی بێدەنگی کاک حەسەن پوور لە کتێبەکەی مامۆستا مەسعود محەمەد، "بۆ ئەمیری حەسەن پوور لە هەر کوێیەک بێت" کرد بێت. لێ وەڵامەکانی ئەوجارە و پێشووی ئەمیری حەسەن پوور هەمیشە ئەوە بووە، کە "کات"ی نییە. دیارە ئەوەی کتێبەکەی "بۆ ئەمیری حەسەن پوور"ی خوێندبێتەوە، دەزانێ کە ئەوکاتیش حەسەن پوور هەمان رەخنەی لە مەسعود محەمەد گرتبوو، بۆیە ئەویش بۆ ئەوەی بروایەکانی لەمەڕ "زانست"، مارکسیزم و دەربەگایەتی لە کوردستاندا راشکاوتر باس بکا و بواریش بۆ حەسەن پوور ئاوەڵا بکاتەوە بە خۆی بیر بکاتەوە، تێگەیشتنە "راستی"ییەکەی خۆی لە هەمبەر مارکسیزم پشکەش بکا، ئەو کتێبە دەنووسێ. بەمجۆرە حەسەن پوور ئەو هەموو ساڵە لە بری لێکۆلینەوەیەکی "ئەکادیمی" لەسەر "زانستی" زمان و "دەرەبەگ"ی کورد بۆ خوێنەری کورد بنووسێ، کەچی واز لە گوتنەوەی ئەو حیکایەتەی "زانستی" و "کۆنسەرڤاتیڤ"ە، ناهێنێ. لەوەش گەڕیین، ئەگەرچی، وەک حەسەن پوور خۆی دەڵێ، یەکێک لە حەزەکانی نووسینە لەمەڕ "دەرەبەگ"ی کوردستان، دەبوو بە لێکۆڵینەوەیەکی "زانستی" بۆشایی کەم و کوڕیی لە روانگەکانی مەسعود محەمەد لەمەڕ ئەو بابەتەدا چارەسەر بکا. دیارە ئەوە مەسعود محەمەدە کە وەک هەوەلین نووسەری کوردە زیاتر بەر لە بیست ساڵ ئەو بابەتەی وروژاندووە.

لێ جێگەی تێڕامانە، کە ئەمڕۆ تۆ پرسیار لە هەر ئاکادیمێکی کورد بکەی، بۆ نموونە، بۆچی لەسەر کێشە ئاڵۆزەکانی ئەمڕۆی کورد نانووسێ، کەچی بەرسڤی زۆرینەی ئەو د. بۆینابخپۆشانە پاساوی بێکاتییە. کەچی هاوکاتیش بەشی زۆری ئەو ئەکادیمیستە هێژایانە، بۆ سازدانی وتوێژی بێنرا و داوەتکردن بۆ ئەو شوێنانەی کە چێژی دەسەڵاتی تێدایە، هەمان پاساویان نییە. هەڵبەتە ئەو دیاردەی بێ-کاتییە کە ئەمڕۆ لە جەم نووسەری کورد بە گشتیی و ئاکادیمییەکانیشیدا بە تایبەتی بۆتە مۆدە، پەیوەندی بەو رەوشە ئابووری –سیاسییەی کوردستان، کایەکانی جیهانگریی و رەهەندە جڤاکییەکانی کوردییەوە هەیە. چونکە بە هۆی ئەو رەوشە ئابووری-سیاسیی و جیهانگرییەی کە کورد تێیدا دەژی، ئەکادیمیبوون بۆتە شتێکی کەشخە. لێرەوە کەسی ئەکادیمی هەوڵدەدا شۆرەتە ئەکادیمییەکەی وەک هێمایەک لە سەرووی

تویژەکانی دیکەی کۆمەڵگەدا پۆلێن بکا. بەمجۆرە بەشێک لە مۆدەی وەک بۆینباخپۆشیین، لەقەبی "دکتۆر" و مینا ئەو ناونیشانانە لە کۆمەڵگەدا بوونەتە هێمای بە هەرمێن. ئەو مۆدیلەش لە سازاندنی ناسنامە و پایە لە کن نووسەر و خوێندەواری کورد، بەشێکی پەیوەندی بە ریشەی خێڵەکی بوونی کۆمەڵگەی کوردییەوە هەیە. ئەمڕۆ دوای تێکشکاندنی ئەو پێکهاتە نەریتیی و تێکچوونی گوند و باڵادەستی دیاردە رووکەشەکانی جیهانگیریی، مرۆی کورد دەخوازێ بە شهادە، "د" بۆشایی ناسنامەی خێڵەکییەکەی پڕبکاتەوە و بەمەش خۆی سەرنجکیش بکا و رەوایەتی بدات بە قسەکانی. ئەمەش چونکە لە کۆئاگایی خوێندەواری کورددا روونە کە کۆمەڵگەی کوردستان زۆرینەی گوندیی و ناهوشیارە، هێشتا وابەستەی نەریت و خەیاڵی خێڵە، بۆیە دەخوازێ بە پێشگری "د" خۆی سەرنجکێش بکا و بازاڕی گەرمبکات. بەشێکی دیکەی ئەو مۆدەی پێشگری "د" و دۆکتۆرخوازییەی ئەمڕۆ، پەیوەندی بە نەبوونی ناسنامەیەکی تۆکمەی نەتەوایەتییەوە هەیە، بۆیە خوێندەواری کورد، وەک چۆن بوونی پاشگری شار و دەڤەر و خێڵ چەشنە ناسنامەیەکە بۆیان، بە هەمان شێوەش هەنووکە ئەو پێشگری "د" بۆتە ناسنامە و ستاتۆ لە کوردستاندا. بەمجۆرە دەبینین لە مێدیای کوردییدا بانگکردنی ئەو خاوەن پێشگری "د" بۆتە مۆدە، جا پێشکەشکاری بەرنامە تەلەفزیۆنیی و رادیۆییەکانی کوردستان بە حەماسەوە ئەو قسەکەرانە بە "پسپۆڕ"، "دکتۆر-دختۆر" و "مامۆستا" ناودێر دەکەن و بانگ دەکەن. بەهەمە حاڵ، ئەوەی سەرنجکێشە، کە ئەمڕۆ وەک چۆن "دختۆر"ەکانی کوردستان بە دەرمان و نەشتەرگەریی هاووڵاتیان سەقەتکردووە، بە هەمان شێوەش ئەو خاوەن پاشگرە "د" سیاسیی، کۆمەڵناس و فێلەسووفانە روحی کوردیان گەندەڵ و وێرانکردووە.
لێرەدا بوارمان نییە بە دوای ئەو باسە خۆشەی پێشگری "د"ەوە بچین.
بە دیوێکی دیکەوە، بێگومان ئێستا کاک حەسەن پوور کەسێکی ئەکادیمییە. لێ کاتێک خوێنەر لە هەموو دیدارێکدا بەو پرسیارە بەرۆکی ئەو دەگرن، کە ئەو بە کتێبەی مەسعود محەمەدەوە ناسراوە نەک پایە ئەکادیمیی و نووسینەکانییەوە، لەبۆیە شتێکی ئاساییە کە ئەو پرسیارە مجگێزی ئەو شێلو بکا. بەڵام ئەوجارە کاک حەسەن پوور بە نەوایەکی ئاکادیمییەوە لە چەند رستەیەکی وەک؛ ئەو جۆرە تێگەیشتنەی کاک مەسعود"لە چەپی کورد تێگەیشتووە پێموایە باشی تێنگەیشتووە" و "زانیارییەکی ئەوتۆی دەربارەی زمانناسی نەبوو"، دەخوازێ لە رووی دەروونناسییەوە ئەو هەستی کەمایەسییە لە بەرانبەر خوێنەر و مەسعود محەمەددا لە کۆڵ خۆی بکاتەوە، هاوکاتیش بەو ئاوازە مەیلە و "ئاکادیمی"یانەوە زەینی خوێنەر بۆ ئەوە رابکێشی، کە مەسعود محەمەد "ئاکادیمی" نەبووە، بۆیە، وەک ئەو، لە زمان و مارکسیزم باش حاڵ نەبووە. بەمجۆرە دەخوازێ بێژێ، کە تەنیا "ئەکادیمی"یەکانن دەتوانن لەو چشتانە تێبگەن. لێرەوە دەسەڵاتە "ئاکادیمی"ەکەی کاک حەسەن پوور ئاشکرا دەبێ و هاوکاتیش ئەرکە ئێتیکییەکەی دەکەوێتە کێشەوە. چونکە کاک حەسەن پوور بەو بەرسڤە سەرپێیەوە بۆمان ناسەلمێنێ، کە بۆ مەسعود محەمەد "زمانناس" نەبوو؟ چما بە "باشی" لە مارکسیزم "تێنگەیشتووە"؟ خوێنەر نازانێ پێناسە و پێگەی ئەو چەپی کوردیی و مارکسیزمە چییە و لە

کوێیە کە کاک حەسەن پوور تێگەیشتووە؟! ئێمە نازانین ئەو چەپ و مارکسیزمەی کاک حەسەن پوور چۆن و کەی ئەو کۆمەڵگە بێ چین و دەسەڵاتە ساغلەمە لە جیهان و کوردستاندا دەسازێنی؟! مخابن خوێنەر لە وەڵامەکانی کاک حەسەن پووردا هیچ وەڵامێکی بۆ ئەو پرسیارانە دەست ناکەوێ. کەواتە: گەلۆ کاک حەسەن پوور لە کام کتێبدا ئەو چەپ و مارکسیزمەی شیکردۆتەوە، کە مەسعود محەمەد تێینگەیشتووە؟ ئەوەی کە کاک حەسەن پوور پێی وایە کاک مەسعود محەمەد مارکسیزمی لە حیزبە شیوعییە باوەکانەوە کورتکردۆتەوە، نە وتنێکی "ئاکادیمی" ونە ئێتێکییشە. چونکە ئەگەر ئەو "بۆ ئەمیری حەسەن پوور لە هەر کوێیەک بێت"، هەرسی بەرگی "مرۆڤ و دەوروبەر"، "لە پەرۆشەکانی ژیان"، "پەرژینی بێدەنگی"، کتێبە عەرەبییە قەبەکەی، "بۆ گورباچۆڤ؟"، کە دوای رووخانی سۆڤییەت نووسیبوویەتی، بخوێندبایەوە، رەنگە ناچار نەدە بوو ئەو قسە نائێتیکییانە بکا. مەسعود محەمەد لەو کتێبانەدا هەوڵیداوە رەخنە یان راڤەیەکی ئازاد و دڵسۆزانە لە چەمکە گرنگەکانی مارکسیزم، واتا "مادده"، "ململانێی چینایەتی"، "ئابووری" و... تاد بگرێت. بە کوردی، ئەوەندەی من تێبگەم، مەسعود محەمەد شرۆڤەیەکی ئازادانەی لە گشت ئەو بە ناو کۆمۆنیستە گرتووە، کە بە شێوەیەکی وشکەرۆ، قەتیسماو سەیری ئەو چەمکە سەرەکیانەی مارکسیزم و خودی مارکسیزمیش کردووە، نەک دژایەتی رەهەندە مرۆییەکانی مارکسیزمی کردووە، لێرەوە، وەک لە وتاری "مەسعود محەمەد؛ ئێستێتیکای شێوازاندنی هزرینێکی خۆکرد"دا، باسمکردووە، لێرەش بە یادی خوێنەرانی ئەو بابەتە دەهێنمەوە، کە مەسعود محەمەد هاوکات لەگەڵ رووناکبیرە مارکسیستە رۆژئاواییەکان مینا ئالتوسێر، هزرڤانەکانی "قوتابخانەی فرانکفۆرت"، لە کاتێکی زوودا رەخنەی لەو تێگەیشتنە چەقبەستووانەی چەمکە سەرەکییەکانی مارکسیزم گرتووە، نەک هەر "حیزبە شیوعییەکانی لای خۆمان" بۆیە. بە رای من، ئەو کارەی مەسعودجێگەی سەرنجە و پێشم وایە مەسعود مەیلێکی ئازادانەی بۆ بەشێک لە بیرۆکە مرۆخوازییەکانی مارکسیزم هەبووە، نەک، وەک کاک جەمال نەبەز و حەسەن پوور، کە پێیان وایە ئەو تەواو دژی مارکسیزم بووە. ئەوەی کە "گەشتی ژیانم" و کتێبەکانی مەسعود محەمەدی خوێندبێتەوە هەست بەو مەیل یان دڵبزوێنییەی ئەو بۆ جیهانبینی مارکسیزم دەکا. یان دەکرێ مرۆ بپرسێ: ئەگەر نووسەرێک بیرۆکەیەک، تیۆرییەک باڵکێشی نەکا، دەتوانێ چەندان وتار و کتێبی لە بارەیەوە بنووسێ؟ لەبۆیە هەڵوەستە و رەخنەگرتن لە تیۆریی و چەشنە بیرکردنەوەیەک، هەمیشە واتای رق و دژایەتی کردن نییە، بەڵکە دەکرێ رەخنە یان خوێندنەوەی مەسعود محەمەد لە مارکسیزم، وەک تەرزە گفتوگۆ، بەشداریکردن و هەڵکۆڵین لە بڕوا و چەمکە سەرەکییەکانی مارکسیزم بیخوێنینەوە. بەڵێ، من، بە جۆرێک لە جۆرەکان، بەمجۆرە بەشێک لە بۆچوونەکانی مەسعود محەمەد لەمەڕ مارکسایەتیی و سۆسیالیزم دەخوێنمەوە. گەرەکە بڕوا بەوە بێنین، کە بە گرنگزانینی چەشنە هزرێک، فیلەسووفێک، تیۆریی و ... تاد، وەک نموونەی چەپڕۆیە باوەکان یان ئیسلامییە فۆندەمێنتاڵەکان یانیش حیزبییە سەرۆک حیزب پەرستەکانی لای ئێمە، تەنیا لە شێوەی وابەستەبوون و ئاوێزانبوونێکی رەهادا نییە، بەڵکە دەکرێ ئەو بە گرنگزنین و

سۆزدارییە بۆ هزر، فێلەسووفێک و تیۆرییەک لە رەخنەگرتن و راڤەکردنێکی ئازادانەشدا بەرجەستە بێتەوە. لێرەوە مەیلی مەسعود محەمەد بۆ چەمکەکانی مارکسیزم، مەیلێکی رۆشنبیریی بوو. ئەو دەیویست بە رێی ئەو چەمک مارکسیستیی و حیزبە وشکەرۆیە ستالینیستانەوە، بیری خۆی بخەملێنێ و رابگەیەنێ. کەچی ئەمیر حەسەن پوور تەواو بە پێچەوانەی مەسعود محەمەدەوە، رزگاری مرۆڤ، راستترە بڵێین چاوەرنووسی ئێمە بە هات و نەهاتی دەسەڵاتی چینی کرێکارانەوە گرێدەدا.

لەوەش بگوزەرێین، ئەگەر خوێنەر، بۆ نموونە، "بۆ ئەمیری حەسەن پوور لە هەر کوێیەک بێت"ی خوێندبێتەوە، دەبێ ئەوە تێبگا، کە مەسعود محەمەد لە گفتوگۆکردن لەگەڵ کەسێکی جیاوازدا بەو شێوازە غەدار و رەتکەرەوە ناپەیڤێ کە نەریتێکە لە زمانی کوردییدا، هەروەک خوێنەر درک بەوە دەکا کە مەسعود محەمەد لەو قۆناغە زووەدا چەشنە رەخنەیەکی ئازادانەی لە مارکسیزم و حیزبە کۆمۆنیستەکان گرت کە ئەوکات نەک هەر لە کوردستاندا، بەڵکە لە جیهانی ئیسلامیی و جیهانەکانی دیکەشدا ئاسان نەبوو. بەمجۆرە بەر لەوەی ئەو ماڵئاوایی لە ژیان و زمانەکەی بکا، ئاکامی ئەو تەرزە تێگەیشتنە چەقبەستووەی کۆمۆنیستە جیاوازەکان لە مارکسایەتییدا، بۆچوونەکانی ئەویان سەلماند.

بەهەمەحاڵ، ئێستا ئەرکی نووسەر و خوێنەری وەک نموونەی کاک حەسەن پوورە کە بۆ دڵنیا بوون و هەڵوەستەکردن لەو پرسانە کتێبەکانی مەسعود محەمەد بخوێننەوە و کەم و کورتییەکانی شیبکەنەوە و رەخنەی لێ بگرن، تاکوو نەوەی ئەمرۆ سوود لەو ئەزموونە تیۆریی سیاسییانەی مارکسیزم وەربگرن، تاکوو نەریتی رەخنەی زیندوو فراژووتر بێت.

دیارە ئەو رامانە ئۆتۆپییەی کاک حەسەن پوور و بگرە جەمال نەبەزیش لە مارکسیزم یان سۆسیالیزمدا، هەژەندی مرۆڤایەتیان بەرهەمهێناوە. راستییەکەی تراژیدی/کۆمیدییەکان؛ دیکتاتۆرەکان؛ نازیزم، فاشیزم و بلۆکی سۆسیالیزم، بەرهەمی ئەو ئۆتۆپیایەی مرۆڤ و ئاکادیمییەکان بوون. ئەوە نووسەرگەل و ئاکادیمیگەلێکی لە نموونەی کاک حەسەن پوور بوون کە نزیکەی هەشتا ساڵ خەڵکیان بەو ئۆتۆپییە سۆسیالیزم و کۆمەڵگەیە بێ چینە و خەونی پیرۆزاندنی نەتەوە فریو دەدا. ئاکامی ئەمەش، بەرهەمهێنانی فاشیزم، نازیزم و ئەو رژێمە سۆسیالیستییانەی ئەورووپای رۆژهەڵات، ئاسیا و بگرە رژێمگەلێکی وەک رژێمی بەعسیی بوون.

کەواتە تۆ بڵێی مەبەستی کاک حەسەن پوور لەو "چەپی کوردی"یە سەر مۆرە، ئەو حیزبە کۆمۆنیستە تازەباوانە بێت، کە نموونەی مەنسووری حیکمەت چاوگە و پەیامبەریانە؟ دوای هەشتا ساڵ دەستخەرۆدانی خەڵک بە بلۆکی سۆڤییەت، کە گوایە بە لەناوبردنی "ململانێی چینایەتی" مرۆڤایەتیی و کوردی بێبەشیش لە مافە نەتەوایەتییەکان رزگار دەکا، ئێستا نۆرەی ئەوەیە کاک حەسەن پوور بەو تەرزە مارکسیزم و چەپرۆییە تازە بابەتەوە مەستمان بکا. راستە مارکسیزم، یان بەرهەمەکانی ئەنگلس، فیۆرباخ، مارکس و ... هتد، وەک ماریفە و هزر

نەک ئایدیۆلۆجیی ، هەڵگری بەهای مرۆڤایەتیی و جوانیین، لێ راستییەکەی ئەو ماریفە و هزرەش، وەک هەر هزرێکی بەهاداری دیکە، تەنیا لە ئاستی تیۆرییدا سەرنجکێشن، لێ هەر کاتێک لە پێناسەیەکی ئایدیۆلۆجییدا کورتکرانەوە و پیادە کران، ئاکامەکەیان لەو ئەزموونانە باشتر نابن کە لە سۆڤیەتی کۆن، چین و ... بینیمان. چونکە، بە بڕوای من، هیچ هزرێکی ئایدیالی، گەردوونی لەگەل واقیعی ژیانی مرۆڤدا ناگوجێ، چونکە مرۆڤ بوونەوەرێکی خۆویست و لێکجیاوازە؛ خولیای دەسەلات و کووشتەی خاوەندارییەتییە. لەبۆیە یەکسانی و نەمانی جیاوازی لە نێوان مرۆڤدا، تەنیا لەوکاتەدایە کە لە خەباتدایە یان بێدەسەلاتە.
هەر بۆیە ئەو سۆسیالیزمەی کە هێژا حەسەن پوور جەمال نەبەز بە شێوەی جوودا بڕوایان پێیە، راستییەکەی، وێڕای هاوسۆزیم بۆ رەهەندە هزریی و مرۆییەکانی ئەو بیرۆکەیەش، کەچی لە دواجاردا لە زۆر رەهەندەوە ئەو سیستەمە سیاسییە، لە ئاستی فەلسەفیی و سیاسییدا، لە سیستەمی کۆیلایەتیی زۆر نزیکە: سۆسیالیستەکان پێیان وایە لە کۆمەڵگەیەکی بێ چینایەتیدا، دەسەلات هاوولاتیان لە خەمە ئابوورییەکاندا ئازاد دەکەن، لە بەرانبەر ئەمەشدا ئەوان نابێ بیر لە بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی خۆیان بکەنەوە. لەو سیستەمە سۆسیالیستییەدا تەنیا توێژێکی دەسەلاتدار مافی خاوەندارییەتی ئابووریان هەیە، کەچی هاوولاتیان ئەو مافەیان نییە. ئەمەش کتومت لە سیستەمی کۆیلەداری دەچێ. لەوێدا کۆیلەدارەکان مەرجیان ئەوەبوو کە کۆیلە ئیشیان بۆ بکەن، لە بەرانبەرەشدا ئەوان بەخێویان دەکەن. خزمایەتی نێوان سۆسیالیزم و کۆیلەداریی لەو رەهەندە ئابوورییەش قووڵترە: سۆسیالیستەکان بە خۆکردنە سەرچاوەی ئابوورییەوە بانگەشە بۆ دادپەروەریی و یەکسانی دەکەن. هەڵبەت لە ئاستی ئەخلاقییەوە نابێ هاوولاتیان ئەو دەسەلاتە سۆسیالیستییە ، خاوەن ئابوورییە بخاتە ژێر پرسیارەوە، کۆیلەدارەکانیش هەمان ئەخلاقیان هەبوو، کە کۆیلە نەدەبوو سەردارەکەی کە خاوەن هەموو مافێکی ئابوورییە، بخاتە ژێر پرسیاری ئەخلاقییەوە. لێرەدا بوارمان نییە زیاتر لە وێکچوونەکانی نێوان ئەو سۆسیالیزمە ئۆتۆپییە و بگرە هزری نازیزم و جیهانبینییە ئایینەکانیش بدوێین. هەڵبەتە ئەمڕۆ ئەو وێکچواندنەی نێوان نازیزم و ئایین، بابەتێکە کە زۆر لە رووناکبیر و هزرڤانەکانی رۆژئاواییەکان باسیان کردووە. بۆ نموونە، فیلمساز و رووناکبیری ناسراوەی ئیتالیی، پاولۆ پازۆلینی، کە بە هونەرمەند و لایەنگرێکی ئایدیالیی چەپی ئیتالی ناسرا بوو، لە کتێبی "نووسینەکانی پاولۆ پازۆلینی لە کاتێکی هەڵە"دا (3)، باس لەوە دەکا کە پارتە کۆمۆنیستەکانی بە گشتیی و پارتی کۆمۆنیستی ئیتالیی پەیامە شۆڕگێرییەکانیان پووچکردەوە، لە ئاکامی ئەمەشدا، شێوەی رێکخستنەکانی پارتە کۆمونیستەکانیش وێنەی کڵێسەیان وەرگرت. راستییەکەی خوێندنەوەی بۆچوونەکانی پازۆلینی لەمەڕ ئەزموونی فاشیزم، کۆمۆنیزم و حیزبی مەسیحی ئیتالیا و هاونموونەکانیان لە ئەورووپای رۆژئاوا و رۆژهەڵاتدا، جێگەی سەرنجن، چونکە پازۆلینی وەک نووسەر و هونەرمەندێکی ئەنارشی، لە شەستەکانەوە رەخنە و خوێندنەوەی سەرراستی لەمەڕ گرفتەکانی پارتە کۆمونیستانەوە پێشکەشکردووە، کە

لێرەدا بواری ئەوەمان نییە زیاتر باسی هەڵوێستەکانی ئەو هونەرمەندە لەمەڕ ئەو بابەتەوە بکەین.
لێ گریمان کێشەی چینایەتی کۆتایی پێ هات، وەلێ چۆن کێشەی جیاوازیی نێوان مرۆڤەکان کۆتایی پێ دێ؟ ئایا دەکرێ مرۆڤ لە رەهەندە خۆویستیی، ئاوێزان بە خاوەنداریی و نەریتیەکانی دابماڵین؟
بە دیوێکی دیکەوە، ئەو بۆچوونانەی کاک حەسەن پوور و کاک جەمال نەبەز، کتێبەکەی تۆماس مۆر، "ئۆتۆپیا"مان بە یاد دێننەوە. چونکە تاوگیریی ئەو "سۆسیالیست"ییە ئۆتۆپییەی هەردوو هێژامان لە "ئۆتۆپیا"کەی مۆر دەچن. کاتێک ئینگلستان لە سەرەتای کۆتایی سەدەی شازنە و سەرەتایەکانی سەدەی حەڤدەدا لەناو تەنگژەی شەڕی نێوخۆیی، ئابووری و سیاسی سەگەردان بوو، مۆر بە سازاندنی ئەو کۆمەڵگەیە ئۆتۆپییەوە هەوڵدەدا کۆمەڵگەکەی لەو تەنگژەیە رزگار بکا و بەمەش بە سیستەمێکی کۆمۆنیستی رابگەیەنێ. هەر بۆیە ئەو کتێبە بە خەیاڵاندنێکی کۆمۆنیستانە دەزانرێ.
لێرەوە، بە رای من، ئەو ئاوێزانبوونەی مرۆی کورد بە ئایدیۆلۆجییەکی ئۆتۆپی وەک مارکسیزم، ئیسلامی سیاسیی و ئایدیۆلۆجییە شۆڤینییە ناسیۆنالیزمییەکانی دیکە، پەیوەندی بە بێئومێد بوون لە رزگار بوونی کۆمەڵگەی کوردیی و کەوتنە ژێر کاریگەری کولتووری نەتەوە باڵادەستەکانەوە هەیە. لەم رونگەیەوە، کورد بۆ ئەوەی بتوانێ رێیەک بۆ رزگار بوون لەو تێکشاندنە رۆحیی و دەروونییەی کە لە بندەستی داگیرکاران و ستەمی کۆمەڵایەتیدا دەیچێژێ بدۆزێتەوە، هاوکاتیش دڵدانەوەیەک بۆ ئەو دۆخە نەریتگر وابەستەییە رۆشنبیریی و سیاسییەی خۆی مەیسەر بکا، ئەوە سۆسیالیزم، ئایین و توونڕۆیی ناسیۆنالیزمی دەبنە دوو فریادرەسی ئۆتۆپیی، دوو دێوجامەی شێوە جوودا و نێوەڕۆک لێکچوو. لێرەوە من هاوسۆزم لەگەڵ زۆر رەهەندی روانگەکانی مارکسیزم، لێ وەهماندنی ئەو روانگە مارکسیزم، ئایینیی و ناسیۆنالیزمیانە، هەژەندی کووشندە بەرهەمدەهێنن.

لێ لێرەدا بۆ ئەوەی خوێنەر بە گشتیی و کاک حەسەن پوور و هاوڕاکانیشی بە تایبەتی لە گەوهەریی ئەو رژێمە هەمگیرییەی سۆسیالیزمی ئەلمانیای رۆژهەڵات تێبگەن، کە نموونەیەکە لە سۆسیالیزمی رۆژئاوایی نەک رۆژهەڵاتی، سەیری فیلمەکەی Van ,Donnersmarck بەناوی "ژیانی ئەوانیدیکە- Des Lebn der Andesen" بکەن، کە لە 2006 سازکراوە. ئەو فیلمە ئەوەمان نیشاندەدا کە چۆن ئەو دەسەڵاتە سۆسیالیزمە بە کامیرای شاراوە و تۆڕەکانی چاودێریکردنەوە ژیانی هاووڵاتیانی تەنیبوو. بەمجۆرە ئەو سۆسیالیزمە بە سەدان نووسەر، هونەرمەند و... هتد، کە بێ ئەوەی بە دژی ئەو رژێمە بووبن، تەفروتوونا کرد.
لەوەش زیاتر، کورتکردنەوەی بۆچوونەکانی مەسعود محەمەد لەمەڕ "فیودالیزم"ی کورد، بەو مانایەی کە "دەرەبەگەکان برا گەورەی برا بچووکەکانن" لە لایەن کاک حەسەن پوورەوە، تێگەیشتنێکی سادەیە. بە کورتی ئەوەی من لە کاک مەسعودتێگەیشتبم، کە ئەو لە روانگەیەکی

ئاوەزگەرییەوە سەیری کۆمەڵگەی کورد و ئامانجەکانی دەکا. لە کن مەسعود محەمەددا کێشەی ئێستای کورد چینایەتی نەبووە، بەڵکە نەتەوایەتی بووە. هاوکاتیش مەسعود محەمەد مەبەستی نەبووە کە دەربەگ برا گەورەی برا بچووک بێت، بەڵکە ئەو مەبەستی کۆمەڵگەیەکی دادپەروەر بووە. مرۆ کە کتێبەکانی مەسعوودی خوێندبێتەوە، ناکرێ ئەوە فەرامۆشبکا، کە ئەو کەسەیە کە کاک حەسەن پوور و کاک جەمال نەبەز باسی دەکەن.

لەوەش بترازێین، ئەگەرچی کاک جەمال نەبەز، لەو بەشەی کە لە هەوڵی ئەوەدایە لەسەر مەسعود محەمەد بکاتەوە و قسەکانی کاک حەسەن پوور رەتکاتەوە، کەچی دواجار بە ئاکامگیرییەک لە ئاخاوتنەکانیدا، وەک ئەمیر حەسەن پوور، لێ بە شێوەیەکی دیکە، لە تواناکانی مامۆستا مەسعود محەمەد کەمدەکاتەوە و بەمەش وێنایەکی هەڵبزرکاو لەو بۆ خوێنەر نمایشدەکا.

دوای ئەوە هێژا جەمال نەبەز لە وتارێک، "تۆمەتی ناڕەواو بوختان؛ لە پشت پەرژینی پەسندانەوە"دا، کە لە هەمان هەفتەنامە، ژمارە 307ی گەلاوێژدا بڵاوکراوەتەوە، بەرسڤی ئەو بۆچوونە "ناڕەوا"یانەی کاک حەسەن پوور، کە لە هەمان وتووێژدا لەمەڕ بیری نەتەوایەتی ئەو کردبوونی. کاک جەمال نەبەز لە بەشێکی ئەو بەرسڤەیدا لۆمەی کاک حەسەن پوور دەکا بەوەی کە بە غەداری باسی مەسعود محەمەدی کردووە، چونکە کاک مەسعود محەمەد عەرەبیزانێکی باشە بووە و کاتی خۆشی کۆمەکی کاک حەسەن پووری کردووە. لێ ئەوەی جێگەی سەرنجە، کە کاک جەمال نەبەز یەک پەیڤ لەسەر زمانە کوردییەکەی کاک مەسعود محەمەد گۆ ناکا! ئەگەر خوێنەرێک ئاگای لە کتێب و وتارگەلە دانسقە کوردییەکانی ئەو نەبێ، وا دەزانێ کە کاک مەسعودنووسەرێکی کوردی عەرەبینووسە. هەڵبەت بە هۆی ئەو سیاسەتە رۆشنبیرییە عەنتیکەیەی کە ئەمرۆ لە کوردستاندا قەڵەمرەوە، رەنگە گەنجلاوێکی فرە ئاشنای کتێبەکانی کاک مەسعود محەمەد نەبن. لەوەش زیاتر، هێژا جەمال نەبەز لە درێژەی بۆچوونەکانی لەسەر مەسعود محەمەددا، بابەتێک دەورووژێنی، کە بێ ئەوەی پەیوەندی بە کرۆکی باسەکەی نێوان خۆیی و کاک حەسنەپوورەوە هەبێت، ئەویش چۆنییەتی ئێشکردنی مەسعود محەمەدە لە "کۆڕی زانیاریی کورد" و دواجاریش نهێنی نەهاتنەوەی ئەوە لە بەغداوە بۆ هەولێر. لێرەوە دەکرێ خوێنەر لە کاک جەمال نەبەز بپرسێ: ئەو باسەی حەسەن پوور چ پەیوەندییەکی بە بابەتی ئێشکردنی مەسعود محەمەد لە "کۆڕی زانیاریی کورد" و ... هەیە؟ ئەگەر مانەوەی کاک مەسعود محەمەد لە بەغدا خەوشێک بێ بۆ ئەو و سوودیشی بۆ زمان و رۆشنبیریی کوردی نەبووە، بۆ ئەو هەتا ئەمرۆ وتارێکی تایبەتی لەسەر نەنووسیوە، تاکوو خوێنەر لە راستی کێشەکان و بەهای "کۆڕی زانیاریی کورد" تێبگا؟ ئەگەر مەسعود محەمەد مەرجی هاتنەوەی بۆ کوردستان و کارکردنی لە "کۆڕی زانیاریی کورد"دا لە هەولێر تەنیا وەرگرتنی "پلەی سەرۆکوەزیران بە خۆیی و پلەی وەزریش بە هاوکارەکانی" بێت، دەکرێ خوێنەر بزانێ ئەو بەڵگانە لە کوێن؟ ئاخۆ ئەو بەڵگانە بڵاوکراوەیەکی کوردییدا

چاپکراون؟ ئەگەر ئەو "مەرج"ەی مەسعود محەمەد، بۆ کاک جەمال نەبەز، خەوشێک بێت، بۆ پێشتر باسی نەکردووە؟ ئاخۆ مافی مەسعود محەمەد نییە ئەو خواستەی هەبێت؟ ئەگەر مەسعود محەمەد دەمڕاستی "کۆڕی زانیاری" لە هەولێر بووایە باشتر نەدەبوو لە زۆرێک لەوانەی کە ئەگەر حیزبایەتی نەبێت، هیچ پەیوەندییەکیان بەو کۆڕەوە نییە؟

وێڕای ئەمەش، ئەوەی من بیزانم، هۆی کار نەکردنی مەسعود محەمەد لە "کۆڕی زانیاری کورد" لە هەولێردا، لەبەر ئەوەبووە کە دەبێ ئەو "کۆڕی زانیاری کوردستان"ە بێلایەن بێت و هەموو پسپۆڕانی شارەکان و کوردستانیش لە خۆ بگرێت نەک تەنیا نووسەرانی هەولێر. لێ ئەوکات بە هۆی شەڕی نێوان ئەو دوو زلحیزبەی کوردستانەوە، کە "کۆڕی زانیاری کوردستان" لە هەولێر لە ژێر دەسەڵاتی پارتییدا بوو، بۆیە پارتی ئەو مەرجانەی مەسعود محەمەدی قەبووڵ نەکرد. گریمان گشت ئەو بۆچوونانە تەنیا راڤەکردنن و سەرچاوەکانییشیان لە وتی وتی ئەم و ئەودا هەڵقوولاون، لێ با پێکڤە ئەو نامەی مەسعود محەمەد بخوێنینەوە کە لە سالی 1997.10.25دا لە هەولێرەوە بۆ ئاسۆس کەماڵی ناردووە، لەوێدا بەمجۆرە باس لە ئاستەنگەکانی دامەزراندنی کۆڕی "زانستی" یان زانیاری دەکا:

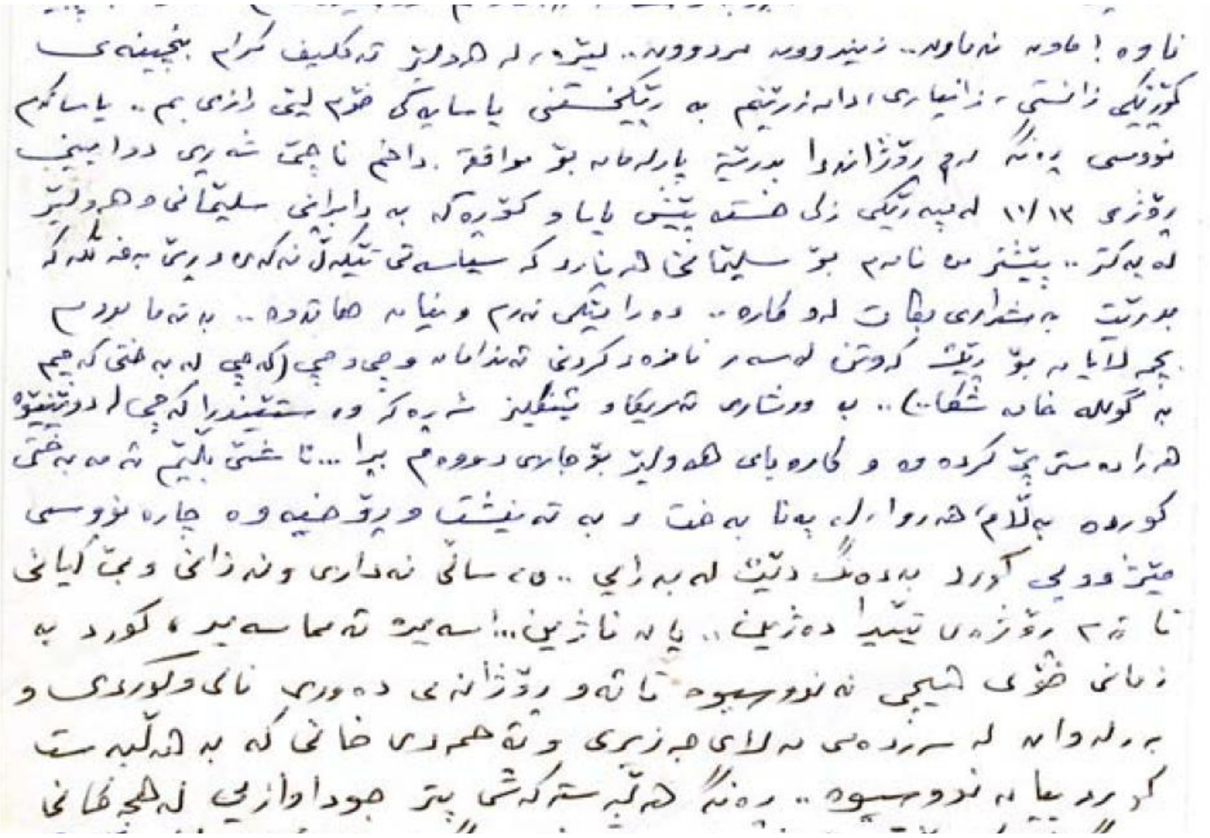

..." (بڕوانە سایتی www.mamosta.net، بەشی نامە)

لێرەدا، تاکوو خۆمان لە نیگەرانی خەیاڵاندندا ئازاد بکەین، داوا لە خودی خوێنەر و هۆگرانی ئەو بابەتە دەکەین دوای خوێندنەوەی ئەم نامەیە، بڕیار لەسەر دروستیی و نادروستی ئاخاوتنەکانی مامۆستا جەمال نەبەز لەسەر سعود محەمەددا بدەن.

دیارە لە کوردستاندا، چونکە ئاوەڵایی نییە و هەموو پێشهاتەکان حیزبێنراون، بۆیە ئاسان نییە کە مرۆ لە کرۆکی راستییەکان تێبگات. لێرەوە کاتێک کاک جەمال نەبەز ئەو باسە دەورووژێنێ، منی خوێنەر توشی گومان دەکا. بەمجۆرە هەموو راستییەکان لە ئاستی دەنگۆ و مەزەندە دەمێننەوە. چونکە بەڵگەدار نین. لێرەوە، بە رای من، ئەرکی کەسێکی وەک کاک جەمال نەبەزە کە بە بەڵگەوە ئەو بابەتە رۆشنبیرییانە بۆ مێژوو تۆمار بکا. چونکە ئەگەر ئەو کەین و بەینە رۆشنبیرییانەش، وەک کەین و بەینە سیاسییەکانی کورد، تەنیا لە ئاستی قسەی سەرپێی و نەسەلمێنراودا مانەوە، ئیتر نەوەی داهاتووش هەر بەو رێگەی هات و نەهاتەوە فرچکدەگرێ کە کورد خدووی پێیەوە گرتووە. کاک جەمال نەبەز لە پشت بۆچوونەکانیڕا دیارە کە هەوڵە رۆشنبیریی و زمانەوانەکانی کاک مەسعود محەمەد و رۆڵەکەی لە "کۆڕی زانیاریی کورد" بە گرنگ نازانێ. لێ ئەگەر وایە، مرۆ دەکرێ بپرسێ: باشە ئاستی بەرهەم و خزمەتە رۆشنبیرییەکانی "کۆڕی زانیاریی کورد" و کاک مەسعود محەمەد تۆکمەتر بوون، یان ئەو "کۆڕی زانیاریی کورد" و ئەکادیمای کوردی"یەی ئێستای هەولێر، کە هەتا ئیرۆ لە پارە خواردنێکی "پەنجا بە پنجا" بترازێ هیچ سوودێکی دیکەی نەبووە؟ یان بۆچی ئەو "ئینستوتی کوردی"یەی کە لە نەوەدەکاندا لە پاریس دامەزرا، وێڕای کۆمەکی ماددیی باش و بوونی ئەو هەموو "دکتۆر"ە چەپرۆ و راسترۆیانەی کوردیش، نەیتوانی لەو"کۆڕی زانیاریی کورد"ییەی، کە بە واتای تۆ، کاک مەسعود محەمەد و "چەند کۆنە سۆڤییەتچی" بەڕێوەیان دەبرد، کاراتر بێ و زووش ئاقا نەبێ؟ دواجاریش ئایا جیاوازی ئەو کێشمە کێشەی کە لە نێوان بەڕێوەبەرانی ئەو "کوردۆلۆژی"یەی کە لە ئەلمانیادا دامەزراوە، لەگەڵ ئەو "ئاکادیمای کوردی"یە "فیفتی فیتی"یەی کە لە هەولێرە چییە؟

بە دیوێکی دیکەشەوە، من هاورای کاک جەمال نەبەزم کە داوا لە کاک حەسەن پوور دەکا بە "بەڵگە"وە قسە بکا. لێ بەڵگەی کاک جەمال نەبەز چییە، کە کاک مەسعود محەمەد بە "پشتیوانی تەواوی زیاد ئاغا گەیشتە حکومەت"؟ مرۆ لەو وێناکردنەی مەسعود محەمەددا، دانانی زۆرێک لەو ئەندام حیزبیانەی لە پەرلەمانی ئێستای کوردستاندا دێتەوە پێش چاو. بەمجۆرە هەروەک کاک مەسعود کەسێک بێت کە خۆی کەس نەیناسیووە و توانایەکیشی نەبووە بگاتە پەرلەمان. ئەگەر خوێنەرێک بخوازێ "گەشتی ژیانم"ی مەسعود محەمەد بخوێنێتەوە، لەوێدا دەبینێ ئەو پیاوە خاوەن چتۆ ئەزموونێکی رۆشنبیریی و سیاسیی بووە و چۆنیش بە زرینگی خۆیەوە گەیشتە پەرلەمان و وەک دیپلۆماسییەکی کارا خەباتی کردووە. مخابن مرۆ چاوەڕێی ئەو تەرزە بۆچوونانە لە کەسێکی پسپۆڕ و راستبێژی وەک کاک جەمال نەبەز ناکا! لەبۆیە دەکرێ

بپرسین: گەلۆ هەر ئەو دووبەرەکییە لاوەکیانەی نێوان نووسەر و پسپۆڕانەی کورد نییە، کە وایکردووە وابەستەی حیزب بن و خاوەن ویستی هاودەنگییەک نەبن؟

لەوەش بترازێین، کاک جەمال نەبەز دوای جەختکردنەوە لەوەی، کە ئەو پێش کاک مەسعود زانیوویەتی کە ڕژێمی سۆڤییەت دژ بە ئازادییە، هاوکاتیش، وەک کاک حەسەن پوور، لایەنگیری سۆسیالیزم بووە و بڕواشی وایە کە "نەتەوەیەکی یەکگرتوو کاتێک دروست دەبێ کە جیاوازیی چینایەتی تێدا نەمێنێ". مخابن ئەو تەرزە ئۆتۆپییە، نەتەوە بێ چینایەتییەی کە کاک جەمال نەبەز وێنای دەکا، نە لە مێژووی رابردووی جیهاندا وێنەی هەبووە و نە لە مێژووی داهاتووشدا مەیسەر دەبێت. کەواتە، ئەگەر لەو روانگەی کاک جەمال نەبەزەوە سەیری دۆخی نەتەوەکان بکەین، دیارە هیچ نەتەوەیەک لە جیهاندا نییە کە "یەکگرتوو" بێت، چونکە هیچ نەتەوەیەک نییە کە "جیاوازی چینایەتی" بنەبڕ کردبێت". ئەو "هەویرە زۆر ئاودەکێشێ"، لێرەدا ئەرکی ئێمە سەلماندنی ئەو جیاوازییە نییە.

بەمجۆرە دەکرێ بێژین، کە بۆچوونەکانی کاک حەسەن پوور و کاک جەمال نەبەز لە پایەی زمان و هزری کاک مەسعود محەمەددا لە دوو شێوە گوتنی جیاوازدا یەک ئاکامگیریی هەیە، ئەویش ئەوەیە: کە کاک مەسعود زمانی زانستی نازانیووە، دژی چینی کارێکار بووە، هزر و رۆشنبیرییەکەشی هی ئەوە نین بەهایەکی "زانستی"یان هەبێ. کەواتە ئەوان هەردووکیان خۆیان لەو بە زانستی تر، ئازادیخواز تر و ترەکانی دیکە دەزانن.

لێرەوە من پێم وایە، ئەو تەرزە وێنادنە لە ئەویدیکە، کە دیاردەیەکی باڵادەستە لەناو کۆمەڵگەی ئێمەدا، بۆیە ئاخاوتنەکانی ئەو دوو هێژایە تژی لە ناکۆکییە. چونکە راستییەکەی ناکۆکی هەردووکیان لەگەڵ کاک مەسعوددا هێندەی جیاوازی ***کەسایەتیی*** و ***ئایدیۆلۆجی***یە، ئەوەندە جیاوازی "زانستی"ی و "چینایەتی" نییە. هەڵبەت ئەگەر کێشەی چینایەتیش نەمێنێ، لێ کێشەی جیاوازی مەیل و ویستی مرۆڤ هەر قووڵتر دەبێتەوە. مخابن لێرەدا بوارمان نییە فرەتر لەمەڕ ئەو بابەتە و کۆی بیرۆکەکانی دیکەوە بدوێین، ئەگینا هەقە زێتریان لەسەر بگوترێت.

لێ جێگەی سرنجە، کە مەسعود محەمەد لە بەرایی کتێبەکەی "ئەمیری حەسەن پوور لە هەر کوێیەک بێت"دا پێشبینی ئەو روحە عەنتیکە کوردییەی کردبوو، کە هاوزمانەکانی وەک خۆی نەیخوێننەوە و بە کەیفی خۆیان پێناسەی بکەن. لەوێدا دەبێژێ: "هەڵبەت من کە لە ساڵی 1972 دەستم دایە نووسین ئەم راستیە یەکجار گرنگەم لێ روونبوو، هێندەش بەلامەوە راستیەکانی بنجی رەگ داکوتاو بوو، دڵی خۆم بەوە دابینکردبوو کە لە ئاستی نووسینە نەسەلمێنەکانی خۆمدا بە تەمای دۆست و برادەر و یاریدەر و پشتیوان نەبم لەو رووەوە کە دەمزانی کوردەواری خۆمان جێی بیروڕایەکی تێدا نابێتەوە ئەگەر لەسەر تەلی ماددی تەقلیدی لێنەدات."

ژێدەر و پەراوێز

پەراوێز و ژێدەرەکانی مەسعود محەمەد؛ ئێستێتیکای شێوازی هزرێکی خۆکرد:

(*) ئەو ناونیشانە ئیحای لە "زرەخەون لە تەمومژ بە دەوری "مەحوی" تۆقەڵەوە وەرگرتووە، کە ناونیشانی وتارێکی مەسعود محەمەد دەرهەق بە مەحوی.

(1) مەسعود محەمەدا، "لە پەرۆشەکانی ژیان"، ستۆکهۆلم،1992، ل: 197.

(*) هانس لارشۆن (Hans Larsson) لە ساڵی 1862 لە دایکبووە و لە ساڵی 1944 کۆچی دوایی کردووە. لە زانستگای لوند، پرۆفیسۆر بوو. یەکێک بوو لە دەمڕاستەکانی ئاکادیمیای سوێد. لارشۆن نووسەرێکی فرە بوار بوو: وێڕای رۆمان، وتار، خاوەن زیاتر لە 30 کتێبی هزر و فەلسەفەدا بوو. لارشۆن هزرڤانێکی کولتووریی و هومانیستێکی کۆنپارێز بوو. ئەو بە دەستڕەنگینی لە نووسین و ئاکارە چاکەکانییەوە بوو بە ڕێبەرێک بۆ زۆرینەی نووسەرانی سوێد. هەر بۆیە لە ناوەندی رۆشنبیریی سوێددا بە "هانسی زانا" ناسرا بوو.

(*) بۆ زیاتر ئاشنا بوون بە هەڵوێست و ڕەخنەی نووسەرە ئاکادیمییە چەپڕۆیەکان سەیری کتێبەکەی ئۆسکار ئۆلسۆن (Oscar Olsson) لە ژێر ناوی "Hans Larsson- Den potiska tänkare-"، ساڵی 1951.

(2) مەسعود محەمەد، "پەرژینی بێدەنگی"، گفتوگۆی هەڵۆ بەرزنجەیی، بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی فەرهەنگیی سوێد-کوردستان، 1996، ل:81.

(3) هەمان سەرچاوە، ل: 40 .

(4) مەسعود محەمەدا، "لە پەرۆشەکانی ژیان"، ل: 43.

(5) هەمان سەرچاوە، ل: 40 و41.

(6) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری کۆیی"، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا 1973، ل: 13. شایەنی باسە ئەو وتانە و وتەکانی دیکەمان لە سایتی ئینتەرنێت بەناو "مەسعود محەمەد" وەرگرتووە.

(7) "پەرژینی بێدەنگی" ل: 57.

(8) مەسعود محەمەد، "لە ئاوی ئەم گوتارەدا تیشکی چەند چرایەک"، گۆڤاری کاروان ژمارە 19 1984ساڵی، ل: 40. ئەم وتەیەمان لە سایتی ئینتەرنێتی "مەسعود محەمەد" وەرگرتووە.

(9) "پەرژینی بێدەنگی"، ل: 87 و 88.

(10) لە پەرۆشەکانی ژیان"، ل: 146.

(11) " پەرژینی بێدەنگی"، ل: 41.

(12) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری کۆیی"، بەرگی یەکەم، ل: 91.

(13) مەسعود محەمەد، "چەپکێک لە گوڵزاری نالی"، چاپی کۆڕی زانیاری کورد، 1976، ل: 7. لە سایتی ئینتەرنێت وەرگیراوە.

(14) مەسعود محەمەد،"مرۆڤ و دەروبەر"، بەشی یەکەم، چاپی کتێبی هەرزان، ساڵی 200، سوئێد، ل: 11-12.

(15) مەسعود محەمەد، "لە پەرۆشەکانی ژیان"، کتێبی ئەرزان، ساڵی 1997 ل: 42 .

(16) "پەرژینی بێدەنگی"، گفتوگۆی هەڵۆ بەرزنجەیی، ساڵی 1996 ل: 86.

(17) مەسعود محەمەد، "حاجی قادری کۆیی"، بەرگی یەکەم، ل: 107.

(17) "پەرژینی بێدەنگی"، ل: 85.

(18) هەمان سەرچاو، ل: 89 و 90.

(19) هەمان سەرچاوە، ل: 89

ژێدەر ه پەراوێزی پەیڤین لەوانیتر، پەیڤینە لە خۆت:

(1) Bengt Molander red, ”Språktets speglingar, Carlsson Bokförlag, Stockholm,

1993, P. 34_35.

هەڵبەتە کتێبی ناوبراو کۆوتارێکی لە روانگەی جیاوازەوە رەهەندەکانی زمان راڤە دەکا.

(2) هەمان سەرچاوە، لاپەرە: 59

3. بۆ زیاتر زانیاری لەمەڕ دیدی پازۆلینی لەمەڕ لێکچوونی کۆمۆنیستەکان لەگەڵ شێوەی ئیشکردنی کلێسەی کاتۆلیک و بگرە فاشیزمی ئیتالیاوە، بروانە کتێبی:

PaoloPasolini, Skrifter i fel tid, Urval och översättning från itlainska till svenska av Ingmaj Beck, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm 1993.

شایەنی باسە، ئەو کتێبە بە زمانی سویدییە و بریتییە لە کۆوتارێکی هونەریی، سیاسیی، دەقگلەیکی شیعریی، چەند دیداریی جیاوازی پازۆلینی . دیارە پازۆلینی لە 2ی نۆڤێمبەری 1975دا لە دەرەوەی شاری روم، لە گەراجێکدا بە شێوەیەکی دڕندانە تیرۆر کرا. جێگەی سەرنجە هەتا ئێستاش کەس نەیزانیووە کە بکوژەکەی کێیە. بەلام دیارە بە هۆی فیلم، چالاکییە هونەریی و رۆشنبیرییەکانییەوە، فاشیستەکانی ئیتالیا زۆر رقیان لێ بوو. لە ئاستی سینەمادا،پۆسپۆرانی سینەما پێیان وایە، کە ئەو بۆشاییەی پازۆلینی لە دوای خۆیەوە بەجێهێشت، هەتا ئێستاش هونەرمەندێکی دیکە نییە پری بکاتەوە.

کاکە جەمال گیان ئەگەر بکرێ ناونیشانەکە بە ئینگلیزی لە بەرگی دواوە بنووسن زۆر باشە، خۆم نەمتوانی بیکەم بە ئینگلیزییەکی باش

Writer: Handren

2012
Sweden